ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Τετραμηνιαία έκδοση του ΚΕΠΕ

Τεύχος 61, Οκτώβριος 2026

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές εξελίξεις

Εκδότης:
ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:
Παναγιώτης Ε. Πετράκης

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:
Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:
Αλεξάνδρα Κοντόλαιμου
Κωνσταντίνος Λοΐζος
Γιάννης Παναγόπουλος
Αικατερίνη Τσούμα

Γλωσσική και Τυπογραφική Επιμέλεια:
Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων Πληροφορίες:
Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ.: 210 3676359

Μορφοποίηση-σελιδοποίηση:
Μαρία Ιωάννα Πατεράκη

Copyright 2026
ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136
Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό ***ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ*** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

ISSN 1109-6284 (Έντυπο) ISSN 2623-3681 (Ηλεκτρονικό)

Περιεχόμενα

Τεύχος 61 - Οκτώβριος 2026

Editorial 3

1. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις 4

1.1. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ήπιοι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης εν μέσω διαδοχικών ενεργειακών διαταραχών και μεγάλης γεωπολιτικής αβεβαιότητας
Αριστοτέλης Κουτρούλης 4

1.2. Κυκλικές φάσεις οικονομικής δραστηριότητας και Δείκτες Οικονομικής Αβεβαιότητας
Αικατερίνη Τσούμα 8

1.3. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης και σχετικών δεικτών οικονομικού κλίματος
Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος 13

1.4. Εξελίξεις στον πληθωρισμό σε Ελλάδα και Ευρωζώνη
Αιμιλία Μαρσέλλου 24

1.5. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ
Μονάδα Μακροοικονομικών Προβλέψεων ΚΕΠΕ
Έρση Αθανασίου, Αριστοτέλης Κουτρούλης, Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης 30

2. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές 33

2.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας
Ιωάννης Χολέζας 33

2.2. Εμπειρία και ικανοποίηση ασθενών στα δημόσια νοσοκομεία της Ελλάδας
Αθηνά Ραυτοπούλου 42

3. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη 49

3.1. Η υιοθέτηση της τεχνητής νοημοσύνης από τις ελληνικές επιχειρήσεις: Υφιστάμενη κατάσταση και προκλήσεις
Αλεξάνδρα Κοντόλαιμου, Γεωργία Σκίντζη 49

Ειδικά Θέματα 57

Ο χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός στη σχολική εκπαίδευση: Τέσσερις αποσυνδέσεις μεταξύ των εμπειρικών τεκμηρίων και του εκπαιδευτικού σχεδιασμού

Δημήτρης Καινούργιος, Στυλιανός Κώτσιος, Θωμάς Μπαμπάλης, Παναγιώτης Ε. Πετράκης, Πρόδρομος-Ιωάννης Προδρομίδης 57

Editorial

Το παρόν τεύχος δημοσιεύεται σε μια περίοδο κατά την οποία η παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται από ήπιους ρυθμούς ανάπτυξης, διαδοχικές ενεργειακές διαταραχές και έντονη γεωπολιτική αβεβαιότητα. Οι εξελίξεις αυτές επηρεάζουν τις συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνονται οι τιμές, οι οικονομικές προσδοκίες και οι αποφάσεις κατανάλωσης και επένδυσης. Η παρακολούθησή τους αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της πορείας της ελληνικής οικονομίας και την αξιολόγηση των προοπτικών της.

Παράλληλα με τις προκλήσεις της συγκυρίας, η συζήτηση για την ανάπτυξη περιλαμβάνει ευρύτερα ζητήματα που αφορούν την απασχόληση, την ποιότητα των δημόσιων υπηρεσιών και τις δυνατότητες τεχνολογικού μετασχηματισμού της παραγωγής. Η εξέταση αυτών των πεδίων συμβάλλει σε μια πληρέστερη αποτίμηση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, συνδέοντας την εξέλιξη των βασικών οικονομικών μεγεθών με την καθημερινότητα των πολιτών και τη λειτουργία των επιχειρήσεων.

Υπό το πρίσμα αυτό, το παρόν τεύχος παρουσιάζει αναλύσεις που εκτείνονται από τις διεθνείς και εγχώριες οικονομικές εξελίξεις έως την εμπειρία των ασθενών στα δημόσια νοσοκομεία, την υιοθέτηση της τεχνητής νοημοσύνης από τις επιχειρήσεις και τον χρηματοοικονομικό εγγραμματισμό στη σχολική εκπαίδευση.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη ενότητα επικεντρώνεται στις τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις. Αρχικά, εξετάζονται η πρόσφατη πορεία και οι προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας, με έμφαση στις ενεργειακές διαταραχές και στη γεωπολιτική αβεβαιότητα. Στη συνέχεια, αναλύονται οι κυκλικές φάσεις της οικονομικής δραστηριότητας και η πορεία δεικτών οικονομικής αβεβαιότητας. Ακολουθούν η εξέταση των συνιστωσών της ζήτησης και των σχετικών δεικτών οικονομικού κλίματος, καθώς και η ανάλυση των εξελίξεων στον πληθωρισμό στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη. Η ενότητα ολοκληρώνεται με τις προβλέψεις για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ. Οι επιμέρους αναλύσεις προσφέρουν συμπληρωματικές οπτικές για την αποτίμηση της οικονομικής συγκυρίας.

Η δεύτερη ενότητα στρέφεται στους ανθρώπινους πόρους και στις κοινωνικές πολιτικές. Ξεκινά με την παρουσίαση των πρόσφατων εξελίξεων σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας και συνεχίζεται με την εξέταση της εμπειρίας και της ικανοποίησης των ασθενών στα δημόσια νοσοκομεία της Ελλάδας. Η προσέγγιση της νοσοκομειακής περίθαλψης μέσα από την οπτική των ασθενών προσθέτει μια ουσιαστική διάσταση στη συζήτηση για την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ανταπόκρισή τους στις ανάγκες των πολιτών.

Το Α΄ Μέρος ολοκληρώνεται με την τρίτη ενότητα, η οποία εξετάζει την υιοθέτηση της τεχνητής νοημοσύνης από τις ελληνικές επιχειρήσεις, την υφιστάμενη κατάσταση και τις προκλήσεις που τη συνοδεύουν. Η θεματική αυτή εντάσσεται στον ευρύτερο προβληματισμό για τον τεχνολογικό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και τις προϋποθέσεις αξιοποίησης νέων δυνατοτήτων στην παραγωγική διαδικασία.

Τέλος, το ειδικό θέμα του Β΄ Μέρους είναι αφιερωμένο στον χρηματοοικονομικό εγγραμματισμό στη σχολική εκπαίδευση. Η ανάλυση εξετάζει τέσσερις αποσυνδέσεις μεταξύ των εμπειρικών τεκμηρίων και του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, θέτοντας στο επίκεντρο τη σχέση της επιστημονικής γνώσης με τις επιλογές εκπαιδευτικής πολιτικής. Το ζήτημα αυτό υπογραμμίζει τη σημασία της συστηματικής αξιολόγησης των διαθέσιμων τεκμηρίων κατά τον σχεδιασμό παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην ενίσχυση των χρηματοοικονομικών γνώσεων και δεξιοτήτων των μαθητών.

1. Τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 61, 2026, σσ. 4-7

1.1. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Ήπιοι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης εν μέσω διαδοχικών ενεργειακών διαταραχών και μεγάλης γεωπολιτικής αβεβαιότητας[1]

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Η παγκόσμια οικονομία αποδείχθηκε εξαιρετικά ανθεκτική στο πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους. Ωστόσο, εξακολουθεί να παραμένει εγκλωβισμένη σε ένα καθεστώς διαδοχικών ενεργειακών διαταραχών και παρατεταμένης οικονομικής αβεβαιότητας που τροφοδοτούν οι γεωπολιτικές εντάσεις. Αν και μια μεγάλη μείωση της παγκόσμιας παραγωγής δεν προβάλλει ως το πιο πιθανό σενάριο, η πορεία της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας στο άμεσο μέλλον συνδέεται άμεσα με τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην Μέση Ανατολή.

1.1.1. Γενική αξιολόγηση των εξελίξεων και των βραχυπρόθεσμων προοπτικών της παγκόσμιας οικονομίας

Το πρώτο εξάμηνο του 2026 ο ρυθμός επέκτασης της παγκόσμιας οικονομίας, σε ετήσια βάση, υποχώρησε στο 2,6% από 3,5% το δεύτερο εξάμηνο του 2025, με τις μεγαλύτερες απώλειες να καταγράφονται στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες του Περσικού Κόλπου (OECD, 2026). Δεδομένης της βαρύτητας του Ιράν και των γειτονικών χωρών στον εφοδιασμό της παγκόσμιας οικονομίας με πετρέλαιο και παράγωγα προϊόντα, ο αντίκτυπος του πολέμου μεταξύ Ιράν και ΗΠΑ θα μπορούσε να έχει καθηλώσει τον ρυθμό αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα. Ωστόσο, η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα έδειξε να ανθίσταται στις καθοδικές πιέσεις που προκάλεσαν οι γεωπολιτικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

Σύμφωνα με τους οικονομικούς αναλυτές του ΟΟΣΑ και της Διεύθυνσης Οικονομικών Υποθέσεων των Ην. Εθνών, η ανθεκτικότητα της παγκόσμιας οικονομίας έναντι του ενεργειακού σοκ της περασμένης άνοιξης οφείλεται σε ένα σύμπλεγμα παραγόντων. Πρώτον, σε σχέση με το παρελθόν, η παγκόσμια οικονομία σήμερα είναι λιγότερο εξαρτημένη από το πετρέλαιο, γεγονός που περιορίζει τη μετάδοση των αυξημένων τιμών του πετρελαίου στα υπόλοιπα αγαθά. Δεύτερον, σε πολλές οικονομίες προτιμήθηκε η λύση της χρησιμοποίησης των ιδίων αποθεμάτων πετρελαίου, ενώ παράλληλα έγινε εντατική χρήση άλλων ενεργειακών προϊόντων όπως ο άνθρακας. Τρίτον, μέχρι και τον περασμένο Ιούλιο, σε περίπου 110 κράτη οι εθνικές κυβερνήσεις είχαν προχωρήσει στη λήψη μέτρων προστασίας των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων έναντι των αυξημένων τιμών του πετρελαίου (π.χ., μείωση φόρων, επιδοτήσεις, και επιβολή ανώτατων επιτρεπτών τιμών επί των καυσίμων). Τέταρτον, η σχετική σταθερότητα που επικρατεί στην αγορά εργασίας αρκετών οικονομιών είχε ως αποτέλεσμα τη στήριξη των εισοδημάτων των νοικοκυριών και τη διατήρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης σε ικανοποιητικά επίπεδα. Τέλος, η μεγάλη ζήτηση για υλικά προϊόντα Η/Υ και λογισμικό που σχετίζεται με την εφαρμογή τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης (ΤΝ), οι αυξημένες δαπάνες σε υποδομές συγκέντρωσης και επεξεργασίας δεδομένων (data centers), καθώς και η αυξημένη ζήτηση για ψηφιακές υπηρεσίες ενίσχυσαν τις επενδύσεις και το διεθνές εμπόριο (OECD, 2026 και UN, 2026).

Οι διαταραχές στον τομέα της ενέργειας και η παρατεταμένη γεωπολιτική αβεβαιότητα έχουν καθηλώσει τον δείκτη εμπιστοσύνης των επιχειρήσεων σε χαμηλότερα επίπεδα από τη μακροχρόνια τάση του. Παρ' όλα αυτά, η ανοδική πορεία του εν λόγω δείκτη

1. Σε σχέση με τα προηγούμενα τεύχη, η έκταση της ανάλυσης και το εύρος των στοιχείων που παρατίθενται στο παρόν άρθρο είναι περιορισμένα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατά τη χρονική περίοδο συγγραφής του άρθρου δεν είχαν δημοσιευθεί οι εκθέσεις για την παγκόσμια οικονομία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείων και άλλων διεθνών οργανισμών.

τους τελευταίους μήνες υποδηλώνει μια συγκρατημένη αισιοδοξία από την πλευρά των επιχειρήσεων. Πιθανότατα, αυτή πηγάζει από τη θετική πορεία της μεταποίησης (λόγω της αύξησης της παραγωγής βιομηχανικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας) και τις προσδοκίες για αύξηση της παραγωγικότητας (λόγω ευρείας εφαρμογής της ΤΝ) (UN, 2026).

Αν και η καταναλωτική δαπάνη –χρηματοδοτούμενη εν μέρει από τις αποταμιεύσεις και την αύξηση των εισοδημάτων από μετοχικούς τίτλους– παραμένει ισχυρή (OECD, 2026), οι καταναλωτές δεν φαίνεται να συμμερίζονται την αισιοδοξία που εκφράζουν τελευταία οι επιχειρηματίες. Κατά μια έννοια, η διαφοροποίηση στις προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρηματιών δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη: Λόγω ενός εκρηκτικού μείγματος αυξήσεων σε καύσιμα, διατροφικά προϊόντα και ενοίκια, τα νοικοκυριά φαίνεται να έχουν επωμιστεί το μεγαλύτερο βάρος της αύξησης του κόστους διαβίωσης (UN, 2026).

Η αναζωπύρωση και επέκταση των εχθροπραξιών στη Μέση Ανατολή τον περασμένο Σεπτέμβριο προκάλεσε ένα νέο ενεργειακό σοκ στην παγκόσμια οικονομία, με τις τιμές των καυσίμων να εκτοξεύονται ξανά σε μεγάλα ύψη. Εντούτοις, μια μεγάλη μείωση της παγκόσμιας παραγωγής δεν δείχνει να είναι το πιο πιθανό σενάριο. Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών, ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ το τρέχον και το επόμενο έτος αναμένεται να κυμανθεί κοντά στο 3% (βλ. Πίνακα 1.1.1). Η επαλήθευση αυτών των προβλέψεων προϋποθέτει ότι οι επιδράσεις των αυξημένων τιμών της ενέργειας σε πληθωρισμό, επιτόκια και πραγματικά εισοδήματα θα είναι σχετικά περιορισμένες και άρα δεν θα κάμψουν σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα (OECD, 2026).

Χωρίς αμφιβολία, οι βραχυπρόθεσμες προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την πορεία των εξελίξεων στην Μέση Ανατολή. Η αδυναμία πρόβλεψης αυτών των εξελίξεων αποτελεί και τη βασική πηγή αβεβαιότητας που κυριαρχεί στις τάξεις των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και αυτών που φέρουν την ευθύνη άσκησης της οικονομικής πολιτικής. Όμως, οι κίνδυνοι που απειλούν την παγκόσμια οικονομία δεν εξαντλούνται στον πόλεμο της Μέσης Ανατολής και τις διαταραχές που αυτός προκαλεί στις διεθνείς αγορές ενέργειας. Η επικράτηση δυσμενών συνθηκών για τη γεωργία που συνδέονται με το φαινόμενο Ελ Νίνιο (El Niño), η επιδείνωση των όρων δανεισμού για κράτη και ιδιώτες λόγω αύξησης των πληθωριστικών προσδοκιών και των επιτοκίων, η δημιουργία δημοσιονομικών πιέσεων και η αποδυνάμωση των δημόσιων επενδύσεων σε καίριους τομείς συνιστούν όλα τους πιθανά ενδεχόμενα, τα οποία, εάν πραγματοποιηθούν, θα μπορούσαν να εξασθενίσουν σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό την παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα (OECD, 2026 και UN, 2026). Το πόσο πιθανά είναι αυτά τα ενδεχόμενα είναι δύσκολο να το πει κανείς. Τόσο δύσκολο όσο δύσκολο είναι να εκτιμηθούν και οι πιθανότητες πραγματοποίησης θετικών σεναρίων, όπως είναι, για παράδειγμα, η επιβεβαίωση των πολύ θετικών προσδοκιών για τις αποδόσεις των επενδύσεων σε τεχνολογίες ΤΝ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2025*		2026**		2027**	
	ΟΟΣΑ	ΗΕ	ΟΟΣΑ	ΗΕ	ΟΟΣΑ	ΗΕ
Παγκόσμια οικονομία	3,4	:	2,9	:	3	:
Προηγμένες οικονομίες	:	1,7	:	1,6	:	1,7
ΗΠΑ	2,1	2,1	2,2	2	2,1	2
Ευρωζώνη	1,3	1,4	1	1,3	1	1,4
Ιαπωνία	1,2	1,1	0,8	0,8	0,7	1,1
Ηνωμένο Βασίλειο	1,3	1,4	1,1	1,2	1	1,1
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	:	4,6	:	4	:	4,4
Βραζιλία	2,3	2,3	2	2	1,9	2,1
Ρωσία	1	1	0,5	0,5	0,6	1
Ινδία	7,8	7,3	7,1	7,8	4,2	7,1
Κίνα	5	5	4,5	4,6	6,5	4,5

Πηγές: OECD (2026) και UN (2026).
* Εκτιμήσεις, **Προβλέψεις.

1.1.2. Η πορεία του πληθωρισμού και η απάντηση της νομισματικής πολιτικής

Έπειτα από μια μακρά περίοδο σταδιακής υποχώρησης που ξεκίνησε στις αρχές του 2024, ο πληθωρισμός στις περισσότερες οικονομίες του κόσμου δείχνει να έχει επιστρέψει σε μια ανοδική πορεία λόγω της εκτόξευσης των τιμών της ενέργειας. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθωριστικών πιέσεων εντοπίζεται σε προϊόντα και υπηρεσίες των οποίων η παραγωγή απαιτεί εντατική χρήση ενεργειακών προϊόντων, όπως είναι οι μεταφορές και τα αγροτικά προϊόντα. Τα ύψη στα οποία κινείται ο πληθωρισμός το τελευταίο διάστημα και η ένταση των πληθωριστικών πιέσεων παρουσιάζουν έντονη διακύμανση από χώρα σε χώρα, αντανακλώντας διαφορές μεταξύ των εθνικών οικονομιών ως προς τον βαθμό εξάρτησής τους από τις εισαγωγές ενέργειας, τις εγχώριες πολιτικές τιμολόγησης της ηλεκτρικής ενέργειας και των καυσίμων, και την πορεία των εθνικών νομισμάτων στην αγορά συναλλάγματος (UN, 2026).

Είναι αλήθεια ότι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη τη διετία 2020-2021, οι διαταραχές στην παραγωγή και προσφορά ενεργειακών προϊόντων κατά την τρέχουσα περίοδο εκδηλώνονται σε ένα περιβάλλον ήπιας ζήτησης που δεν ευνοεί την ανάπτυξη έντονων πληθωριστικών πιέσεων. Εντούτοις, ο ΟΟΣΑ στην τελευταία του έκθεση προβλέπει ότι ο πληθωρισμός το 2026 θα καταγράψει σημαντική αύξηση στις περισσότερες προηγμένες και αναπτυσσόμενες οικονομίες (βλ. Πίνακα 1.1.2). Στις ελάχιστες εξαιρέσεις όπου ο πληθωρισμός θα υποχωρήσει σε σχέση με το 2025, σύμφωνα με την ίδια έκθεση, περιλαμβάνονται η Ιαπωνία, το Ην. Βασίλειο, και η Ρωσία (OECD, 2026).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.2 Πληθωρισμός (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2025*	2026**	2027**
ΗΠΑ	2,6	3,6	2,6
Ευρωζώνη	2,1	3	2,9
Ιαπωνία	3,2	1,8	2,6
Ηνωμένο Βασίλειο	3,4	3,1	2,6
Βραζιλία	5	5,1	4,3
Ρωσία	8,7	6,5	6
Ινδία	2,1	4,7	4,2
Κίνα	-0,1	1,4	1,9

Πηγή: OECD (2026).
* Εκτιμήσεις, **Προβλέψεις.

Η αύξηση των πληθωριστικών πιέσεων έχει οδηγήσει τις κεντρικές τράπεζες πολλών προηγμένων οικονομιών σε αναστολή ή και αντιστροφή της νομισματικής χαλάρωσης που είχε αρχίσει από το 2024. Μάλιστα, υπό τον κίνδυνο δημιουργίας πληθωριστικών προσδοκιών, οι κεντρικές τράπεζες των ΗΠΑ, της Ευρωζώνης και της Ιαπωνίας έχουν ήδη προχωρήσει σε αύξηση των βασικών τους επιτοκίων. Στον αναπτυσσόμενο κόσμο, η στάση των νομισματικών αρχών ποικίλλει ανάλογα με τις ανάγκες των οικονομιών τους (π.χ., το ύψος του πληθωρισμού, τις εξελίξεις στην εγχώρια ζήτηση, και τις πιέσεις που δέχεται το εθνικό νόμισμα στην αγορά συναλλάγματος (OECD, 2026 και UN, 2026).

1.1.3. Η άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής σε μια περίοδο υψηλών επιτοκίων

Οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και οι διαταραχές στις διεθνείς αγορές ενεργειακών προϊόντων έχουν αναπόφευκτα θέσει σε μεγάλη δοκιμασία τη δημοσιονομική αντοχή πολλών προηγμένων και αναπτυσσόμενων οικονομιών. Οι δημοσιονομικές πιέσεις από την άνοδο των τιμών της ενέργειας είναι διπλής κατεύθυνσης, επηρεάζοντας τόσο τα δημόσια έσοδα όσο και τις δημόσιες δαπάνες. Από τη μία, το υψηλότερο ενεργειακό κόστος έχει αρνητικό αντίκτυπο επί της οικονομικής δραστηριότητας και άρα επί των δημοσίων εσόδων. Από την άλλη, η λήψη

μέτρων για την ενίσχυση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων έναντι του υψηλού ενεργειακού κόστους αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες.

Όμως, οι προκλήσεις της δημοσιονομικής πολιτικής δεν εξαντλούνται στα παραπάνω. Η συσταλτική νομισματική πολιτική και η ανησυχία των αγορών περί βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους ορισμένων οικονομιών έχουν οδηγήσει σε σημαντική άνοδο του κόστους μακροχρόνιας χρηματοδότησης του δημόσιου τομέα σε πολλές οικονομίες. Με τη σειρά τους, τα υψηλότερα επιτόκια δημιουργούν προβλήματα στην αναχρηματοδότηση του υφιστάμενου δημόσιου χρέους –το δημόσιο χρέος του συνόλου των οικονομιών έφθασε το 95% του παγκόσμιου ΑΕΠ το 2025– ενώ παράλληλα δυσχεραίνουν τη χρηματοδότηση δημοσίων επενδύσεων σε έργα υποδομών, ενεργειακής επάρκειας, εκπαίδευσης, και κοινωνικής πρόνοιας (UN, 2026).

Απέναντι σε αυτά τα προβλήματα, η εξεύρεση λύσεων και η διατύπωση προτάσεων δημοσιονομικής πολιτικής δεν είναι εύκολη υπόθεση. Ενδεχομένως, αυτή η δυσκολία είναι που ωθεί και τους αναλυτές του ΟΟΣΑ στην επανάληψη της πάγιας θέσης του συγκεκριμένου οργανισμού περί συγκράτησης της δημόσιας κατανάλωσης, επαναπροσδιορισμού των στόχων της δημοσιονομικής πολιτικής με απώτερο σκοπό την αύξηση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα και την ενίσχυση των κρατικών εσόδων (OECD, 2026).

1.1.4. Διεθνές εμπόριο

Παρά την κρίση στη Μέση Ανατολή, το εμπόριο αγαθών κατέγραψε αυξημένους ρυθμούς επέκτασης κατά το πρώτο εξάμηνο του τρέχοντος έτους. Η διακίνηση εμπορευμάτων που είναι συναφή με την εφαρμογή τεχνολογιών ΤΝ ήταν από τους βασικούς προωθητικούς παράγοντες (OECD, 2026 και UN, 2026). Η παραγωγή και το εμπόριο αυτών των προϊόντων παρέμειναν γεωγραφικά συγκεντρωμένα στην Ανατολική Ασία, με τις εξαγωγές της Κορέας, της Σιγκαπούρης και της Ταϊβάν να καταγράφουν μια αύξηση της τάξης του 20% τους πρώτους πέντε μήνες του 2026. Αντίθετα με τα υλικά προϊόντα Η/Υ, ο ρυθμός επέκτασης του εμπορίου παραδοσιακών προϊόντων (π.χ., χημικά προϊόντα και προϊόντα χαλυβουργίας) υπήρξε υποτονικός (UN, 2026).

Το διεθνές εμπόριο υπηρεσιών στο πρώτο εξάμηνο του 2026 διατήρησε τη δυναμική των προηγούμενων ετών. Στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών συνέβαλε η αυξημένη ζήτηση για ψηφιακά παρεχόμενες υπηρεσίες και, ειδικότερα, η ζήτηση υπηρεσιών πληροφορικής & πληροφόρησης, χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, και υπηρεσιών που αφορούν τη χρήση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Όσον αφορά τον διεθνή τουρισμό, αυτός συνέχισε να αποτελεί το βασικό βραχίονα των εξαγωγών υπηρεσιών. Ωστόσο, οι τουριστικές υπηρεσίες δείχνουν να έχουν απολέσει μέρος της δυναμικής που είχαν αναπτύξει τα προηγούμενα έτη λόγω της αύξησης του κόστους αερομεταφορών μετά την αλματώδη αύξηση των τιμών της κηροζίνης (UN, 2026).

Γενικότερα, το διεθνές εμπόριο εξακολουθεί να υφίσταται τις επιδράσεις των αυξανόμενων δασμών και της μεταβαλλόμενης εμπορικής πολιτικής των ΗΠΑ. Εξαιτίας αυτών των μεταβολών έχει προκύψει μια αναδιάρθρωση των διεθνών εμπορικών ροών, καθώς πολλές από αυτές πραγματοποιούνται μέσω νέων διαμετακομιστικών κόμβων με κυριότερους από αυτούς την Ινδονησία, το Βιετνάμ και το Μεξικό. Οι χώρες αυτές έχουν ευνοηθεί, καθώς έχουν μετεξελιχθεί σε σημαντικά διαμετακομιστικά κέντρα, ενώ παράλληλα η μεταποίησή τους γνωρίζει μια νέα άνθιση, κυρίως σε ό,τι αφορά τις διαδικασίες συναρμολόγησης (UN, 2026).

Βιβλιογραφία

OECD (2026), *OECD Economic Outlook, Interim Report September 2025: Weathering Successive Shocks,* OECD Publishing, Paris.

United Nations (2026), *World Economic Situation and Prospects, September 2026,* New York: United Nations.

1.2. Κυκλικές φάσεις οικονομικής δραστηριότητας και Δείκτες Οικονομικής Αβεβαιότητας

Αικατερίνη Τσούμα

1.2.1. Εισαγωγή

Η δυνατότητα διαμόρφωσης μιας γενικής άποψης αναφορικά με την κατάσταση μίας οικονομίας και την εκτιμώμενη δυναμική της έχει καίρια σημασία, για όλους τους συμμετέχοντες στην οικονομική δραστηριότητα, σε κάθε χρονική στιγμή. Ταυτόχρονα, και σε εξάρτηση από την εκάστοτε συγκυρία, απαραίτητη καθίσταται η παρακολούθηση δεικτών που αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, ώστε να μπορούν να συνεκτιμηθούν με όλα τα βασικά μακροοικονομικά δεδομένα. Σε αυτό το πλαίσιο, στην παρούσα ενότητα παρατίθενται αρχικά ενδείξεις αναφορικά με τις κυκλικές φάσεις της οικονομικής δραστηριότητας της ελληνικής οικονομίας. Τη βάση για την ανάλυση αυτή παρέχουν το Ρολόι Οικονομικού Κύκλου της Eurostat για την Ελλάδα και ο Σύνθετος Δείκτης Προήγησης (ΣΔΠ) του ΚΕΠΕ. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η πρόσφατη εξέλιξη του Δείκτη Οικονομικής Αβεβαιότητας (ΔΟΑ) για την Ελλάδα για τη συνολική και τις πέντε υποκατηγορίες. Τέλος, απεικονίζεται η συσχέτιση του ΣΔΠ του ΚΕΠΕ με τον συνολικό ΔΟΑ.

1.2.2. Κυκλικές φάσεις οικονομικής δραστηριότητας

Χρήσιμες ενδείξεις για τις τρέχουσες κυκλικές φάσεις της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα παρέχει το Ρολόι Οικονομικού Κύκλου της Eurostat[1]. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία για το τρίτο τρίμηνο του 2026 που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.2.1[2], ο δείκτης του ρολογιού βρίσκεται στην περιοχή α-Α που αποτελεί συνολικά φάση οικονομικής επέκτασης με επιβραδυνόμενη ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, ο ρυθμός ανάπτυξης παραμένει θετικός (κάτι που ισχύει για την περιοχή CDαAB, όπου από το σημείο C ο ρυθμός γίνεται θετικός και από το σημείο B γίνεται αρνητικός), βρίσκεται πάνω από την τάση του (κάτι που ισχύει για την περιοχή DαA, όπου ο ρυθμός ξεπερνάει την τάση του από το σημείο D και πέφτει κάτω από την τάση του από το σημείο A), ενώ βρίσκεται σε φάση πτώσης ως προς

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1
Ρολόι Οικονομικού Κύκλου της Eurostat για την Ελλάδα, Ιούλιος και Αύγουστος 2026

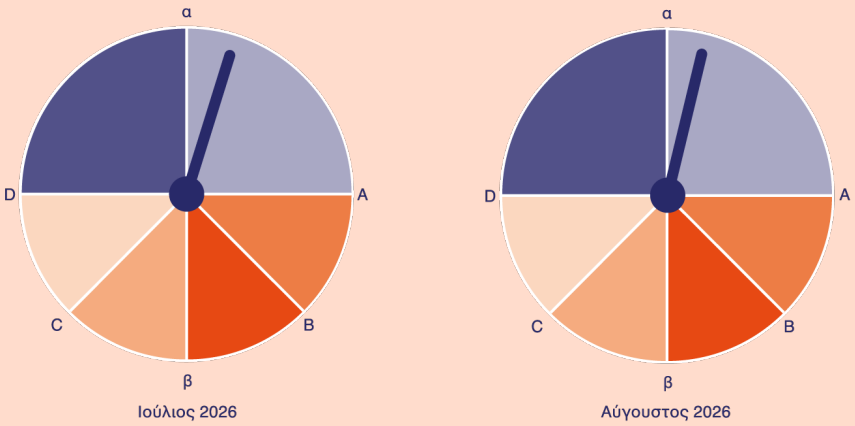

Πηγή: Eurostat, Business Cycle Clock.

1. Για τις τεχνικές λεπτομέρειες κατασκευής (τους επιμέρους κύκλους, τις υποκείμενες μεταβλητές, τη μεθοδολογική προσέγγιση κλπ.), τις αναλυτικές επεξηγήσεις και τα πλέον πρόσφατα στοιχεία για το Ρολόι του Οικονομικού Κύκλου της Eurostat, βλέπε Cannata (2021) και https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Business_Cycle_Clock#Explore_further.

2. Επισημαίνεται ότι η ημερομηνία άντλησης των στοιχείων του Διαγράμματος 1.2.1 είναι η 29/9/2026.

το μέγιστο (κάτι που ισχύει για την περιοχή αΑΒβ, όπου στο σημείο α επιτυγχάνεται το μέγιστο του ρυθμού ανάπτυξης και στο σημείο β το ελάχιστο).

Επιπλέον, συγκρίνοντας τη θέση του δείκτη από το ρολόι Ιουλίου 2026 με εκείνη από το ρολόι Αυγούστου 2026, παρατηρείται μια μικρή μετακίνηση του δείκτη προς το σημείο α που συνεπάγεται μια συγκριτικά χαμηλότερη επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης στην Ελλάδα. Συνεπώς, οι παρεχόμενες ενδείξεις Ιουλίου και Αυγούστου 2026 για το τρίτο τρίμηνο του 2026 είναι συνολικά ευνοϊκές, ανταναλούν συνθήκες οικονομικής επέκτασης στη χώρα και σηματοδοτούν μια μικρή βελτίωση μεταξύ των δύο εξεταζόμενων μηνών.

Ενδιαφέρουσες ενδείξεις για την αναμενόμενη κυκλική φάση της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα τους επόμενους μήνες παρέχει το Ρολόι Πρόδρομων Ενδείξεων Κυκλικών Φάσεων, που κατασκευάζεται με τη χρήση του ΣΔΠ του ΚΕΠΕ[3]. Το ρολόι απεικονίζει τέσσερις φάσεις για τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες, σύμφωνα με τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα, στη βάση του ΣΔΠ του ΚΕΠΕ (Διάγραμμα 1.2.2). Οι τέσσερις περιοχές περιγράφονται ως εξής: «επανάκαμψη», όπου ο ΣΔΠ κινείται ανοδικά και άνω του μέσου όρου, «ενίσχυση», όπου ο ΣΔΠ κινείται ανοδικά και κάτω του μέσου όρου, «υποχώρηση», όπου ο ΣΔΠ κινείται καθοδικά και κάτω του μέσου όρου, και «εξασθένηση», όπου ο ΣΔΠ κινείται καθοδικά και άνω του μέσου όρου.

Σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες εκτιμήσεις του Οκτωβρίου 2026 που ενσωματώνουν δεδομένα έως τον Ιούλιο του 2026[4], διαφαίνεται σαφώς μια θετική δυναμική ως προς τις προσδοκίες για τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες. Ο ΣΔΠ κινήθηκε ανοδικά,

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2
Ρολόι Πρόδρομων Ενδείξεων Κυκλικών Φάσεων για την Ελλάδα

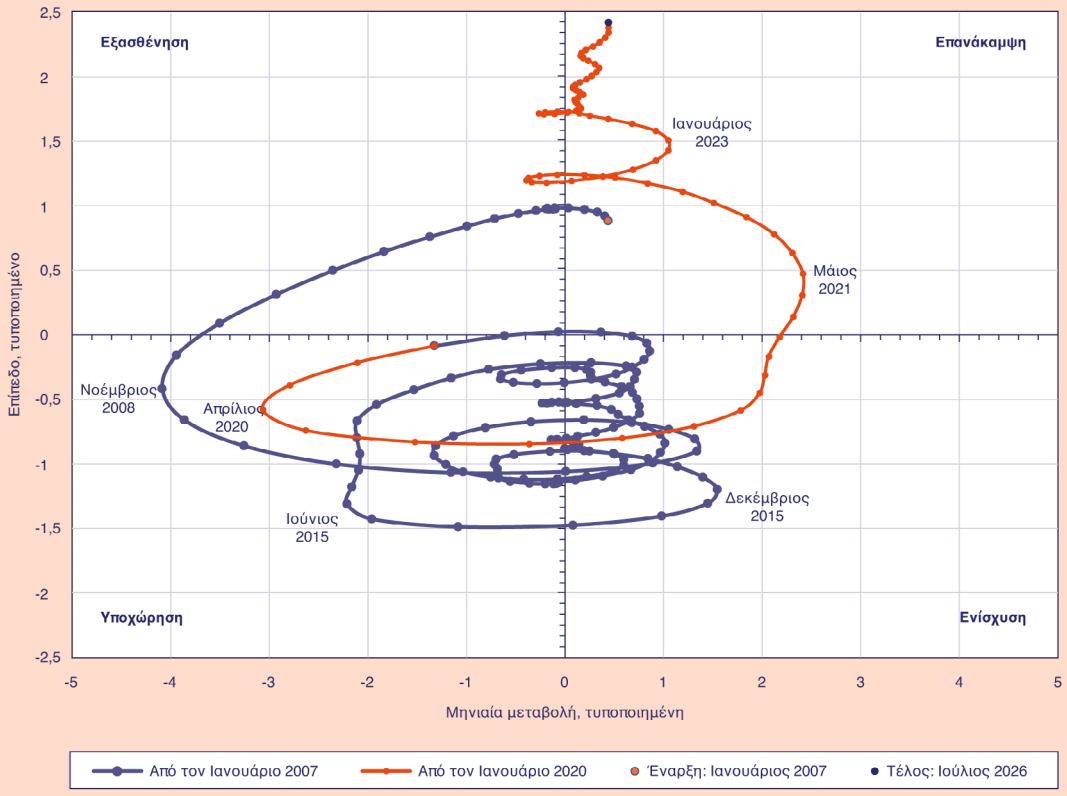

Πηγή: ΚΕΠΕ.

3. Το βασισμένο στον ΣΔΠ του ΚΕΠΕ Ρολόι Πρόδρομων Ενδείξεων Κυκλικών Φάσεων προκύπτει από την απεικόνιση των τυποποιημένων επιπέδων του ΣΔΠ ταυτόχρονα με τις τυποποιημένες μηνιαίες μεταβολές του, μετά την εξομάλυνση των τιμών του με τη χρήση του Φίλτρου κατά τους Hodrick and Prescott (1997), για την εξάλειψη βραχυπρόθεσμων διακυμάνσεων.

4. Για τις λεπτομέρειες των πλέον πρόσφατων εκτιμήσεων, βλέπε https://www.kepe.gr/erevna/prosfates-ekdoseis-kepe/deiktes-kepe/synthetos-deiktis-proigisis-kepe/. Επισημαίνεται ότι τα δεδομένα για την ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα είναι διαθέσιμα μέχρι τον Ιούνιο του 2026.

παρέμεινε συνολικά σε υψηλό επίπεδο και άνω του μέσου όρου. Ως αποτέλεσμα, σύμφωνα με το Ρολόι Πρόδρομων Ενδείξεων Κυκλικών Φάσεων για την περίοδο Απριλίου-Ιουλίου 2026, οι προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα αναφορικά με τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες παραμένουν σε φάση επανάκαμψης.

1.2.3. Δείκτες Αβεβαιότητας

Η διαμόρφωση προσδοκιών και εκτιμήσεων αναφορικά με την εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, αλλά και η ίδια η οικονομική δραστηριότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το κλίμα βεβαιότητας ή αβεβαιότητας που επικρατεί στην εκάστοτε χρονική στιγμή. Ο παράγοντας αβεβαιότητα επηρεάζει επιχειρήσεις και νοικοκυριά, αφού ενδέχεται να προκαλεί στάση αναμονής ή και να δρα ανασταλτικά ως προς τις αποφάσεις για επενδύσεις και καταναλωτικές δαπάνες (Brignone et al., 2025). Η αβεβαιότητα δύναται να σχετίζεται –εκτός από οικονομικά– με πολιτικά, κοινωνικά, καθώς και σημαντικά γεωπολιτικά γεγονότα.

Στη βάση των γεωπολιτικών κινδύνων που επιμένουν, πλέον επίκαιρος παραμένει ο Δείκτης Οικονομικής Αβεβαιότητας (ΔΟΑ) που καταρτίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΕ) από τον Μάιο 2021 στη βάση των Ερευνών Επιχειρήσεων και Καταναλωτών (ΕΕΚ)[5]. Ο εν λόγω δείκτης, που είναι διαθέσιμος και σε επίπεδο τομέων, ποσοτικοποιεί τον βαθμό δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες στις έρευνες για να προβλέψουν τη μελλοντική επιχειρηματική ή οικονομική τους κατάσταση. Με άλλα λόγια, αποτυπώνει την αβεβαιότητα όπως την εκλαμβάνουν επιχειρηματίες και καταναλωτές. Υψηλότερες τιμές του δείκτη και των υποδεικτών καταδεικνύουν ότι περισσότεροι συμμετέχοντες αναφέρουν δυσκολία στη διαμόρφωση προβλέψεων, κάτι που αντιστοιχεί σε υψηλότερη εκλαμβανόμενη αβεβαιότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντική πληροφόρηση παρέχει τόσο η κατά βάση πρόσφατη πορεία του όσο και η πιθανή σχέση του με τον ΣΔΠ του ΚΕΠΕ, δηλαδή με τη διαμόρφωση προσδοκιών και εκτιμήσεων των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα αναφορικά με τις επερχόμενες οικονομικές συνθήκες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.3
Εξέλιξη Δεικτών Οικονομικής Αβεβαιότητας στην Ελλάδα

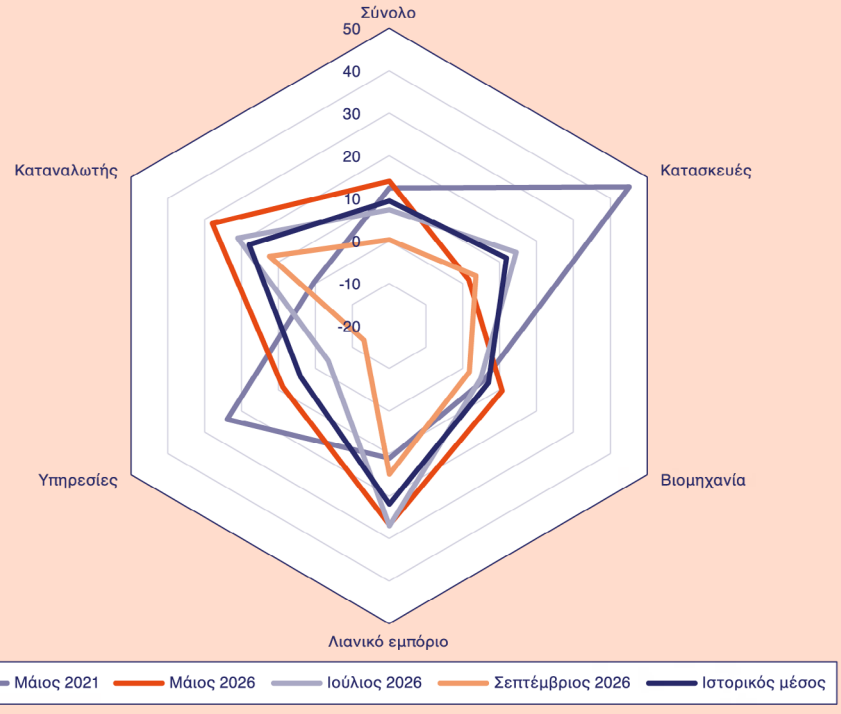

Πηγή: ΕΕ, υπολογισμοί της συγγραφέως.

5. Για πληροφορίες σχετικά με την κατάρτιση των ΔΟΑ, βλέπε https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/business-and-consumer-surveys/methodology-business-and-consumer-surveys/methodological-concepts_en. Τα δεδομένα είναι μη εποχικά διορθωμένα.

Στο Διάγραμμα 1.2.3[6] απεικονίζεται η εξέλιξη του γενικού ΔΟΑ και των σχετικών υποδεικτών για την Ελλάδα, για τις κατηγορίες: κατασκευές, βιομηχανία, λιανικό εμπόριο, υπηρεσίες, καθώς και για την αβεβαιότητα του καταναλωτή. Η εξέλιξη του συνολικού ΔΟΑ καταδεικνύει αποκλιμάκωση της εκλαμβανόμενης οικονομικής αβεβαιότητας τόσο τον Ιούλιο όσο και τον Σεπτέμβριο του 2026, σε σχέση με τον Μάιο του 2026. Σε αντίθεση με τον Μάιο του 2026, ο συνολικός ΔΟΑ παρέμεινε τον Ιούλιο και τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους κάτω του ιστορικού μέσου όρου του. Αναλυτικά και στη βάση των επιμέρους υποδεικτών, μείωση της εκλαμβανόμενης αβεβαιότητας σημειώθηκε τον Ιούλιο σε σχέση με τον Μάιο του 2026 στους τομείς της βιομηχανίας, των υπηρεσιών και του καταναλωτή, ενώ οριακή αύξηση και αύξηση καταγράφηκε στους τομείς του λιανικού εμπορίου και των κατασκευών, αντίστοιχα. Παράλληλα, τα στοιχεία των υποδεικτών για τον Σεπτέμβριο του 2026 σηματοδοτούν μείωση της εκλαμβανόμενης αβεβαιότητας σε όλους τους τομείς ανεξαιρέτως, σε σχέση με τον Ιούλιο του ίδιου έτους. Σε όλους τους τομείς, οι σχετικοί υποδείκτες παρέμειναν τον Σεπτέμβριο του 2026 κάτω του ιστορικού μέσου όρου τους. Ως αποτέλεσμα, προκύπτει ότι συνολικά και σε όλους τους επιμέρους τομείς, επιχειρηματίες και καταναλωτές αντιμετώπισαν τον Σεπτέμβριο του 2026 χαμηλότερη δυσκολία για να προβλέψουν τη μελλοντική επιχειρηματική ή οικονομική τους κατάσταση.

Στο Διάγραμμα 1.2.4 παρουσιάζεται η διασπορά των συνδυαστικών τιμών του συνολικού ΔΟΑ για την Ελλάδα και του ΣΔΠ του ΚΕΠΕ για την περίοδο Μαΐου 2021-Ιουλίου 2026. Συνολικά διακρίνεται μία αντίστροφη σχέση μεταξύ αβεβαιότητας και ΣΔΠ, όπου γενικά η χαμηλότερη αβεβαιότητα συνδέεται με τιμές του ΣΔΠ άνω του μέσου όρου, ενώ η υψηλότερη αβεβαιότητα συνδέεται με τιμές του ΣΔΠ κάτω του μέσου όρου. Ταυτόχρονα, διαφαίνε-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.4
Σχέση ΔΟΑ και ΣΔΠ ΚΕΠΕ, Μάιος 2021-Ιούλιος 2026

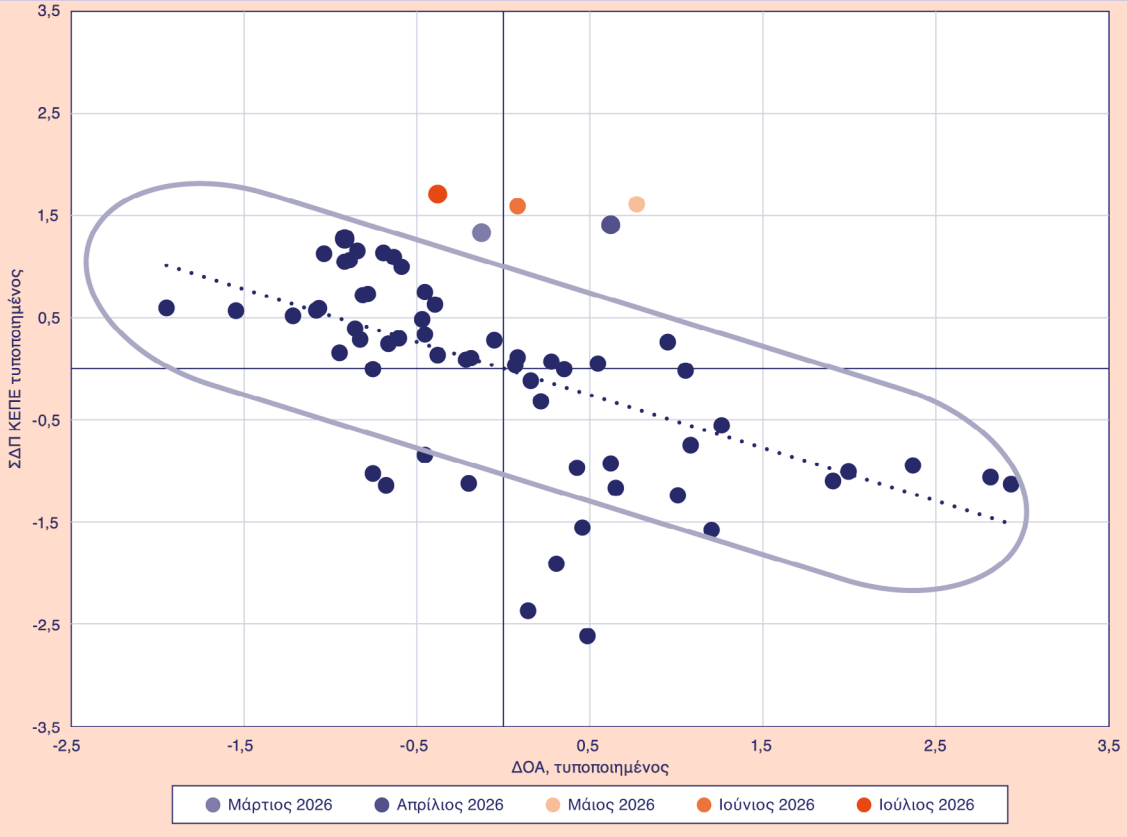

Πηγή: ΕΕ, ΚΕΠΕ, υπολογισμοί της συγγραφέως.

6. Ο ιστορικός μέσος όρος αποκτάται στη βάση της περιόδου από την έναρξη κατάρτισης του ΔΟΑ τον Μάιο 2021 έως την πλέον πρόσφατη παρατήρηση του Σεπτεμβρίου 2026.

ται συγκέντρωση των τιμών γύρω από τη γραμμή της τάσης που έχει αρνητική κλίση (διακεκομμένη γραμμή) και εντός της οριοθέτησης μιας περιοχής τυπικών παρατηρήσεων (περίβλημα γύρω από τη γραμμή τάσης). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διασπορά των τιμών κατά την πρόσφατη περίοδο Απριλίου-Ιουλίου 2026, σε συνέχεια της παρατήρησης για τον Μάρτιο 2026, με όλες τις τιμές να βρίσκονται εκτός της περιοχής τυπικών παρατηρήσεων. Ειδικότερα, οι συνδυαστικές τιμές καταγράφουν κατά το εν λόγω τετράμηνο μια διαδοχική κίνηση προς τα δεξιά και μια επιστροφή προς τα αριστερά, σχεδόν παράλληλα με τον άξονα του ΔΟΑ. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο ότι, από τη μία πλευρά, ο ΣΔΠ διατήρησε μία θετική δυναμική και παρέμεινε πάνω από τον μέσο όρο του, με μικρές αυξομειώσεις. Από την άλλη πλευρά, ο ΔΟΑ ξεπέρασε τον μέσο όρο του κατά τους μήνες Απρίλιο, Μάιο και οριακά τον Ιούνιο, για να επιστρέψει τον Ιούλιο κάτω από τον μέσο όρο του. Η εξέλιξη αυτή ερμηνεύεται από τον συνδυασμό διατήρησης των ενδείξεων επανάκαμψης των προσδοκιών και εκτιμήσεων των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα αναφορικά με τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες και σημαντικής μεταβλητότητας –με κατεύθυνση από την ενίσχυση προς την αποκλιμάκωση– της εκλαμβανόμενης οικονομικής αβεβαιότητας κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

1.2.4. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η γενική εικόνα που διαμορφώνεται στην τρέχουσα συγκυρία αναφορικά με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας είναι συνολικά θετική, ενισχύοντας το επιχείρημα της ανθεκτικότητας της οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα, οι ενδείξεις για το τρίτο τρίμηνο του 2026 είναι ευνοϊκές, αντανακλώντας συνθήκες οικονομικής επέκτασης στη χώρα. Ταυτόχρονα, οι προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα αναφορικά με τις μελλοντικές οικονομικές συνθήκες παραμένουν σε φάση επανάκαμψης. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η πρόσφατη αποκλιμάκωση της εκλαμβανόμενης οικονομικής αβεβαιότητας, στη βάση της μείωσης της δυσκολίας που αντιμετώπισαν επιχειρηματίες και καταναλωτές για να προβλέψουν τη μελλοντική επιχειρηματική ή οικονομική τους κατάσταση.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη το ότι οι γεωπολιτικοί κίνδυνοι και οι εντάσεις επιμένουν σε διεθνές επίπεδο και, εφόσον δεν επιλυθούν, δύνανται να προκαλέσουν πιθανές αρνητικές επιρροές. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν μπορούν να αποκλειστούν βραχυ-μεσοπρόθεσμες δυσμενείς επιδράσεις που δεν διαφαίνονται στην παρούσα συγκυρία. Οι τελευταίες θα μπορούσαν να ασκήσουν πιέσεις στην ελληνική οικονομία και, ανάλογα με το βάθος και την έκταση που θα λάβουν, να επηρεάσουν την ανθεκτικότητά της. Ως αποτέλεσμα, αναγκαία καθίσταται η συνεχής επανεκτίμηση της κατάστασης της ελληνικής οικονομίας και της εκτιμώμενης δυναμικής της, παράλληλα με την ενδελεχή ανάλυση της πρόσφατης πορείας των επιμέρους μακροοικονομικών μεγεθών για την εξαγωγή λεπτομερέστερων συμπερασμάτων και την επιβεβαίωση των παρατηρούμενων τάσεων.

Βιβλιογραφία

Brignone, D., Gambetti, L. and Ricci, M. (2025). *Geopolitical risk shocks: when size matters.* ECB Working Paper Series No. 2972.

Cannata, R. R. (2021). The Eurostat Business Cycle Clock: A complete overview of the tool. *Statistical Journal of the IAOS, 37*(1), 309-323.

Hodrick, R. J. and Prescott, E. C. (1997). Postwar US Business Cycles: An Empirical Investigation. *Journal of Money, Credit, and Banking, 29*(1), 1-16.

1.3. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης και σχετικών δεικτών οικονομικού κλίματος

1.3.1. ΑΕΠ - Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

Γιάννης Παναγόπουλος

Στη συγκεκριμένη ενότητα, αξιοποιώντας τα διαθέσιμα καταγεγραμμένα μακροοικονομικά στοιχεία, προχωρούμε στην ανάλυση των τρεχουσών εξελίξεων του πρώτου και δεύτερου τριμήνου του 2026 αλλά και του πρώτου εξαμήνου συνολικά. Συγκεκριμένα, με βάση τα αποτελέσματα του Πίνακα 1.3.1, σε όρους του πρώτου και δεύτερου τρίμηνου του 2026, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ρυθμοί μεταβολής των επιμέρους μακροοικονομικών μεγεθών. Αναλυτικά, για το πρώτο τρίμηνο του 2026 και κατά σειρά μεγέθους, οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου είχαν τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης (12,1%) και ακολούθησαν, η δημόσια κατανάλωση (3,8%), οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (2,6%) και η ιδιωτική κατανάλωση (0,1%). Επιπρόσθετα, οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών κατέγραψαν θετικό ρυθμό μεταβολής (2,3%), ο οποίος, όπως γνωρίζουμε από την αναλυτική ταυτότητα του ΑΕΠ, επηρεάζει αρνητικά τον ρυθμό μεγέθυνσής του. Σε ό,τι αφορά το δεύτερο τρίμηνο του 2026 οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου είχαν πάλι τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης (6,1%) και ακολούθησαν οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (2,2%), η ιδιωτική κατανάλωση (1,6%) και η δημόσια κατανάλωση (1,0%). Οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών παρουσίασαν, όπως και το πρώτο τρίμηνο, θετικό ρυθμό μεταβολής (3,7%).

Εν κατακλείδι, με βάση και τα αποτελέσματα του πρώτου εξαμήνου του 2026, παρατηρούμε την ύπαρξη θετικών ρυθμών μεταβολής σε όλα τα επιμέρους μακροοικονομικά μεγέθη. Το στοιχείο αυτό καθρεπτίζεται και στη μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΔΑΕΠ), η πορεία του οποίου συνεχίζει να είναι θετική με μια μικρή υποχώρηση τόσο σε όρους τριμήνων (από 2,0% το πρώτο τρίμηνο σε 1,9% το δεύτερο τρίμηνο σε σχέση με τα αντίστοιχα τρίμηνα του 2025) όσο και στη μεγέθυνση σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2025, από 2,1% σε 1,9%.

Πιο αναλυτικά, σε όρους εξαμήνου, όλα τα επιμέρους μακροοικονομικά μεγέθη εξελίχθηκαν θετικά, με τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου να έχουν τον υψηλότερο θετικό ρυθμό μεταβολής (9,1%), για να ακολουθήσει η δημόσια κατανάλωση (2,4%), οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (2,3%) και η ιδιωτική κατανάλωση (0,9%). Οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών κατέγραψαν επίσης έναν θετικό ρυθμό μεταβολής (2,9%) που όμως, με βάση τη γνωστή αναλυτική ταυτότητα του ΑΕΠ, επιδρά αρνητικά στη μεγέθυνση της κάθε οικονομίας (Πίνακας 1.3.1.).

Σε ό,τι αφορά τώρα την εγχώρια ζήτηση και τη συνεισφορά[1] των επιμέρους συνιστωσών της, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν διακυμάνσεις είτε σε επίπεδο τρίμηνου είτε σε επίπεδο εξάμηνου (Διάγραμμα 1.3.2). Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο τρίμηνο του 2026 η συνεισφορά των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στη μεταβολή της εγχώριας ζήτησης ήταν η μεγαλύτερη (2,02 ποσοστιαίες μονάδες, π.μ.) και ακολουθούν με διαφορά η δημόσια (0,74 π.μ.) και η ιδιωτική κατανάλωση (0,13 π.μ.), ενώ, στο δεύτερο τρίμηνο του 2026, παρατηρούμε ότι η συνιστώσα της ιδιωτικής κατανάλωσης προηγείται σε όρους συνεισφοράς (1,20 π.μ.) και ακολουθούν οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (1,09 π.μ.) και η δημόσια κατανάλωση (0,20 π.μ.). Επιπρόσθετα, για το πρώτο εξάμηνο του 2026, η συνιστώσα των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου έχει επίσης τη μεγαλύτερη συνεισφορά (1,56 π.μ.) και ακολουθεί η ιδιωτική κατανάλωση (0,67 π.μ.) και η δημόσια κατανάλωση (0,47 π.μ.)[2].

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή της εγχώριας ζήτησης και του εξωτερικού τομέα (δηλαδή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στο ΑΕΠ, σε όλες τις χρονικές αναλύσεις διαπιστώνουμε τον κυρίαρχο ρόλο της εγχώριας ζήτησης (Διάγραμμα 1.3.3). Συγκεκριμένα, στο πρώτο τρίμηνο του 2026 η συνεισφορά της εγχώριας ζήτησης στη μεταβολή του ΑΕΠ ήταν

1. Η αλγεβρική μορφή της «συνεισφοράς» των μακροοικονομικών μεγεθών σε ένα πιο συνολικό μέγεθος Y_t ορίζεται ως εξής: $\frac{\Delta X_t}{X_t} \times \frac{X_t}{Y_{t-1}} \times 100$, όπου X_t κάθε ένα από τα μεγέθη που αναλύονται. Η οικονομική σημασία της συνεισφοράς είναι η σχετική συμμετοχή της κάθε μίας συνιστώσας στις μεταβολές του Y_t.

2. Τα συγκεκριμένα στοιχεία σε όρους εξαμήνου δεν παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.3.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη

(ρυθμοί μεταβολής με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε σταθερές τιμές)

	2023 Q1	2023 Q2	2023 Q3	2023 Q4	2024 Q1	2024 Q2	2024 Q3	2024 Q4	2025 Q1	2025 Q2	2025 Q3	2025 Q4	2026 Q1	2026 Q2	2025 (Q1+Q2)	2026 (Q1+Q2)
Ιδιωτική κατανάλωση	3,9	2,5	1,6	1,8	1,9	3,1	3,2	1,3	2,9	1,1	1,2	2,3	0,2	1,7	2,0	0,9
Δημόσια κατανάλωση	3,5	2,1	-0,8	6,0	-6,2	-2,9	0,9	-1,8	3,3	0,8	-0,3	-2,1	3,9	1,0	2,1	2,4
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	13,9	7,8	6,9	-0,5	3,1	5,4	1,4	6,1	-0,5	7,8	12,7	13,0	12,1	6,1	3,7	9,1
Εγχώρια ζήτηση	5,3	3,1	2,0	2,0	0,7	2,5	2,5	1,4	2,2	2,2	2,8	3,4	2,6	2,1	2,2	2,4
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	4,4	0,1	2,8	1,5	-0,3	2,1	1,1	0,9	1,3	1,1	1,5	2,6	2,6	2,2	1,2	2,4
Εξαγωγές αγαθών	7,1	-2,4	0,1	-2,6	-6,9	2,8	-0,1	-0,3	3,4	-0,8	2,4	7,2	3,2	6,6	1,3	4,9
Εξαγωγές υπηρεσιών	5,9	0,9	4,1	5,3	3,7	1,9	3,5	3,8	-1,3	2,9	0,7	-0,8	2,7	-1,7	0,8	0,5
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	3,6	-2,0	2,2	-2,9	2,5	7,5	3,5	1,5	1,7	-3,1	-3,9	1,1	2,3	3,7	-0,7	3,0
Εισαγωγές αγαθών	0,8	-5,2	1,5	-2,7	2,7	9,7	2,6	2,1	1,1	-4,7	-5,0	0,6	1,9	2,0	-1,8	1,9
Εισαγωγές υπηρεσιών	13,2	8,2	2,6	-2,1	4,2	5,0	12,4	4,3	3,7	1,1	-1,9	1,3	2,5	8,3	2,4	5,4
ΔΑΕΠ	2,2	3,1	1,8	1,5	1,8	1,8	2,4	2,2	2,4	1,8	2,1	2,3	2,0	1,9	2,1	1,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Εθνικοί Λογαριασμοί* (y-o-y μεταβολές).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.1
Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη
(ρυθμοί μεταβολής με εποχικά διορθωμένα στοιχεία, σε σταθερές τιμές)

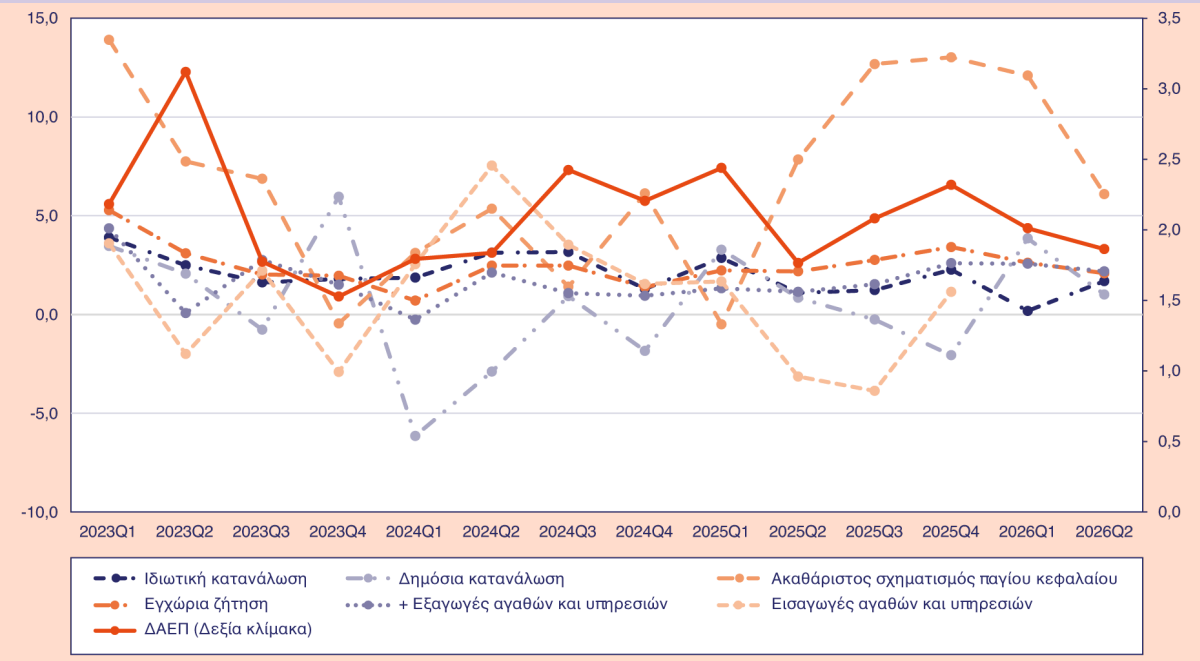

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.2
Συνεισφορά των επιμέρους συνιστωσών στην εγχώρια ζήτηση

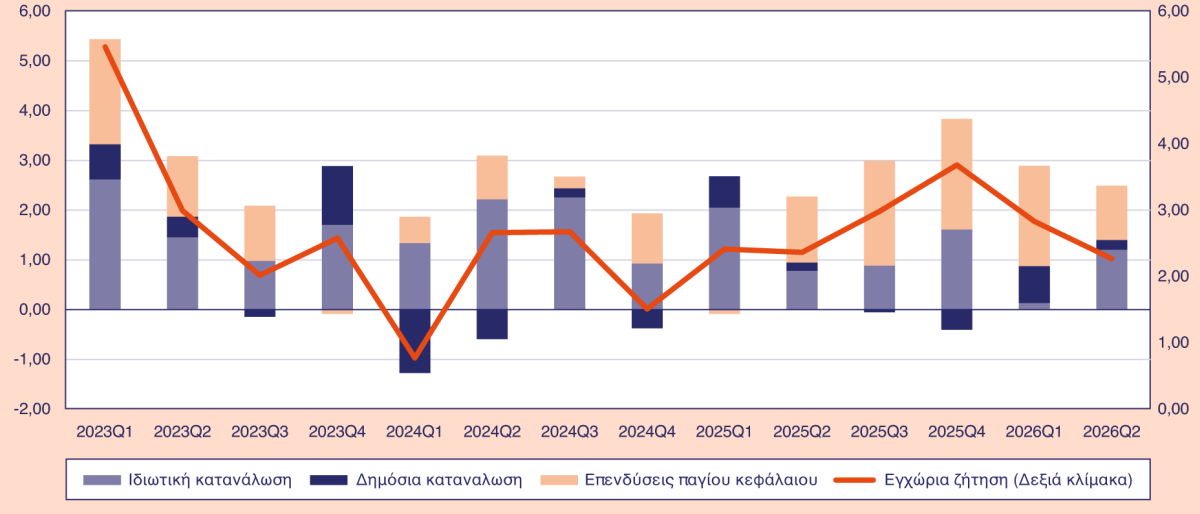

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Εθνικοί Λογαριασμοί,* επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.3
Συνεισφορά των επιμέρους συνιστωσών στο ΑΕΠ

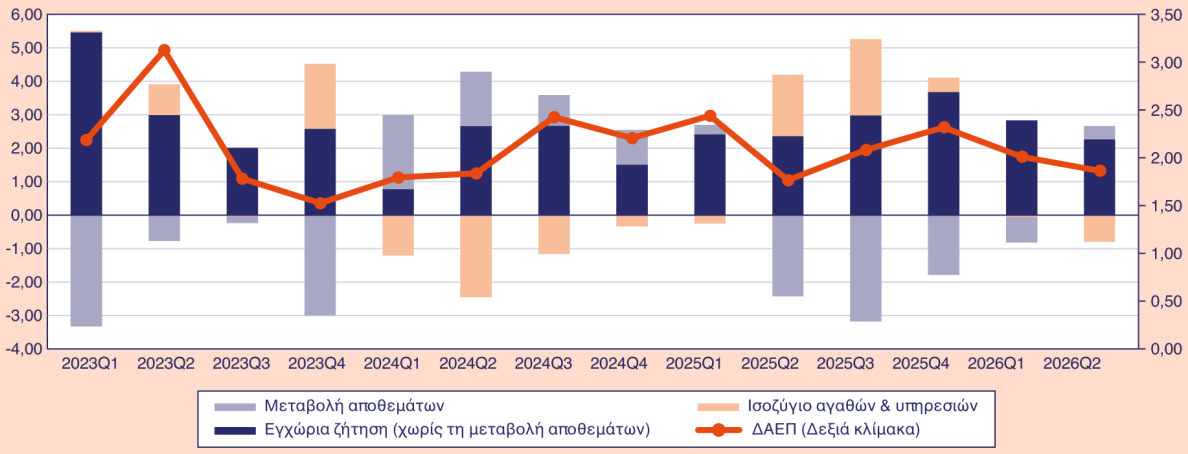

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Εθνικοί Λογαριασμοί,* επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

η μεγαλύτερη όλων (2,83 π.μ.) και ακολουθούν, με διαφορά, η αρνητική συνεισφορά της μεταβολής των αποθεμάτων (-0,76 π.μ.) αλλά και του εξωτερικού τομέα (-0,06 π.μ.). Η ταξινόμηση διαφοροποιείται σε έναν βαθμό το δεύτερο τρίμηνο του 2026. Συγκεκριμένα, αν και η συνεισφορά της εγχώριας ζήτησης στη μεταβολή του ΑΕΠ παραμένει η σημαντικότερη, αν και ελαφρώς χαμηλότερη σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο (2,27 π.μ.), η μεταβολή των αποθεμάτων αποκτά πλέον θετικό πρόσημο (0,39 π.μ.), ενώ η αυξημένη αρνητική συνεισφορά του εξωτερικού τομέα (-0,76) ενισχύει την αρνητική του επίδραση στη μεταβολή του ΑΕΠ.

Σε όρους του πρώτου εξαμήνου του 2026 παρατηρούμε τα εξής: Η εγχώρια ζήτηση, όπως και στα δύο αναλυθέντα τρίμηνα, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη θετική συνεισφορά (2,55 π.μ.) στον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ, ενώ αρνητική είναι η συνεισφορά τόσο του εξωτερικού τομέα (-0,43 π.μ.), όσο και της μεταβολής στα αποθέματα (-0,18 π.μ.).

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές), ως συνιστώσα του ΑΕΠ, στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, για το πρώτο τρίμηνο του 2026, διαμορφώθηκε στις -0,06 π.μ., αποτυπώνοντας ένα σχεδόν ισορροπημένο ισοζύγιο συγκριτικά με την αντίστοιχη συνεισφορά -0,25 π.μ. του πρώτου τριμήνου του 2025 (Διάγραμμα 1.3.3). Αναλυτικότερα, είχαμε μεν τη θετική συνεισφορά των συνολικών εξαγωγών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ της τάξεως των 0,92 π.μ., αλλά ελαφρώς υψηλότερη αρνητική συνεισφορά των συνολικών εισαγωγών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ της τάξης των -0,98 π.μ. Για το δεύτερο τρίμηνο του 2026, να αναφέρουμε ότι η αρνητική συνεισφορά του ισοζυγίου στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ ενισχύθηκε περαιτέρω και διαμορφώθηκε στις -0,80 π.μ. (Διάγραμμα 1.3.3). Αναλυτικότερα, είχαμε μεν τη θετική συνεισφορά των συνολικών εξαγωγών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ στις 0,78 π.μ., αλλά ακόμα σημαντικότερη εδώ ήταν η αρνητική επίπτωση των συνολικών εισαγωγών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ της τάξης των -1,58 π.μ. Μια διαχρονική εικόνα, με τα αντίστοιχα ιστογράμματα των εξαγωγών και των εισαγωγών, παρουσιάζεται αναλυτικά στο Διάγραμμα 1.3.4.

Σε ό,τι αφορά τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών του εξωτερικού τομέα, ως συνιστώσα του ΑΕΠ, για το πρώτο εξάμηνο του 2026, είναι επίσης αρνητική (-0,43 π.μ.).

Στον Πίνακα 1.3.1 παρουσιάζεται όχι μόνο ο ρυθμός μεταβολής ξεχωριστά, για εισαγωγές και εξαγωγές, αλλά και ο διαχωρισμός μεταξύ αγαθών και υπηρεσιών. Οι εξαγωγές υπηρεσιών, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν αύξηση εξαμήνου της τάξης του 0,4%, σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2025, ενώ αντίθετα τα αγαθά που αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών παρουσίασαν αύξηση της τάξης του 4,9%. Από την άλλη πλευρά, για το ίδιο εξάμηνο, οι εισαγόμενες υπηρεσίες κατέγραψαν αύξηση της τάξης του 5,4% σε σχέση με

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.4
Συνεισφορά των εισαγωγών, εξαγωγών και του ισοζυγίου στο ΑΕΠ

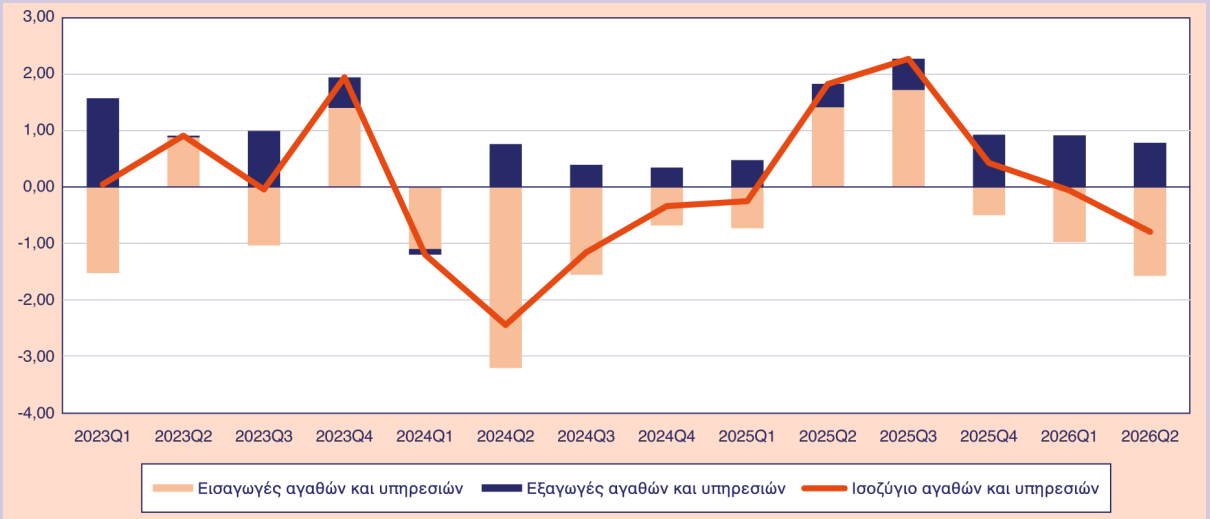

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, *Εθνικοί Λογαριασμοί,* επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.5
Δείκτης Οικονομικού Κλίματος στην Ελλάδα (1/2025-8/2026)

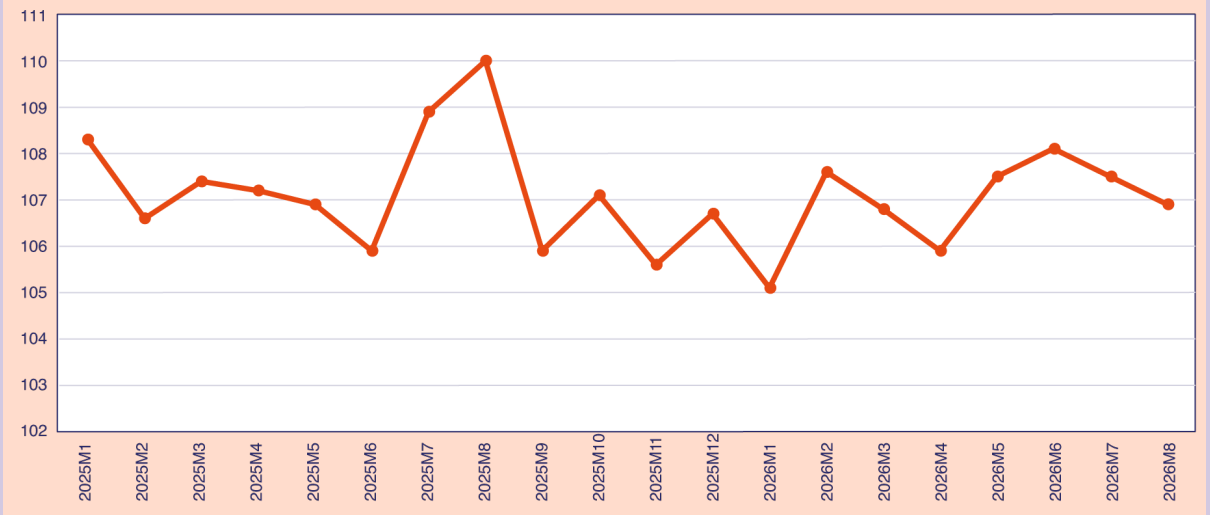

Πηγή: Eurostat.

το αντίστοιχο εξάμηνο του 2025, ενώ τα εισαγόμενα αγαθά αύξηση της τάξης του 1,9%. Οι επιμέρους αυτές μεταβολές εξηγούν, σε όρους εξαμήνου, το αρνητικό αποτέλεσμα της συνεισφοράς του εξωτερικού τομέα στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ.

Τέλος, η πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ)[3], ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, για την περίοδο 1/2025-8/2026, αντανακλά τις προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων (βλέπε Διάγραμμα 1.3.5). Σε σχέση με την προηγούμενη ανάλυσή μας έως τον Απρίλιο του 2026 (βλ. Τεύχος 60 των *Οικονομικών Εξελίξεων,* σελ. 9-19), ο δείκτης συνεχίζει να παρουσιάζει την ίδια περίπου μεταβλητότητα. Συγκεκριμένα, από τις 105,9 μονάδες τον Απρίλιο, φτάνει τις 108,1 τον Ιούνιο

3. Για τον εν λόγω δείκτη βλ. Eurostat στην ηλεκτρονική σελίδα: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teibs010/default/table?lang=en&category=shorties.teieuro_bs.

και επιστρέφει στις 106,9 μονάδες τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Οι διακυμάνσεις αυτές, σε αυτή την περίοδο αναφοράς, οφείλονται πρωτίστως στο ευμετάβλητο διεθνές οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον και, δευτερευόντως, στις εξελίξεις στον εξωτερικό τομέα.

1.3.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.3.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Εξελίξεις στην ιδιωτική κατανάλωση το πρώτο εξάμηνο του 2026

Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*[4], η ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ[5] αυξήθηκε από 43.542 εκατ. ευρώ, σε τρέχουσες τιμές, στο τελευταίο τρίμηνο του 2025 σε 43.970 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2026 και 44.958 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2026. Αντίθετα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου σε σταθερές τιμές 2020, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε από 36.676 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2025 σε 36.570 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2026, ενώ αυξήθηκε πάλι σε 36.907 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του έτους αυτού. Αντιστοίχως, σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών[6] σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε από 0,7% στο τέταρτο τρίμηνο του 2025 σε -0,3% στο πρώτο τρίμηνο του 2026, για να αυξηθεί σε 0,9% στο δεύτερο τρίμηνο του 2026. Όσον αφορά το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, οι αντίστοιχοι ρυθμοί ήταν ίσοι με 2,3%, 0,2%, και 1,7% (Πίνακας 1.3.1), ακολουθώντας την ίδιας μορφής διακύμανση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.6
Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

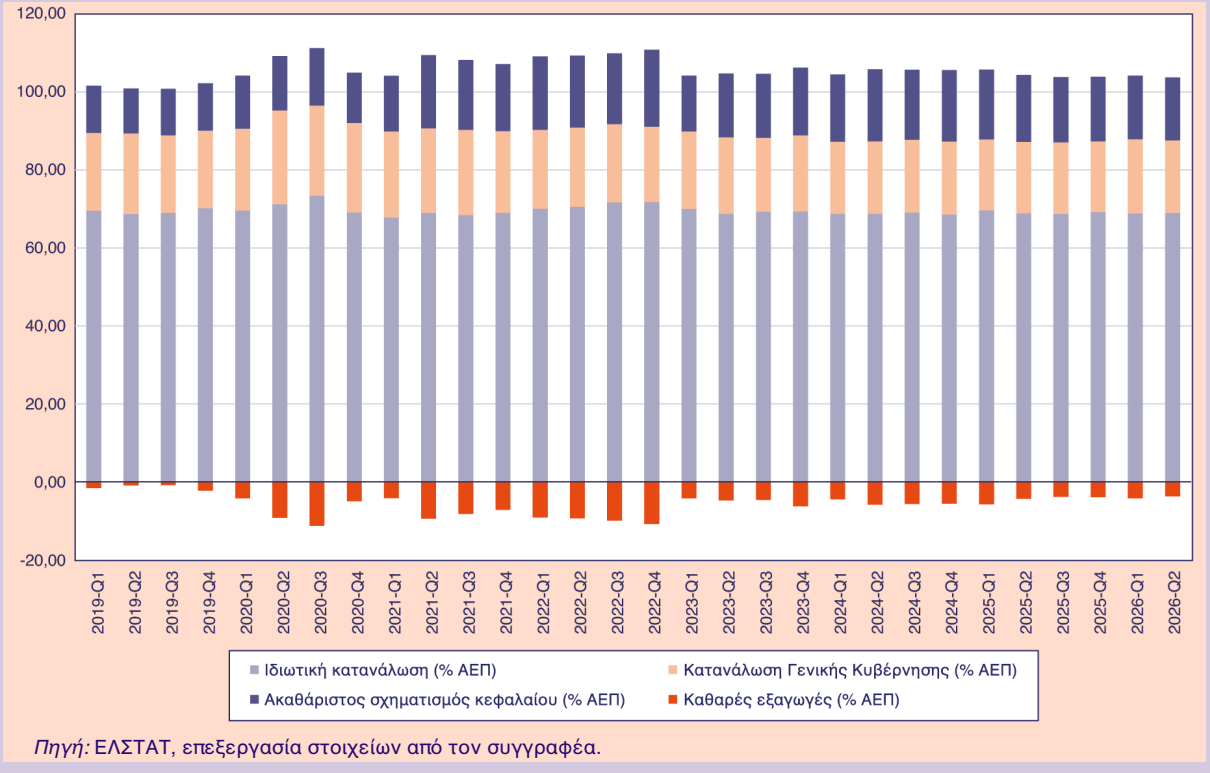

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

4. *Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί,* Δελτίο τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 7 Σεπτεμβρίου 2026.

5. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

6. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

Η ιδιωτική κατανάλωση, ως ποσοστό του ΑΕΠ. ήταν 69,12% κατά μέσο όρο κατά το έτος 2025, αλλά μειώθηκε σε 68,92% κατά μέσο όρο τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2026. Αντίθετα, η δημόσια κατανάλωση, ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκε κατά μέσο όρο από 18,28% το 2025 σε 18,83% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Αντίστοιχα, ποσοστιαία μείωση σε σχέση με το ΑΕΠ παρατηρούμε και στον ακαθάριστο σχηματισμό κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων), όπου κατά μέσο όρο το 2025 ήταν το 17,10% του ΑΕΠ, ενώ το πρώτο εξάμηνο του 2026 μειώθηκε σε 16,24% του ΑΕΠ. Ωστόσο, αξιοσημείωτη είναι και η πτώση στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου ως ποσοστού του ΑΕΠ κατά μέσο όρο από -4,50% του ΑΕΠ το 2025 σε -3,99% τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2026 (Διάγραμμα 1.3.6 πιο πάνω). Επομένως, φαίνεται ότι η μείωση της συμμετοχής της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων στο ΑΕΠ συνδέεται με τη μείωση εμπορικού ελλείμματος παρά την αύξηση της συμμετοχής της δημόσιας κατανάλωσης.[7]

Εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο το πρώτο εξάμηνο του 2026

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών του γενικού δείκτη όγκου ήταν κατά μέσο όρο θετική τόσο το 2025 (2,17%), όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2026 (3,18%), βάσει των μηνιαίων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (Διάγραμμα 1.3.7). Στα είδη διατροφής, σε όρους μέσης ποσοστιαίας μεταβολής, διαπιστώνουμε αύξηση από 3,25% το 2025 σε 5,42% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Παρόμοια αλλά μικρότερης έντασης τάση παρατηρούμε στα άλλα είδη εκτός καυσίμων, με θετική μεταβολή 4,76% το 2025 και 4,79% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Αντίθετα, στα καύσιμα και λιπαντικά η αρνητική μεταβολή -2,22% το 2025 αυξήθηκε σε -3,23% το εξάμηνο Ιανουαρίου-Ιουνίου του 2026. Συμπερασματικά, παραμένει η διαπίστωση που είχε γίνει και στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων* για θετικές εξελίξεις στον γενικό δείκτη λιανικού εμπορίου και τις συνιστώσες του πλην των καυσίμων και λιπαντικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.7
Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

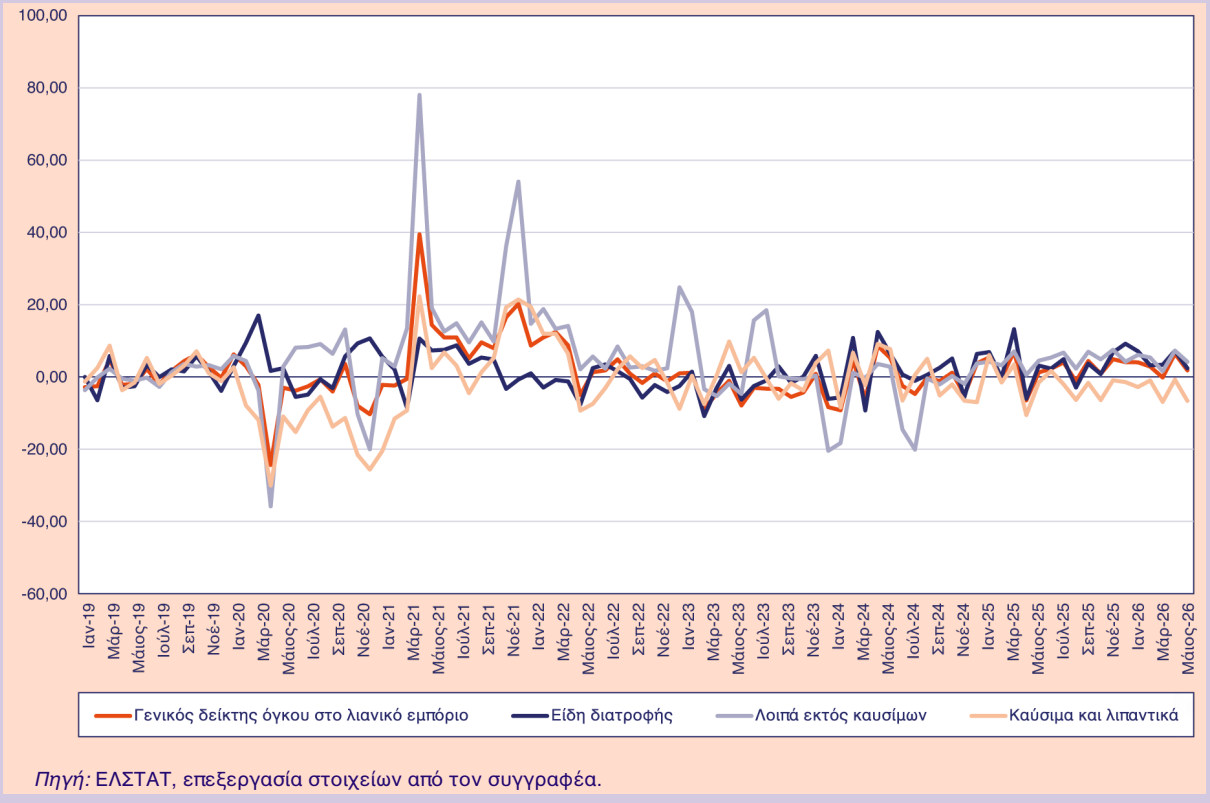

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

7. Σύμφωνα με την «προσέγγιση της απορρόφησης» (absorption approach) το εμπορικό ισοζύγιο ισούται με τη διαφορά μεταξύ του εγχώριου προϊόντος και της εγχώριας απορρόφησης ή $X - M = Y - A$ όπου $A = C + I + G$. Αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο συνεπάγεται απορρόφηση (δηλαδή εγχώρια δαπάνη) υψηλότερη του εγχώριου προϊόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.8
Δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτών και δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

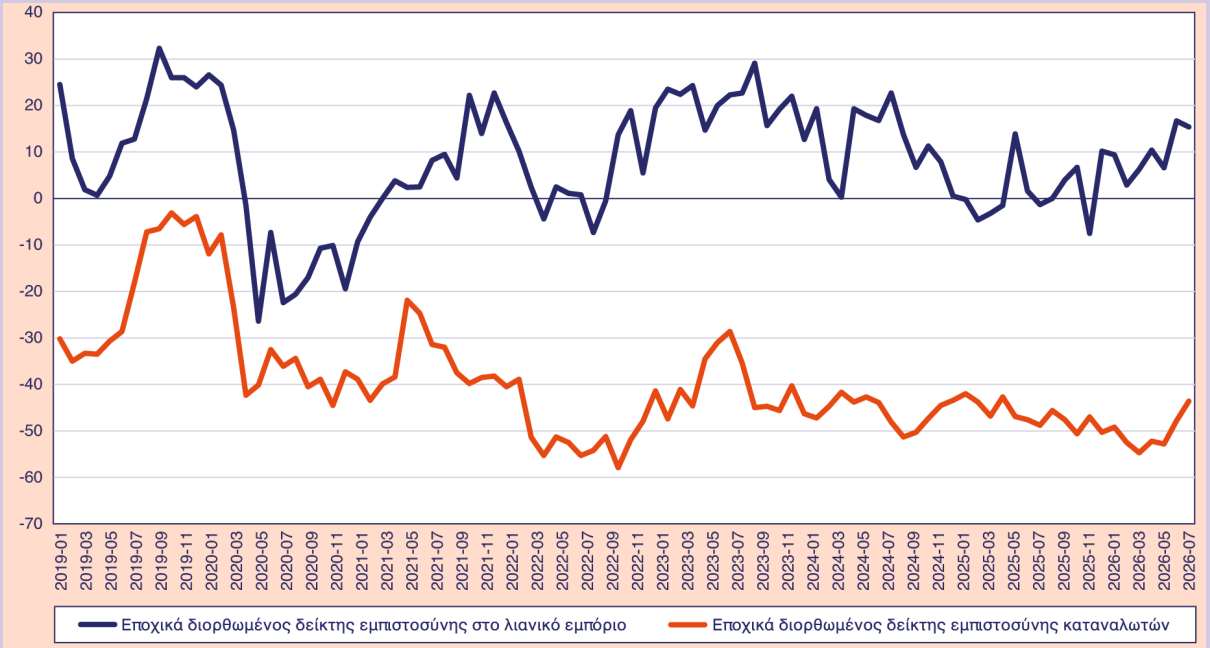

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

Η εξέλιξη των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο το πρώτο οκτάμηνο του 2026

Σε συνέχεια των παραπάνω θετικών εξελίξεων, από τους δημοσιευμένους από την Eurostat δείκτες εμπιστοσύνης (Διάγραμμα 1.3.8), προκύπτει ότι η αβεβαιότητα των προσδοκιών στο λιανικό εμπόριο μειώνεται σημαντικά. Παρά την απόκλιση μεταξύ του δείκτη εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο και του δείκτη εμπιστοσύνης καταναλωτή, έχουμε σαφή τάση βελτίωσης στον πρώτο και σχετική στασιμότητα στον δεύτερο. Σε όρους μέσων τιμών, έχουμε μικρή πτώση στον δείκτη εμπιστοσύνης καταναλωτή και μεγάλη άνοδο στον δείκτη εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο. Ο δείκτης εμπιστοσύνης καταναλωτή μειώθηκε κατά μέσο όρο από -46,07 το 2025 σε -50,39 το πρώτο οκτάμηνο του 2026. Αντίθετα, ο δείκτης εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο ήταν κατά μέσο όρο 0,70 το 2025, αλλά σαφώς υψηλότερος και ίσος με 9,74 το πρώτο οκτάμηνο του 2026.

1.3.2.2. Επενδύσεις

Οι ακαθάριστες επενδύσεις το πρώτο εξάμηνο του 2026

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου μειώθηκε από 11.465 εκατ. στο τελευταίο τρίμηνο του 2025 σε 10.832 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2026, σε τρέχουσες τιμές, ενώ αυξήθηκε σε 11.047 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους. Ομοίως, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου, σε σταθερές τιμές 2020, ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου μειώθηκε από 9.710 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2025 σε 9.469 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2026, για να αυξηθεί σε 9.679 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του έτους. Η ίδια τάση παρατηρείται σε όρους ρυθμών μεταβολής ως προς το προηγούμενο τρίμηνο, με ρυθμούς μεταβολής των ακαθάριστων επενδύσεων 3,4% στο τελευταίο τρίμηνο του 2025, -2,5% στο πρώτο τρίμηνο του 2026 και 2,2% στο δεύτερο τρίμηνο του ίδιου έτους. Αντίθετα, οι ρυθμοί μεταβολής σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους παρουσίασαν μία συνεχή καθοδική τάση, με τιμές 13,0% στο τέταρτο τρίμηνο του 2025, 12,1% στο πρώτο τρίμηνο του 2026 και 6,1% στο δεύτερο τρίμηνο του έτους, σύμφωνα με τα εποχικά διορθωμένα στοιχεία αλυσωτών δεικτών όγκου (Πίνακας 1.3.1).

Σε τρέχουσες τιμές ως ποσοστό του ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.3.9) ο μέσος ρυθμός μεταβολής του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, ήταν θετικός και ίσος με 2,91% το 2025, αλλά αρνητικός και ίσος με -3,48%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.9
Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

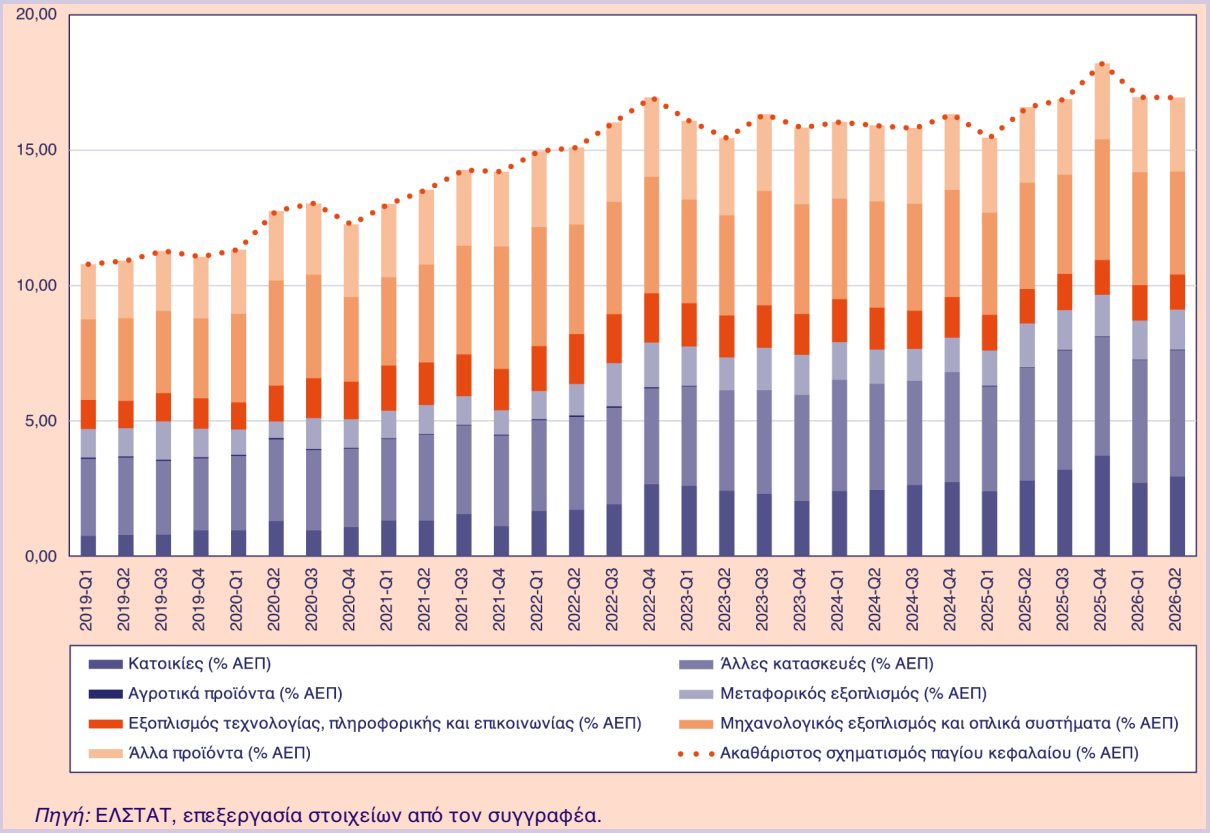

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

το πρώτο εξάμηνο του 2026. Στον μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό ως ποσοστό του ΑΕΠ, η θετική μέση ετήσια ποσοστιαία μεταβολή 2,26% για το 2025 γίνεται αρνητική και ίση με -5,01% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Αντίστοιχα στις κατασκευές (κατοικίες και άλλες κατασκευές), ως ποσοστό του ΑΕΠ, ο θετικός μέσος ρυθμός μεταβολής 4,73% το 2025 γίνεται -2,70% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν τη μείωση της συμμετοχής των ακαθάριστων επενδύσεων στο ΑΕΠ μέσα στο 2026 που διαπιστώσαμε και παραπάνω.

Η εξέλιξη του μεριδίου των κατασκευών στις ακαθάριστες επενδύσεις έναντι του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού

Από το Διάγραμμα 1.3.10 προκύπτει ότι το μερίδιο των κατασκευών στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε κατά μέσο όρο από 43,02% το 2025 σε 43,87% το πρώτο εξάμηνο του 2026. Ο μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός παρουσιάζει την αντίθετη τάση, με μείωση του σχετικού μεριδίου από 40,23% κατά μέσο όρο το 2025 σε 39,81% του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου το πρώτο εξάμηνο του 2026. Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν τη διατήρηση του προβαδίσματος των κατασκευών έναντι του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού, που διατηρείται σε όλα σχεδόν τα τρίμηνα ήδη από το τελευταίο τρίμηνο του 2024, όπως φαίνεται στο σχετικό διάγραμμα.

Εξέλιξη των προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών

Σύμφωνα με το Διάγραμμα 1.3.11 οι επιχειρηματικές προσδοκίες στον τομέα των κατασκευών συνεχίζουν την ανοδική τους τάση, με μικρές διακυμάνσεις. Ο δείκτης παρουσιάζει συνεχή βελτίωση, καθώς η μέση τιμή 7,00, για το έτος 2024, αυξάνεται σε 15,56, για το 2025, και σε 27,78, για το πρώτο οκτάμηνο του 2026. Άρα φαίνεται ότι διατηρείται η αισιοδοξία των προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.10
Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3.11
Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

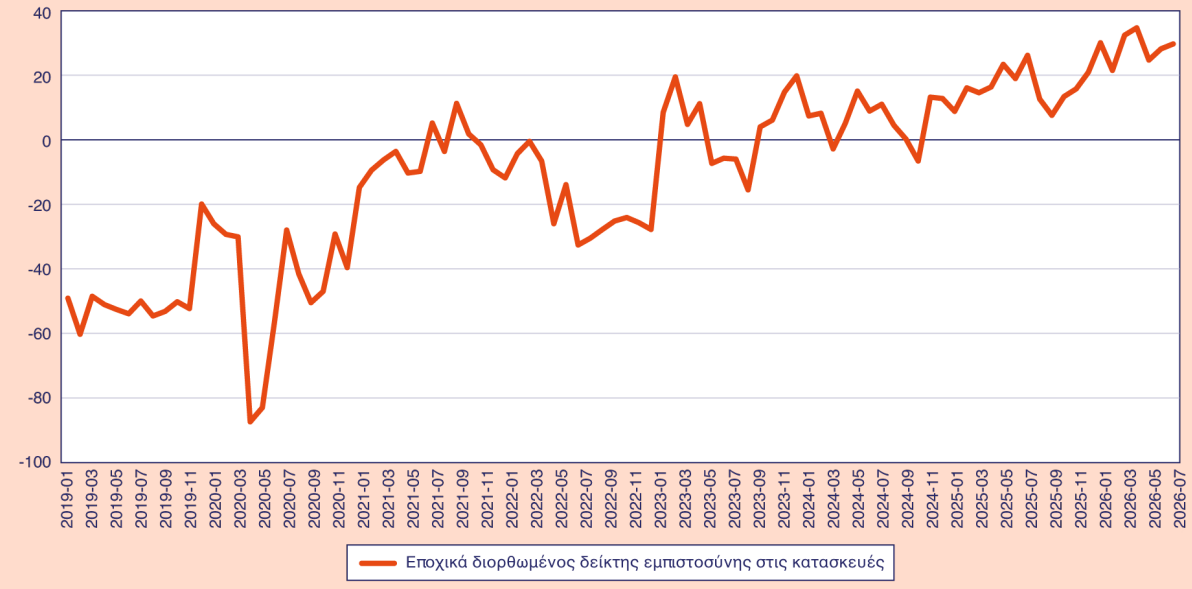

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

1.3.3. Συμπεράσματα

Συνολικά, η ελληνική οικονομία διατήρησε μεν τη θετική δυναμική της κατά το πρώτο εξάμηνο του 2026, αλλά με μια μικρή υποχώρηση της οικονομικής μεγέθυνσης. Συγκεκριμένα, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2026, σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2025, η μεγέθυνση υποχώρησε από 2,1% σε 1,9%. Η ανάπτυξη αυτή στηρίχθηκε κυρίως στην εγχώρια ζήτηση, με σημαντικότερη κινητήρια δύναμη αυτής τον ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου, ο οποίος παρουσίασε τη μεγαλύτερη αύξηση από τα επιμέρους μεγέθη της εγχώριας ζήτησης. Αναφορικά με τις λοιπές συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης, θετικούς, αν και σημαντικά χαμηλότερους, ρυθμούς μεταβολής κατέγραψαν τόσο η δημόσια όσο και η ιδιωτική κατανάλωση. Αντίθετα, το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών άσκησε αρνητική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση, καθώς η αύξηση των εισαγωγών υπερέβη τη δυναμική των εξαγωγών. Τέλος, ο ΔΟΚ συνεχίζει να κινείται με μια σχετικά σταθερή μεταβλητότητα, γεγονός που αντανακλά τόσο τις διεθνείς γεωπολιτικές αβεβαιότητες όσο και τις εξελίξεις στον εξωτερικό τομέα.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο μέρος της ανάλυσης, σε όρους τριμήνων, διαπιστώνεται η ύπαρξη διακυμάνσεων στην καταναλωτική και επενδυτική δαπάνη αλλά και θετικές εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο εκτός της συνιστώσας των καυσίμων για το πρώτο εξάμηνο του 2026. Παράλληλα, διακρίνονται μάλλον θετικές εξελίξεις στις προσδοκίες τόσο στο λιανικό εμπόριο, όσο και στις κατασκευές, ενώ ταυτόχρονα μια σχετική μεταβλητότητα εξακολουθεί να χαρακτηρίζει τον ΔΟΚ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Επίσης, η μείωση του μεριδίου των ακαθάριστων επενδύσεων στο ΑΕΠ και, επιπλέον, το γεγονός ότι στη σύνθεση των ακαθάριστων επενδύσεων συνεχίζουν να επικρατούν οι κατασκευές σε βάρος του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού αποτελεί μια επιπλέον πηγή προβληματισμού. Αντίστροφα με το συμπέρασμά μας στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων,* η πιθανή ένδειξη μείωσης της αβεβαιότητας στο λιανικό εμπόριο μπορεί να μειώσει την ευαισθησία της οικονομίας σε μελλοντικές διαταραχές, στον βαθμό που αυτή θα συνεχίσει να στηρίζεται σημαντικά στην κατανάλωση. Κατ' επέκταση, η καταναλωτική δαπάνη μπορεί να συνεχίσει να κρατά τον σταθεροποιητικό ρόλο της ζήτησης. Αλλά θα επαναλάβουμε την παρατήρησή μας, που διατυπώθηκε και στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων,* ότι η εξάρτηση της πορείας της οικονομίας σε επενδυτικό επίπεδο από την αγορά ακινήτων και η πιθανή ευπάθεια της τελευταίας σε κρίσεις μετριάζει το σταθεροποιητικό αποτέλεσμα που περιγράψαμε παραπάνω.

1.4. Εξελίξεις στον πληθωρισμό σε Ελλάδα και Ευρωζώνη

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Ο πληθωρισμός στην Ελλάδα βάσει του εθνικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) διαμορφώθηκε στο 3,8% τον Αύγουστο του 2026, υψηλότερα από τον δομικό πληθωρισμό (2,6%), αντανακλώντας την εκτίναξη των τιμών της ενέργειας και των καυσίμων λόγω των γεωπολιτικών εντάσεων στη Μέση Ανατολή. Αντίστοιχα, ο πληθωρισμός βάσει του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Εν. ΔΤΚ) διαμορφώθηκε στο 3,7% και ο αντίστοιχος δομικός δείκτης στο 3,5%.

Οι επιμέρους κατηγορίες του εθνικού ΔΤΚ με τις μεγαλύτερες ετήσιες αυξήσεις είναι η Στέγαση (+9,7%) και οι Μεταφορές (+7,7%) –στις οποίες καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η εκτίναξη της ενεργειακής συνιστώσας– ακολουθούμενες από τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια (+6,0%) και την Ένδυση και υπόδηση (+5,3%). Αντίθετα, μειώσεις σημειώθηκαν στην Ενημέρωση και επικοινωνία (-2,6%) και, οριακά, στα Αλκοολούχα ποτά και καπνό (-0,6%).

Τον Αύγουστο του 2026 ο πληθωρισμός στα αγαθά βάσει του εθνικού ΔΤΚ ανήλθε στο 3,9% (από 3,2% τον Ιούλιο) και υπερέβη οριακά εκείνον των υπηρεσιών, ο οποίος παρέμεινε στο 3,7%. Με την εξέλιξη αυτή εξαλείφεται ουσιαστικά το χάσμα που χαρακτήριζε τις δύο κατηγορίες από τα μέσα του 2024, στο πλαίσιο της ανόδου των τιμών της ενέργειας από τον Μάρτιο.

Ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη, σύμφωνα με τον Εν. ΔΤΚ, ανήλθε στο 3,2% τον Αύγουστο του 2026, έναντι 3,0% τον Ιούλιο. Αντίθετα, ο δομικός πληθωρισμός υποχώρησε οριακά στο 2,4% από 2,5%. Η επιτάχυνση του γενικού δείκτη αποδίδεται κυρίως στη συνιστώσα της ενέργειας, ο ρυθμός μεταβολής της οποίας αυξήθηκε σημαντικά στο 14,3% (από 10,3%). Ακολουθούν οι υπηρεσίες, με αποκλιμάκωση στο 3,0% (από 3,3%), και τα μη ενεργειακά βιομηχανικά αγαθά, με άνοδο στο 1,2% (από 0,9%). Στην κατηγορία Τρόφιμα, αλκοόλ και καπνός καταγράφηκε ο χαμηλότερος ρυθμός, στο 1,1% (από 1,2%). Σε διακρατικό επίπεδο, τα υψηλότερα ποσοστά σημειώθηκαν στη Λιθουανία (5,6%), την Κύπρο (5,2%) και τη Βουλγαρία (5,0%). Τα χαμηλότερα καταγράφηκαν στην Εσθονία (1,3%), τη Μάλτα (2,0%) και τη Φινλανδία (2,4%).

1.4.1. Ελλάδα

Αναλυτικότερα, βάσει των στοιχείων μηνιαίας εξέλιξης της ΕΛΣΤΑΤ, ο εθνικός ΔΤΚ κατέγραψε ετήσιο ρυθμό αύξησης 3,8% τον Αύγουστο του 2026, ενισχυόμενος σε σχέση με το 3,4% του προηγούμενου μήνα (Πίνακας 1.4.1). Παράλληλα, ο δομικός ΔΤΚ –δηλαδή, ο δείκτης που εξαιρεί τις ευμετάβλητες συνιστώσες όπως η ενέργεια και τα τρόφιμα– κατέγραψε οριακή επιβράδυνση 2,6%, σε σχέση με το 2,7% που είχε καταγραφεί τον προηγούμενο μήνα. Σε μηνιαία βάση ο ΔΤΚ σε σύγκριση με τον προηγούμενο μήνα αυξήθηκε κατά 0,4%.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Eurostat, τον Αύγουστο του 2026, ο πληθωρισμός βάσει του Εν. ΔΤΚ διαμορφώθηκε στο 3,7%, σημαντικά υψηλότερα από το 2,7% τον Ιούλιο, ενώ ο αντίστοιχος δομικός δείκτης ανήλθε στο 3,5%, από 2,5% τον προηγούμενο μήνα.

Η επίπτωση της Στέγασης και των Μεταφορών στον γενικό δείκτη προέρχεται σε σημαντικό βαθμό από τη συνιστώσα της ενέργειας. Η επίδραση αυτή είναι άμεση, στο μέτρο που οι δύο ομάδες περιλαμβάνουν ενεργειακά αγαθά, η μεν Στέγαση τον ηλεκτρισμό, το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο θέρμανσης και τα στερεά καύσιμα, οι δε Μεταφορές τα καύσιμα κίνησης. Παράλληλα, η επίδραση είναι και έμμεση, καθώς το ενεργειακό κόστος μεταφέρεται μέσω του κόστους παραγωγής και διανομής σε ένα ευρύτερο σύνολο κατηγοριών.

Η ενεργειακή συνιστώσα του Εν.ΔΤΚ παραμένει ο κύριος παράγοντας διαμόρφωσης του πληθωρισμού, στον απόηχο της γεωπολιτικής κρίσης στη Μέση Ανατολή. Τον Αύγουστο του 2026 ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής της ανήλθε στο 15,4%, έναντι 13,0% τον Ιούλιο, και διατηρείται σε υψηλά θετικά επίπεδα από τον Μάρτιο, ύστερα από μια περίοδο κατά κανόνα αρνητικών μεταβολών (Πίνακας 1.4.2). Τη μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των υποσυνιστωσών κατέγραψαν τα υγρά καύσιμα (53,2%), ο ρυθμός των οποίων παραμένει αμετάβλητος από τον Απρίλιο. Ακολούθησε το φυσικό αέριο μέσω δικτύων, με άνοδο 40,2%, σημαντικά υψηλότερη από εκείνη του Ιουλίου (16,7%). Σε χαμηλότερα επίπεδα κινήθηκαν τα στερεά καύσιμα (4,3%) και οι υγρο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔΤΚ	Μηνιαία μεταβολή (%) ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) ΔΤΚ Πληθωρισμός	Ετήσια μεταβολή (%) Πυρήνας ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) Εν. ΔΤΚ	Ετήσια μεταβολή (%) Πυρήνας Εν. ΔΤΚ
2025M08	121,1	0,1	2,9	4,2	3,1	3,9
2025M09	122,1	0,8	1,9	3,2	1,8	2,6
2025M10	122,2	0,1	2,0	2,8	1,6	1,9
2025M11	122,2	0,1	2,4	2,8	2,8	3,2
2025M12	122,6	0,3	2,6	3,1	2,9	3,2
2026M01	121,6	-0,8	2,5	3,3	2,9	3,3
2026M02	121,7	0,1	2,7	3,2	3,1	3,5
2026M03	124,9	2,6	3,9	3,1	3,4	2,7
2026M04	126,8	1,5	5,4	3,1	4,6	2,9
2026M05	126,9	0,0	5,2	3,4	4,9	3,9
2026M06	126,8	0,0	4,4	3,2	3,9	3,2
2026M07	125,1	-1,4	3,4	2,7	2,7	2,5
2026M08	**125,6**	**0,4**	**3,8**	**2,6**	**3,7**	**3,5**

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔΤΚ: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔΤΚ: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Εξέλιξη των τιμών στην ενεργειακή συνιστώσα του Εν. ΔΤΚ και στις υποσυνιστώσες της στην Ελλάδα (2025=100) (ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές %)

	Ιαν-25	Φεβ-25	Μάρ-25	Απρ-25	Μάι-25	Ιούν-25	Ιούλ-25	Αύγ-25	Σεπ-25	Οκτ-25	Νοε-25	Δεκ-25	Ιαν-26	Φεβ-26	Μάρ-26	Απρ-26	Μάι-26	Ιούν-26	Ιούλ-26	Αύγ-26
Σύνολο	3,1	3,0	3,1	2,6	3,3	3,6	3,7	3,1	1,8	1,6	2,8	2,9	2,9	3,1	3,4	4,6	4,9	3,9	2,7	3,7
Ενέργεια	2,6	1,6	0,2	-4,7	-1,5	2,0	0,7	-1,9	-3,7	-3,1	0,3	-1,2	-4,4	-3,4	7,7	21,6	20,0	14,7	13,0	15,4
Ηλεκτρική ενέργεια	5,9	6,7	10,4	4,7	18,0	23,1	18,9	7,7	-3,7	-3,3	4,5	4,1	2,4	3,0	2,4	14,0	5,9	2,8	-2,2	-1,2
Φυσικό αέριο μέσω δικτύων	26,5	41,1	54,5	29,9	11,1	4,4	4,4	-2,0	-10,2	-6,3	-12,4	-20,1	-25,8	-19,3	-25,2	19,3	21,0	24,6	16,7	40,2
Υγροποιημένοι υδρογονάνθρακες	-0,4	-3,5	-4,7	-0,5	-1,7	-2,6	-3,3	-1,0	-0,5	-1,0	0,0	-2,4	0,3	-0,9	1,5	3,0	2,9	0,6	-0,6	1,4
Υγρά καύσιμα	-2,8	-6,0	-8,8	-12,9	-12,9	-12,9	-12,9	-12,9	-12,9	-4,3	-1,1	-4,7	-9,5	-7,7	24,6	53,2	53,2	53,2	53,2	53,2
Στερεά καύσιμα	-4,2	-2,6	-2,9	-3,8	-3,9	-3,4	-2,9	-3,1	-1,6	1,0	1,6	0,5	1,2	0,5	1,2	2,7	2,6	2,2	4,1	4,3

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ποιημένοι υδρογονάνθρακες (1,4%). Αντίθετα, η ηλεκτρική ενέργεια κατέγραψε μείωση κατά 1,2%, έναντι -2,2% τον Ιούλιο.

Ο πληθωρισμός βάσει του Εθνικού Γενικού ΔΤΚ τον Αύγουστο του 2026 (3,8%) αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών των υποδεικτών στις παρακάτω ομάδες αγαθών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, καταγράφηκαν οι εξής αυξήσεις:

- 9,7% στην ομάδα Στέγαση. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε ενοίκια κατοικιών (6,2%), επισκευή και συντήρηση κατοικίας (4,5%), διάφορες υπηρεσίες που σχετίζονται με το σπίτι (5,6%), φυσικό αέριο (40,2%), πετρέλαιο θέρμανσης (53,2%) και στερεά καύσιμα (4,3%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στον ηλεκτρισμό (-1,2%).

- 7,7% στην ομάδα Μεταφορές. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε πετρέλαιο κίνησης (30,6%), καύσιμα αυτοκινήτου-βενζίνη (15,3%), συντήρηση και επισκευή εξοπλισμού προσωπικής μεταφοράς (3,1%), άλλες υπηρεσίες σχετικές με την προσωπική μεταφορά (2,9%) και μεταφορά επιβατών με αεροπλάνο (17,4%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (-1,9%).
- 6,0% στην ομάδα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών σε εστιατόρια-ζαχαροπλαστεία-ταχυφαγεία-κυλικεία (5,5%) και ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (14,1%).
- 5,3% στην ομάδα Ένδυση και υπόδηση, λόγω αύξησης των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης (5,3%).
- 3,4% στην ομάδα Ασφαλιστικές και χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών σε ασφάλιστρα υγείας (7,0%) και ασφάλιστρα οχημάτων (1,9%).
- 2,8% στην ομάδα Εκπαίδευση, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών σε δίδακτρα προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (3,2%) και δίδακτρα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (3,2%).
- 1,3% στην ομάδα Υγεία. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε ιατρικά προϊόντα (5,6%), υπηρεσίες εξωνοσοκομειακής περίθαλψης (2,8%) και νοσοκομειακή περίθαλψη (2,1%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα φαρμακευτικά προϊόντα (-1,3%).
- 1,2% στην ομάδα Αναψυχή-Αθλητισμός και Πολιτισμός. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε προϊόντα κηπουρικής και ζώα συντροφιάς (3,9%), πολιτιστικές υπηρεσίες (5,4%) και πακέτο διακοπών (6,3%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών στα διαρκή αγαθά αναψυχής (-1,2%).
- 0,9% στην ομάδα Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε ψωμί και άλλα προϊόντα αρτοποιίας (2,0%), μοσχάρι (13,5%), χοιρινό (1,4%), αρνί και κατσίκι (11,3%), πουλερικά (2,1%), ψάρια νωπά ή κατεψυγμένα (0,9%), ψάρια αλίπαστα (11,5%), τυριά (1,5%), αυγά (4,3%), άλλα βρώσιμα έλαια (8,8%) και μαργαρίνη και άλλα φυτικά λίπη (9,6%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών σε ελαιόλαδο (-15,0%), φρούτα (-7,1%), λαχανικά (-1,1%), παγωτά (-7,7%) και προπαρασκευασμένα φαγητά (-4,2%).
- 0,7% στην ομάδα Προσωπική φροντίδα-Κοινωνική προστασία-Άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε κομμωτήρια και καταστήματα προσωπικής φροντίδας (4,2%) και άλλες υπηρεσίες (3,8%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών σε άλλες συσκευές και προϊόντα προσωπικής υγιεινής και φροντίδας (-1,2%) και είδη μεταφοράς, ταξιδίου και άλλα προσωπικά είδη (-4,4%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1
Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών – Αύγουστος 2026

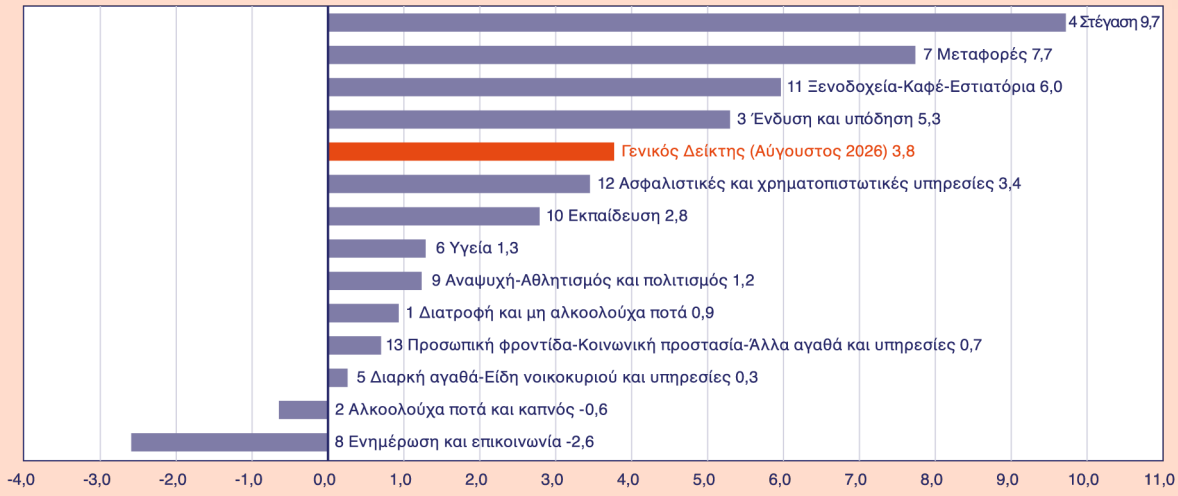

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

- 0,3% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή, που οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε άλλα είδη οικιακής χρήσης (3,8%) και οικιακές υπηρεσίες (3,9%), εν μέρει αντισταθμίστηκε από τη μείωση κυρίως των τιμών σε υφαντουργικά είδη οικιακής χρήσης (-5,8%) και οικιακές συσκευές και επισκευές (-2,3%).

Από την άλλη, μειώσεις κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών κατά:

- -0,6% στην ομάδα Αλκοολούχα ποτά και καπνός, λόγω μείωσης κυρίως των τιμών στα (μη σερβιριζόμενα) αλκοολούχα ποτά (-1,8%).
- -2,6% στην ομάδα Ενημέρωση και επικοινωνία, λόγω μείωσης κυρίως των τιμών σε υπηρεσίες κινητής τηλεφωνίας (-2,3%) και πακέτα τηλεφωνικών υπηρεσιών (-4,1%).

Οι υποδείκτες ΔΤΚ των ομάδων αγαθών και υπηρεσιών με τη μεγαλύτερη ετήσια αύξηση τον Αύγουστο του 2026 (Πίνακας 1.4.3) είναι η Στέγαση (9,7% έναντι 8,8% τον Ιούλιο), οι Μεταφορές (7,7% έναντι 7,4% τον Ιούλιο) και τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια (6,0% έναντι 5,8%), ακολουθούμενα από την Ένδυση και υπόδηση (5,3% έναντι 3,3%). Μειώσεις κατέγραψαν η Ενημέρωση και επικοινωνία (-2,6% έναντι -2,7%) και, οριακά, τα Αλκοολούχα ποτά και καπνός (-0,6% έναντι -0,5%).

Τη μεγαλύτερη επίπτωση στη διαμόρφωση του πληθωρισμού τον Αύγουστο του 2026 είχε η ομάδα της Στέγασης με 1,47 ποσοστιαίες μονάδες, ακολουθούμενη από τις Μεταφορές με 1,13 π.μ., τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια με 0,73 π.μ. και με αρκετή απόσταση η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά με 0,20 π.μ., ενώ αρνητική επίπτωση είχε κυρίως η Ενημέρωση και επικοινωνία με -0,12 π.μ.

Τον Αύγουστο του 2026 ο πληθωρισμός στα αγαθά βάσει του εθνικού ΔΤΚ ανήλθε στο 3,9%, από 3,2% τον Ιούλιο. Αντίθετα, ο πληθωρισμός στις υπηρεσίες παρέμεινε στο 3,7% (Διάγραμμα 1.4.2). Ως αποτέλεσμα, ο πληθωρισμός στα αγαθά υπερέβη οριακά τον πληθωρισμό στις υπηρεσίες και το μεταξύ τους χάσμα άλλαξε πρόσημο, διαμορφούμενο σε περίπου 0,2 ποσοστιαίες μονάδες. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί την ουσιαστική εξάλειψη μιας απόκλι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.3 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος 2026-Αύγουστος 2026

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβ.	Μάρ.	Απρ.	Μάιος	Ιούν.	Ιούλ.	Αύγ.
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	4,5	5,2	4,5	4,4	3,5	2,7	0,4	0,9
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	2,0	0,0	0,9	1,4	-0,1	0,3	-0,5	-0,6
3 Ένδυση και υπόδηση	8,0	10,1	2,1	2,0	-0,9	0,5	3,3	5,3
4 Στέγαση	2,1	2,6	5,7	13,8	11,6	10,6	8,8	9,7
5 Διαρκή αγαθά - Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	-0,5	0,0	0,2	0,1	-0,1	0,5	0,4	0,3
6 Υγεία	0,4	0,5	1,4	1,2	1,2	1,1	1,1	1,3
7 Μεταφορές	0,9	1,0	8,1	10,0	11,5	7,2	7,4	7,7
8 Ενημέρωση και επικοινωνία	-1,6	-2,4	-2,3	-2,2	-2,7	-2,7	-2,7	-2,6
9 Αναψυχή - Αθλητισμός και πολιτισμός	2,0	1,5	0,7	1,0	1,4	1,7	1,3	1,2
10 Εκπαίδευση	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8	2,8
11 Ξενοδοχεία - Καφέ - Εστιατόρια	6,8	6,5	6,1	6,1	8,5	7,7	5,8	6,0
12 Ασφαλιστικές και χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες	1,5	1,5	1,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4
13 Προσωπική φροντίδα - Κοινωνική Προστασία - Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	-0,7	-0,6	-0,4	1,2	0,9	1,1	1,1	0,7
Γενικός Δείκτης	**2,5**	**2,7**	**3,9**	**5,4**	**5,2**	**4,4**	**3,4**	**3,8**

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.2
Μηνιαίοι δείκτες αγαθών, υπηρεσιών, ετήσια % μεταβολή

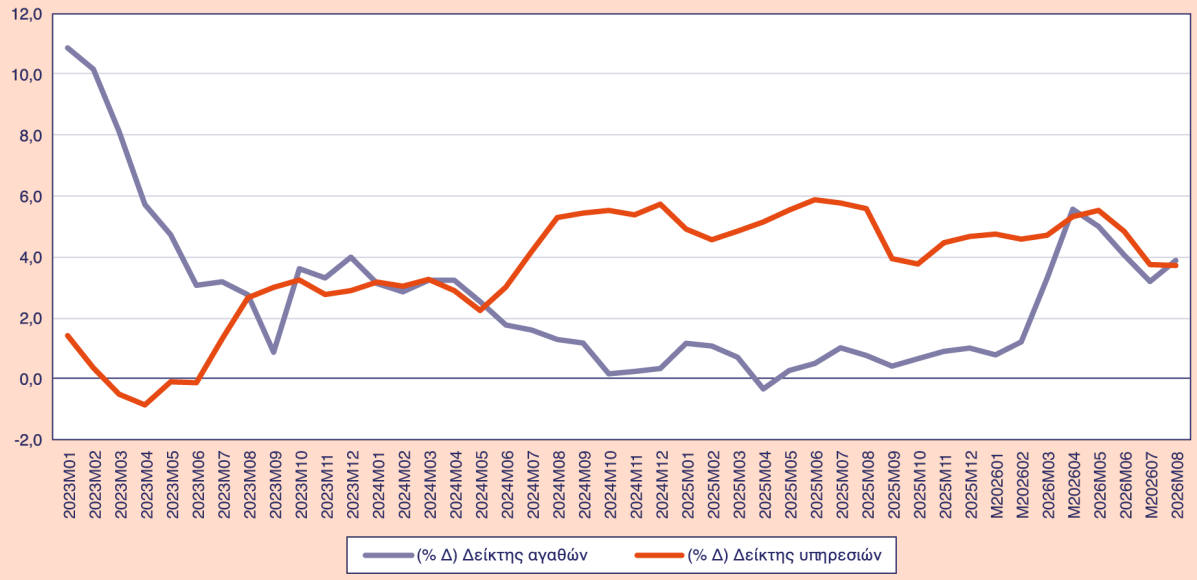

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

σης που παρέμεινε ευρεία από τα μέσα του 2024 έως τις αρχές του 2026, διάστημα κατά το οποίο ο πληθωρισμός των υπηρεσιών υπερέβαινε σταθερά εκείνον των αγαθών. Η σύγκλιση ξεκίνησε με την άνοδο των τιμών της ενέργειας από τον Μάρτιο και, με εξαίρεση τον Απρίλιο, ο Αύγουστος είναι ο μόνος μήνας κατά τον οποίο ο πληθωρισμός στα αγαθά υπερέβη αυτόν στις υπηρεσίες.

1.4.2. Ευρωζώνη

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη ανήλθε στο 3,2% τον Αύγουστο του 2026, από 3,0% τον Ιούλιο, ενώ ο πυρήνας του πληθωρισμού υποχώρησε οριακά στο 2,4%, από 2,5%.

Σε ό,τι αφορά τις επιμέρους συνιστώσες του πληθωρισμού στην Ευρωζώνη, το υψηλότερο ποσοστό καταγράφεται στην Ενέργεια (14,3% έναντι 10,3% τον Ιούλιο), ακολουθούμενη από τις Υπηρεσίες (3,0% έναντι 3,3% τον Ιούλιο) και τα Μη ενεργειακά βιομηχανικά αγαθά (1,2% έναντι 0,9% τον Ιούλιο). Σε χαμηλότερα επίπεδα κινήθηκε η κατηγορία Τρόφιμα, αλκοόλ και καπνός (1,1% έναντι 1,2%)(Διάγραμμα 1.4.3).

Σε διακρατικό επίπεδο, τα υψηλότερα ποσοστά πληθωρισμού στη ζώνη του ευρώ τον Αύγουστο του 2026 καταγράφονται στη Λιθουανία (5,6%), την Κύπρο (5,2%) και τη Βουλγαρία (5,0%). Στον αντίποδα, τα χαμηλότερα ποσοστά εμφανίζουν η Εσθονία (1,3%), η Μάλτα (2,0%) και η Φινλανδία (2,4%).

Συμπεράσματα

Τον Αύγουστο του 2026 ο πληθωρισμός στην Ελλάδα διαμορφώθηκε στο 3,8% (εθνικός ΔΤΚ) και στο 3,7% (Εν. ΔΤΚ), υψηλότερα από τον μέσο όρο της Ευρωζώνης (3,2%), με κύριο μοχλό την εκτίναξη των τιμών της ενέργειας και των καυσίμων λόγω των γεωπολιτικών εντάσεων στη Μέση Ανατολή. Η επίδραση αυτή αποτυπώνεται κυρίως στη Στέγαση (+9,7%) και τις Μεταφορές (+7,7%). Ανάλογη εικόνα καταγράφεται και στην Ευρωζώνη, όπου η επιτάχυνση του γενικού δείκτη οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην ενέργεια (14,3%), την ώρα που ο πυρήνας του πληθωρισμού υποχώρησε οριακά στο 2,4%, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι πιέσεις προέρχονται πρωτίστως από εξωγενείς παράγοντες και όχι από τη διεύρυνση των υποκείμενων πληθωριστικών τάσεων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.3
Εναρμονισμένος ΔΤΚ στην Ευρωζώνη, ετήσια % μεταβολή

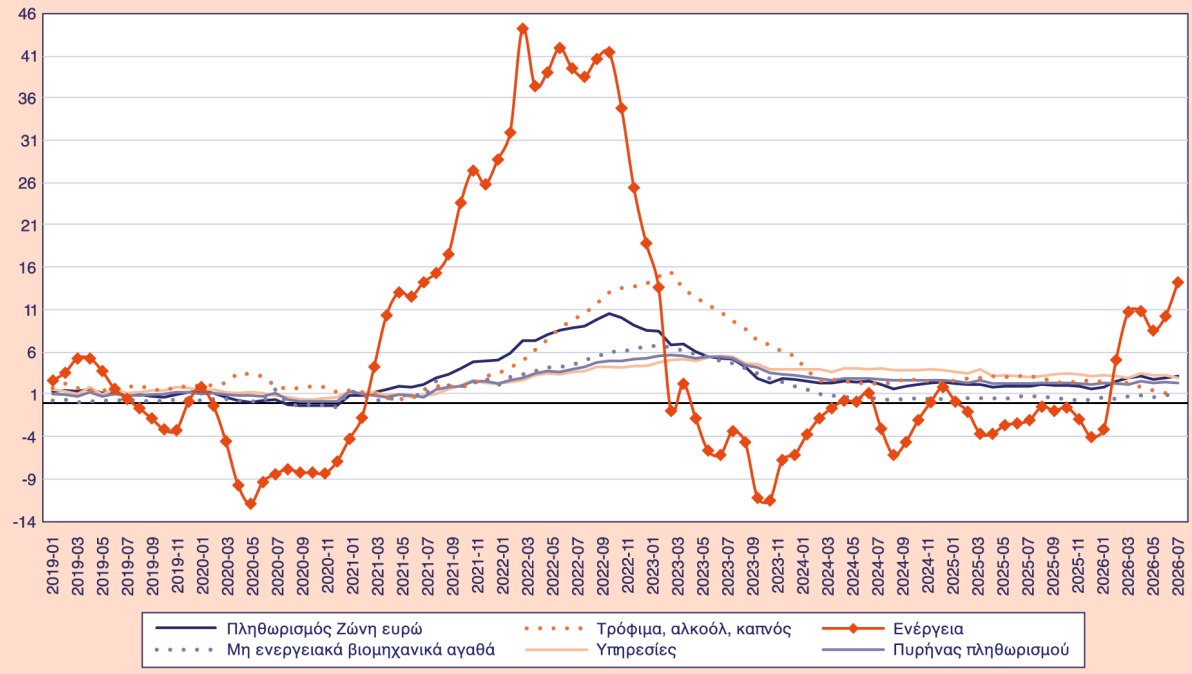

Πηγή: Eurostat.

1.5. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

Μονάδα Μακροοικονομικών Προβλέψεων ΚΕΠΕ
Έρση Αθανασίου,
Αριστοτέλης Κουτρούλης,
Αιμιλία Μαρσέλλου,
Θεόδωρος Τσέκερης

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες προβλέψεις του ΚΕΠΕ για την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας το έτος 2026[1]. Οι προβλέψεις διενεργούνται με χρήση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ[2]. Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 125 μεταβλητές[3], οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από το πρώτο τρίμηνο του 2000 και ύστερα.

Η πρόσθετη πληροφόρηση που ενσωματώνεται στην παρούσα πρόβλεψη, σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη εκτίμηση του ΚΕΠΕ που δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο του 2026, αφορά τα δημοσιευμένα στοιχεία για το δεύτερο τρίμηνο του 2026. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, και συγκεκριμένα με βάση τα προσωρινά τριμηνιαία δεδομένα των *Εθνικών Λογαριασμών,* η ελληνική οικονομία παρέμεινε σε ανοδική τροχιά, με τον πραγματικό ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ να διαμορφώνεται στο 1,9% το δεύτερο τρίμηνο του 2026, από 2,0% στο πρώτο τρίμηνο του έτους. Η σταθερή αυτή επίδοση διατηρεί την ελληνική οικονομία σε μία δυναμική ανάπτυξης σημαντικά υψηλότερη του μέσου όρου της ΕΕ, και αντανακλά μία εικόνα αξιοσημείωτης ανθεκτικότητας στις ήδη ορατές επιπτώσεις του πολέμου στη Μέση Ανατολή, οι οποίες στο δεύτερο τρίμηνο του έτους 2026 εκδηλώθηκαν εμφανώς σε πληθώρα δεικτών που αφορούν, μεταξύ άλλων, τις τιμές ενέργειας, τον πληθωρισμό και τα επιτόκια. Οι έντονες αβεβαιότητες που σχετίζονται με τις πολεμικές συγκρούσεις, και ο κλιμακούμενος αντίκτυπός τους στην ασφάλεια και το κόστος της ενέργειας, αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν τις βραχυπρόθεσμες προοπτικές της ευρωπαϊκής και της ελληνικής οικονομίας, και είναι πιθανόν, αναλόγως των εξελίξεων, να έχουν εμφανείς επιδράσεις στους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης τα επόμενα τρίμηνα.

Στο παραπάνω πλαίσιο, ο Πίνακας 1.5.1 παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες οικονομετρικές εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ για τον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2026[4]. Με βάση τις εκτιμήσεις αυτές, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2026 προβλέπεται στο 1,7%, εκτίμηση η οποία συνιστά μία ελαφρά προς τα κάτω αναθεώρηση της αντίστοιχης προηγούμενης πρόβλεψης του ΚΕΠΕ (1,9%). Η εκτίμηση αυτή αντανακλά το γεγονός ότι, παράλληλα με την ευνοϊκή εξέλιξη της πλειονότητας των μεγεθών που λαμβάνονται υπόψη για την πρόβλεψη, οι δυσμενείς επιδράσεις των διεθνών αναταράξεων εκδηλώνονται πλέον και στην ελληνική οικονομία, ιδίως σε μεταβλητές που σχετίζονται με τις τιμές και το κόστος δανεισμού.

Πιο αναλυτικά, για το δεύτερο τρίμηνο του 2026, τα τριμηνιαία δεδομένα των *Εθνικών Λογαριασμών,* σε σταθερές τιμές, απεικονίζουν άνοδο των κυρίων συνιστωσών της εγχώριας ζήτησης σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Ειδικότερα, καταγράφηκε σημαντική ενίσχυση της ιδιωτικής κατανάλωσης, λελογισμένη αύξηση των δα-

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 22η Σεπτεμβρίου 2026.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς,* με ημερομηνία 7 Σεπτεμβρίου 2026.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2026 (% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

	2026	
Τρίμηνα	**Γ΄ τρίμηνο**	**Δ΄ τρίμηνο**
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	1,56	1,19
	[1,46 , 1,67]	[0,98 , 1,40]
Μέσος ρυθμός μεταβολής β΄ εξαμήνου	1,38	
	[1,22 , 1,54]	
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*	**1,66**	
	[1,58 , 1,74]	

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%.

*Ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής ενσωματώνει τα επίσημα διαθέσιμα (προσωρινά) στοιχεία για τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2026, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

πανών της γενικής κυβέρνησης και αξιόλογη αλλά χαμηλότερη σε σχέση με τα προηγούμενα τρίμηνα αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, με μοχλό, κυρίως, την άνοδο της επενδυτικής δαπάνης για κατοικίες και άλλες κατασκευές. Η άνοδος της κατανάλωσης και των επενδύσεων είχε εμφανή αντίκτυπο στις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες αυξήθηκαν σημαντικά, υπερβαίνοντας την αντίστοιχη αύξηση των εξαγωγών και οδηγώντας σε άνοδο του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του προηγούμενου έτους.

Σε ό,τι αφορά την πορεία των δεικτών που αντανακλούν τη δραστηριότητα βασικών τομέων της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2026, σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ήταν κατά κύριο λόγο θετικές. Στον τομέα της βιομηχανίας, ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής σημείωσε αύξηση στο σύνολο (2,4%) και σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες. Επιπλέον, σημαντική αύξηση καταγράφηκε και στον κύκλο εργασιών στη βιομηχανία (19,1%), απόρροια εν μέρει της ανόδου των τιμών στον τομέα της ενέργειας. Στον τομέα του εμπορίου, ο δείκτης όγκου στο λιανικό εμπόριο σημείωσε αύξηση στο σύνολο (2,8%) και σε πέντε από τις οκτώ σχετικές υποκατηγορίες, με τις περιπτώσεις που παρουσίασαν κάμψη να αφορούν τα *πολυκαταστήματα,* τα *καύσιμα & λιπαντικά αυτοκινήτων* και τα *βιβλία, χαρτικά & λοιπά είδη*. Παράλληλα θετική ήταν η πορεία των κλάδων του τουρισμού και των κατασκευών, με μικρή ενίσχυση των ταξιδιωτικών εισπράξεων (0,8%) και σημαντική άνοδο του δείκτη παραγωγής στις κατασκευές (7,1%). Αναφορικά με την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, στο δεύτερο τρίμηνο του 2026 παρατηρήθηκε περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών, με αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων της τάξεως του 0,6%, σε σχέση με το δεύτερο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, και σημαντική μείωση του αριθμού των ανέργων κατά 7,8%.

Από την άλλη πλευρά, τα δεδομένα του δεύτερου τριμήνου του 2026 για τις τιμές ήταν ενδεικτικά των δυσμενών εξελίξεων στο κόστος της ενέργειας και τον πληθωρισμό. Συγκεκριμένα, σημαντικές αυξήσεις παρατηρήθηκαν στον πετρελαϊκό δείκτη Brent και τον ευρωπαϊκά εναρμονισμένο δείκτη τιμών ενέργειας για την Ελλάδα, ενώ αξιοσημείωτη άνοδος καταγράφηκε επίσης σε όλους τους δείκτες που αντανακλούν τις τιμές των εισροών και το κόστος παραγωγής στον πρωτογενή τομέα, τη βιομηχανία και τις κατασκευές. Παράλληλα, μεγάλη άνοδος σημειώθηκε στον δείκτη τιμών καταναλωτή, ιδιαίτερα στις κατηγορίες της στέγασης και των μεταφορών, οι οποίες επηρεάζονται σημαντικά από τις τιμές της ενέργειας, ενώ σημαντική αύξηση του δείκτη καταγράφηκε και στις κατηγορίες των *ξενοδοχείων-καφέ-εστιατορίων* και της *αναψυχής-πολιτιστικών δραστηριοτήτων*. Σε ό,τι αφορά την απόδοση του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου, η οποία συναρτάται με τα επίπεδα αβεβαιότητας στην οικονομία, παρατηρήθηκε ήπια αύξηση σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2026 (κατά 0,2 ποσοστιαίες μονάδες), χωρίς αξιοσημείωτη μεταβολή του σχετικού περιθωρίου (spread) έναντι του αντίστοιχου γερμανικού ομολόγου. Αναφορικά με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2026, σε σύγκριση με

το πρώτο τρίμηνο του έτους, έδειξαν βελτίωση των επιχειρηματικών προσδοκιών στην Ελλάδα στους τομείς της βιομηχανίας και του λιανικού εμπορίου.

Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται εμφανές ότι στο θετικό υπόβαθρο ανάπτυξης, επί του οποίου κινείται σταθερά η ελληνική οικονομία, έχουν υπεισέλθει το τελευταίο διάστημα ενισχυμένες αβεβαιότητες, οι οποίες συνδέονται με τις γεωπολιτικές εξελίξεις και το ενεργειακό ζήτημα και συνιστούν σημαντική πηγή ανησυχίας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα, ιδιαίτερα ενόψει της χειμερινής περιόδου. Σε συνάρτηση με τα ζητήματα αυτά, η ελληνική οικονομία βρίσκεται εκ νέου αντιμέτωπη με μία αξιοσημείωτη αύξηση των πληθωριστικών πιέσεων, η οποία επηρεάζει την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών και το κόστος παραγωγής και δανεισμού και επιδρά στις προοπτικές για τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ τα προσεχή τρίμηνα. Από την άλλη πλευρά, προς μία περισσότερο ευνοϊκή εξέλιξη του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας θα μπορούσαν να συμβάλουν η συνεχιζόμενη θετική πορεία της ζήτησης για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες βασικών κλάδων της οικονομίας (βιομηχανία, τουρισμός, κατασκευές), η περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας, οι πολιτικές για την ενίσχυση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, τα μέτρα ενεργειακής στήριξης για τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις και η πολύπλευρη ενίσχυση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου μέχρι το τέλος του έτους μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων και των τελευταίων εκταμιεύσεων από το Ταμείο Ανάκαμψης.

2. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 61, 2026, σσ. 33-41

2.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

2.1.1. Εισαγωγή

Οι θετικές επιδόσεις της αγοράς εργασίας συνεχίστηκαν και το δεύτερο τρίμηνο του 2026, με αύξηση της απασχόλησης, υποχώρηση της ανεργίας και ενίσχυση της μισθωτής εργασίας. Ωστόσο, η εικόνα παραμένει σύνθετη: η επιβράδυνση του ετήσιου ρυθμού δημιουργίας νέων θέσεων, οι σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ φύλων, ηλικιών, υπηκοοτήτων και περιφερειών, καθώς και οι μεταβολές στην κλαδική και εκπαιδευτική σύνθεση της απασχόλησης αναδεικνύουν επίμονες αδυναμίες. Παράλληλα, η αύξηση των κενών θέσεων δεν συνοδεύεται κατ' ανάγκην από αντίστοιχη βελτίωση της ποιότητας της εργασίας ή του εισοδήματος από εργασία. Συνοπτικά, η αγορά εργασίας βελτιώθηκε στους συνολικούς δείκτες, αλλά η βελτίωση ήταν βραδύτερη, άνιση και δεν μεταφράζεται σε ευρεία αποκατάσταση της αγοραστικής δύναμης.

2.1.2. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Απασχόληση

Τα βασικά δεδομένα για την απασχόληση παρουσιάζονται εν συντομία στον Πίνακα 2.1.1. Οι απασχολούμενοι το δεύτερο τρίμηνο του 2026 (2026Q2) αυξήθηκαν σε τριμηνιαία βάση κατά 142,2 χιλ. άτομα (ή 3,3%) και σε ετήσια βάση κατά 27,6 χιλ. άτομα (ή 0,6%), αντανακλώντας τις εντονότερες βραχυχρόνιες διακυμάνσεις λόγω της έντονης εποχικότητας της οικονομικής δραστηριότητας, ειδικά σε κλάδους όπως ο τουρισμός και οι κατασκευές, αλλά και ο πρωτογενής τομέας. Η ετήσια μεταβολή, αν και θετική, είναι σημαντικά μικρότερη της περιόδου 2024Q2-2025Q2, όταν οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν κατά 59 χιλ. (ή 1,4%). Το στοιχείο αυτό αξίζει ιδιαίτερης προσοχής, διότι δείχνει επιβράδυνση του ρυθμού μεγέθυνσης της απασχόλησης.

Η ετήσια αύξηση τροφοδοτήθηκε κυρίως από την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων γυναικών, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 20,8 χιλ. (ή 1,1%), περίπου τρεις φορές περισσότερο από τους απασχολούμενους άνδρες. Αντίστοιχα, ισχυρή αύξηση εμφάνισαν οι νέοι ηλικίας 15-29 ετών, καθώς ο αριθμός τους αυξήθηκε κατά περίπου 18,4 χιλ. Από την άλλη πλευρά, οι απασχολούμενοι άνω των 29 ετών αυξήθηκαν μόλις κατά 9,1 χιλ. Σε απόλυτους αριθμούς η διαφορά είναι περιορισμένη. Αν, όμως, ληφθεί υπόψη το πλήθος των ήδη απασχολουμένων, τότε η αύξηση αυτή των νέων αντιστοιχεί σε 3,1% και είναι περισσότερο από 15 φορές μεγαλύτερη από εκείνη των απασχολουμένων άνω των 29 ετών (0,2%). Οι απασχολούμενοι ξένης υπηκοότητας περιόρισαν σε ετήσια βάση την αύξηση της απασχόλησης, καθώς μειώθηκαν κατά 97,9 χιλ. άτομα, όταν οι απασχολούμενοι με ελληνική υπηκοότητα αυξήθηκαν κατά 125,5 χιλ. άτομα. Συνεπώς, η καθαρή ετήσια αύξηση της απασχόλησης συνδέεται κυρίως με την αύξηση των απασχολούμενων γυναικών, νέων και ατόμων ελληνικής υπηκοότητας.

Το ποσοστό απασχόλησης διαμορφώθηκε στο 49,1% για τα άτομα άνω των 15 ετών και αντιστοιχεί σε περίπου 4,41 εκατ. άτομα. Το 57% των ανδρών απασχολούνταν το δεύτερο τρίμηνο του 2026, με τον συνολικό αριθμό να φτάνει τα 2,47 εκατ. άτομα, έναντι ποσοστού 41,8% των γυναικών (ή 1,94 εκατ.). Το ποσοστό αυτό είναι χαμηλό σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες[1]. Σε ετήσια βάση το ποσοστό απασχόλησης και για τα δύο φύλα κατέγραψε μικρές αυξήσεις (0,3 εκατοστιαίες μονάδες οι άνδρες και 0,5 εκατοστιαίες μονάδες οι γυναίκες). Αντίστοιχα, οι απασχολούμενοι νέοι 15-29 ετών έφτασαν τα 618,3 χιλ. άτομα οδηγώντας το ποσοστό απασχόλη-

1. Σύμφωνα με τα δεδομένα της Eurostat, το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων 15-74 ετών το 2026Q2 ήταν 56,5% στην Ελλάδα και 62,1% στην ΕΕ27. Η χώρα μας μειώνει την ψαλίδα από τον μέσο όρο της ΕΕ27 μόνο στην κατηγορία 25-54 ετών (79,6% έναντι 82,9%), διότι εκεί δεν έχουν επίδραση οι σπουδές και η πρόωρη συνταξιοδότηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Δεδομένα απασχόλησης 2026Q2 και ετήσιες μεταβολές (2025Q2-2026Q2)

	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Αριθμός απασχολούμενων (σε χιλ.)			
15+	4.414,4	2.474,2	1.940,1
15-29	618,3	339,0	279,3
30+	3.796,0	2.135,2	1.661,0
15+ ελληνικής υπηκοότητας	4.377,9	2.450,3	1.927,6
15+ ξένης υπηκοότητας	36,5	24,0	12,5
Ετήσια μεταβολή αριθμού απασχολουμένων (σε χιλ.)			
15+	27,6	0,8	20,8
15-29	18.4	15,2	3,2
30+	9,1	-8,7	17,8
15+ ελληνικής υπηκοότητας	125,5	63,9	61,6
15+ ξένης υπηκοότητας	-97,9	-57,2	-40,8
Ποσοστό απασχόλησης (%)			
15+	49,1	57,0	41,8
15-29	37,8	40,4	34,9
30+	51,7	60,9	43,2
15+ ελληνικής υπηκοότητας	49,1	56,8	41,9
15+ ξένης υπηκοότητας	56,6	80,8	35,9

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

σης στο 37,8%[2], ήτοι 0,6 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το 2025Q2. Το ποσοστό απασχόλησης για τα άτομα άνω των 29 ετών πλησίασε το 52% (51,7%) σημειώνοντας ετήσια αύξηση κατά 0,4 εκατοστιαίες μονάδες, ενώ ο αριθμός των απασχολουμένων άγγιξε τα 3,8 εκατ. άτομα. Σημαντικά υψηλότερο ήταν το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ξένης υπηκοότητας στη χώρα έναντι εκείνων με ελληνική υπηκοότητα (56,6% έναντι 49,1%). Και εδώ το φύλο έχει σημασία. Οι άνδρες με ξένη υπηκοότητα εργάζονταν σε ποσοστό 80,8%, 24 ολόκληρες εκατοστιαίες μονάδες συχνότερα από εκείνους με ελληνική υπηκοότητα, ενώ οι γυναίκες αλλοδαπές (35,9%) εργάζονταν λιγότερο συχνά από τις γυναίκες με ελληνική υπηκοότητα (41,9%). Παρά το ότι το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ξένης υπηκοότητας παρέμεινε υψηλότερο από το αντίστοιχο των Ελλήνων υπηκόων, η έντονη ετήσια υποχώρησή του αποτελεί αξιοσημείωτη μεταβολή, η οποία συνδέεται κυρίως με την εξέλιξη της απασχόλησης των αλλοδαπών γυναικών.

Απασχόληση: κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

Ένα εύλογο ερώτημα που προκύπτει μετά τη διαπίστωση ότι η απασχόληση επεκτάθηκε τον τελευταίο χρόνο είναι σε ποιους κλάδους δημιουργήθηκαν οι νέες θέσεις. Έχει σημασία αν οι νέες θέσεις δημιουργήθηκαν πρωτίστως σε παραδοσιακούς κλάδους ή οφείλονται στην επέκταση οικονομικών δραστηριοτήτων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αλλαγή των κινητήριων δυνάμεων της ελληνικής οικονομίας, με άλλα λόγια στην αλλαγή του παραγωγικού προτύπου. Σε ετήσια βάση (2025Q2-2026Q2) η απασχόληση αυξήθηκε σε 15 από τους 21 κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (Πίνακας 2.1.2). Σε απόλυτους αριθμούς οι περισσότερες θέσεις εργασίας χάθηκαν στον κλάδο *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών* (70,2 χιλ.), ενώ οι περισσότερες νέες θέσεις δημιουργήθηκαν στον κλάδο *Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών* (57,8 χιλ.). Η πολύ μεγάλη αύξηση στον κλάδο πρέπει να ερμηνεύεται με προσοχή, λόγω του ετερογενούς χαρα-

2. Το ποσοστό απασχόλησης των νέων 15-29 ετών είναι παραδοσιακά χαμηλό λόγω σπουδών και συχνής παράτασης αυτών πέρα από τη θεσμοθετημένη διάρκεια.

κτήρα του κλάδου και του σχετικά περιορισμένου αρχικού μεγέθους του. Σημαντικές απώλειες κατέγραψε για ακόμη ένα έτος ο πρωτογενής τομέας, με τις απώλειες να φτάνουν τις 31,4 χιλ. θέσεις εργασίας, αλλά και οι κλάδοι της *Εκπαίδευσης* (27,5 χιλ.) και των *Κατασκευών* (14,9 χιλ.). Αντίθετα, σημαντική συνεισφορά στη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης είχαν οι κλάδοι *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας* (28,8 χιλ.) και *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες* (16,3 χιλ.).

Αν λάβει κάποιος υπόψη το μέγεθος του κάθε κλάδου, η μεγαλύτερη μείωση το τελευταίο έτος καταγράφεται στα *Ορυχεία και Λατομεία* (40%) και στις *Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων* (29,6%), όμως πρόκειται για δύο εξαιρετικά μικρούς κλάδους (βλ. μερίδιο στην τελευταία στήλη του Πίνακα 2.1.2). Μεταξύ των μεγαλύτερων κλάδων, μειώσεις πάνω από 7% στον αριθμό των απασχολουμένων καταγράφηκαν στον *πρωτογενή τομέα* (7,6%), τις *Κατασκευές* (7,4%), το *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών* (9,2%) και την *Εκπαίδευση* (7,5%). Ως αποτέλεσμα των μεταβολών στον αριθμό των εργαζομένων, το μερίδιο κάθε κλάδου στη συνολική απασχόληση άλλοτε αυξάνεται και άλλοτε μειώνεται. Ο κλάδος *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών,* ο μεγαλύτερος εργοδότης στην ελληνική οικονομία, κατέγραψε τη μεγαλύτερη μείωση από

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.2 Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο, 2026Q2

	2026Q2 (χιλ.)	Δ(ετήσια) (χιλ.)	Δ(ετήσια) (%)	2026Q2 Μερίδιο (%)
Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	380,5	-31,4	-7,6	8,6
Β. Ορυχεία και λατομεία	4,2	-2,8	-40,0	0,1
Γ. Μεταποίηση	438,1	9,0	2,1	9,9
Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	49,3	7,8	18,8	1,1
Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	44,4	10,0	29,1	1,0
ΣΤ. Κατασκευές	185,6	-14,9	-7,4	4,2
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	689,7	-70,2	-9,2	15,6
Η. Μεταφορά και αποθήκευση	237,7	2,3	1,0	5,4
Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	440,4	5,5	1,3	10,0
Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία	119,4	12,5	11,7	2,7
Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	89,6	-0,1	-0,1	2,0
Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	18,4	5,7	44,9	0,4
Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	328,7	16,3	5,2	7,4
Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	113,9	3,3	3,0	2,6
Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	348,7	2,1	0,6	7,9
Ο. Εκπαίδευση	336,8	-27,5	-7,5	7,6
Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας	318,2	28,8	10,0	7,2
Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	79,0	8,8	12,5	1,8
Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	153,5	57,8	60,4	3,5
Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών	29,8	4,0	15,5	0,7
Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων	1,9	-0,8	-29,6	0,0

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

17,3% το 2025Q2 σε 15,6% το 2026Q2. Αντίστοιχα, τη μεγαλύτερη αύξηση κατέγραψε ο κλάδος *Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών,* καθώς το μερίδιό του αυξήθηκε σε ένα έτος κατά 1,3 εκατοστιαίες μονάδες. Παρά τις αξιοσημείωτες μεταβολές σε επιμέρους κλάδους, η συνολική κλαδική σύνθεση της απασχόλησης δεν φαίνεται να μεταβλήθηκε ουσιωδώς μέσα σε ένα έτος.

Απασχόληση: περιφέρεια

Ένα ακόμη εύλογο ερώτημα είναι σε ποιες γεωγραφικές περιοχές δημιουργήθηκαν οι νέες θέσεις. Είναι πολύ διαφορετικό οι νέες θέσεις να δείχνουν αλλαγή του προτύπου συγκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας στα μεγάλα αστικά κέντρα αντί διατήρησής του και αποδυνάμωσης της περιφέρειας. Τα διαθέσιμα στοιχεία δεν υποδεικνύουν τέτοια μεταβολή. Η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού αποκαλύπτει ότι οι απασχολούμενοι αυξήθηκαν σε εννέα από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας. Η μεγαλύτερη αύξηση θέσεων εργασίας καταγράφηκε στην Κεντρική Μακεδονία (29 χιλ.), η οποία ήταν μεγάλη για το μέγεθος της περιφέρειας, ουσιαστικά η μέγιστη μεταξύ των περιφερειών (4%). Ακολούθησε η Στερεά Ελλάδα με ετήσια αύξηση απασχολουμένων που έφτασε το 3,8% και η οποία μεταφράζεται σε 8,2 χιλ. νέες θέσεις. Ο μεγαλύτερος εργοδότης, η περιφέρεια Αττικής, πρόσθεσε μόλις 5,2 χιλ. νέες θέσεις εργασίας. Πρόκειται για πολύ μικρή αύξηση αναλογικά με το μέγεθός της (0,3%). Σε αντιδιαστολή, η μεγαλύτερη μείωση θέσεων απασχόλησης καταγράφηκε στο Νότιο Αιγαίο: άγγιξε τις 15,4 χιλ. και αντιστοιχεί σε μείωση 10,1%. Ακολουθούν τα Ιόνια νησιά με 4 χιλ. θέσεις λιγότερες σε σύγκριση με το 2025Q2, που αντιστοιχούν σε ετήσια μείωση 4,6%. Παρ' όλα αυτά, αν διευρύνει κάποιος την περίοδο εξέτασης, π.χ., σε 2022β-2026Q2[3], παρατηρεί ότι η γεωγραφική σύνθεση της απασχόλησης δεν έχει αλλάξει ουσιωδώς, καθώς τα μερίδια κάθε περιφέρειας έχουν παραμείνει σχεδόν σταθερά. Η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε στην Αττική (0,6 εκατοστιαίες μονάδες) και η μεγαλύτερη αύξηση στην Κεντρική Μακεδονία (0,7 εκατοστιαίες μονάδες). Επομένως, δύσκολα μπορεί κανείς να μιλήσει για αλλαγή σύνθεσης.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω μεταβολών, πέντε περιφέρειες κατέγραψαν ετήσια αύξηση του ποσοστού απασχόλησης μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο (0,4 εκατοστιαίες μονάδες). Ξεχώρισαν η Κεντρική Μακεδονία με 1,9 εκατοστιαίες μονάδες αύξηση και η Στερεά Ελλάδα, αν και συνεχίζουν να υπολείπονται του εθνικού μέσου όρου (48% και 48,5%, αντίστοιχα, έναντι 49,1%). Αρνητικά ξεχώρισαν οι περιφέρειες του Νότιου Αιγαίου και των Ιονίων νήσων με μεγάλες συγκριτικά μειώσεις. Το αποτέλεσμα είναι να εξισωθεί το ποσοστό απασχόλησης με τον εθνικό μέσο όρο στην πρώτη περιφέρεια και να μειωθεί η θετική απόκλιση στη δεύτερη περίπτωση (51,2%). Η Κρήτη, αν και δεν παρουσίασε μεταβολή σε ετήσια βάση, συνεχίζει να έχει το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης το 2026Q2 (55,6%), ενώ ακολουθούν η Αττική (51,6%) και το Νότιο Αιγαίο. Η ερμηνεία των έντονων ετήσιων μεταβολών στις κατεξοχήν τουριστικές περιφέρειες απαιτεί προσοχή, καθώς η απασχόληση στις περιοχές αυτές επηρεάζεται ιδιαίτερα από τη χρονική κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας και από τη συγκυρία της περιόδου αναφοράς.

Απασχόληση: εκπαίδευση

Ένα τρίτο ερώτημα είναι το είδος των νέων θέσεων που δημιουργήθηκαν και κατά πόσο αυτές συμβαδίζουν με την προσφορά ανθρώπινου δυναμικού που διαθέτει η ελληνική οικονομία. Μελετώντας την εξέλιξη της απασχόλησης κατά επίπεδο εκπαίδευσης, είναι φανερό ότι υπάρχουν σημαντικές αποκλίσεις. Οι μεγαλύτερες σχετίζονται με τη δημιουργία ή καταστροφή θέσεων απασχόλησης. Σε ετήσια βάση, λοιπόν, οι περισσότερες νέες θέσεις καλύφθηκαν από απόφοιτους ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (83,7 χιλ.), την πολυπληθέστερη πληθυσμιακή ομάδα, και απόφοιτους πανεπιστημίου (24,4 χιλ.). Σε αντιδιαστολή, τη μεγαλύτερη υποχώρηση σημείωσαν οι απασχολούμενοι απόφοιτοι δημοτικού (54,4 χιλ.) και γυμνασίου (13,7 χιλ.). Με δεδομένη την αύξηση του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου, οι μειώσεις στους απασχολούμενους με λίγα χρόνια εκπαίδευσης είναι περίπου αναμενόμενη και ερμηνεύεται εύκολα από τη γήρανση του πληθυσμού. Η αύξηση των απασχολούμενων αποφοίτων λυκείου, από την άλλη, αντανακλά το είδος των νέων θέσεων που δημιουργεί η ελληνική οικονομία.

Ίσως οι πιο απαισιόδοξες εξελίξεις είναι ότι οι απασχολούμενοι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου μειώθηκαν κατά 4,4 χιλ. (ή 1,2%), ενώ και οι απασχολούμενοι πτυχιούχοι ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μειώθηκαν κατά 8,2 χιλ. (ή 1%). Μάλιστα, στη δεύτερη περίπτωση καταγράφηκε ετήσια μείωση και του πληθυσμού κατά 26,4 χιλ. Η ταυτόχρονη μείωση του πληθυσμού και της απασχόλησης στην κατηγορία αυτή ενδέχεται να συνδέεται με αυξημένες εκροές πληθυσμού· η ερμηνεία αυτή, ωστόσο, θα απαιτούσε επιβεβαίωση

3. Η περίοδος επιλέχθηκε έτσι ώστε να μην περιλαμβάνει τα χρόνια της πανδημίας.

από δημογραφικά και μεταναστευτικά δεδομένα. Σε κάθε περίπτωση, είναι εξαιρετικά σημαντικό οι πιο εκπαιδευμένοι σε μια οικονομία να απασχολούνται, διότι σε αυτούς έχει επενδύσει περισσότερο η κοινωνία, ειδικά στο πλαίσιο ενός δημόσιου συστήματος εκπαίδευσης, ώστε να μην απαξιώνεται το ανθρώπινο κεφάλαιο που διαθέτουν και να μην δημιουργούνται κίνητρα φυγής. Η αύξηση της απασχόλησης των αποφοίτων πανεπιστημίου δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην καλύτερη αντιστοίχιση εκπαίδευσης και θέσεων εργασίας, καθώς ένα μέρος των νέων θέσεων ενδέχεται να απαιτεί χαμηλότερα προσόντα από εκείνα που διαθέτουν οι εργαζόμενοι. Η Ελλάδα τυπικά χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά υπερεκπαίδευσης: το σχετικό ποσοστό για τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 25-34 ετών ήταν 39,5% το 2024 (ΕΕ27: 22%), σύμφωνα με το Cedefop[4], με τους άνδρες να πλήττονται συχνότερα από τις γυναίκες. Επίσης, ο δείκτης αντιστοίχισης δεξιοτήτων το 2024 ήταν ο δεύτερος χειρότερος στην ΕΕ27[5]. Αντίθετα, η μείωση της απασχόλησης των κατόχων μεταπτυχιακών ή/και διδακτορικών σπουδών δύσκολα μπορεί να παρερμηνευτεί και πρέπει να προβληματίσει τους ασκούντες πολιτική.

Το αποτέλεσμα των εξελίξεων στην απασχόληση και τον πληθυσμό είναι μικρές μεταβολές στο ποσοστό απασχόλησης κατά εκπαιδευτική κατηγορία. Οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου συνέχισαν να εργάζονται συχνότερα από κάθε άλλη εκπαιδευτική ομάδα (82,7%), όμως η διαφορά από τον εθνικό μέσο όρο περιορίστηκε. Σε αντιδιαστολή, οι αρνητικές αποκλίσεις από τον εθνικό μέσο όρο διευρύνθηκαν για τις εκπαιδευτικές ομάδες ως και το γυμνάσιο. Οι μεταβολές στις υπόλοιπες κατηγορίες ήταν περιορισμένες, με τους πτυχιούχους πανεπιστημίου να ακολουθούν τον μέσο όρο πολύ στενά.

Ανεργία

Το γενικό ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε σε 7,9% το 2026Q2 (Πίνακας 2.1.3). Αυτό αντιστοιχεί σε μείωση 0,7 εκατοστιαίων μονάδων σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2025. Σε απόλυτους αριθμούς, οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 32 χιλ. άτομα το τελευταίο έτος, πέφτοντας κάτω από τις 380 χιλ. το δεύτερο τρίμηνο του έτους[6]. Από την άλλη πλευρά, ο σκληρός πυρήνας της ανεργίας, δηλαδή οι μακροχρόνια άνεργοι[7], συρρικνώθηκε το τελευταίο έτος: από 57% των ανέργων το 2025Q2 σε 53,1% το 2026Q2. Ωστόσο, παραμένει πολύ υψηλός σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ27 που κινείται γύρω από το 30%.

Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων που χαρακτηρίζουν την ελληνική αγορά εργασίας συνεχίζουν να υφίστανται. Οι άνδρες έχουν σταθερά καλύτερες πιθανότητες να βρουν εργασία: το ποσοστό ανεργίας ήταν 5,7% το 2026Q2, ενώ οι γυναίκες είχαν σχεδόν διπλάσιο ποσοστό (10,6%). Αντίστοιχα, είναι πιο δύσκολο για τους νέους 15-29 ετών να βρουν εργασία, με ποσοστό ανεργίας σχεδόν 15%. Παρά τη διεύρυνση κατά 0,4 εκατοστιαίες μονάδες το τελευταίο έτος, η ψαλίδα με τα άτομα άνω των 30 ετών έχει διαχρονικά περιοριστεί. Όσοι δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα αντιμετώπιζαν χειρότερες προοπτικές απασχόλησης το δεύτερο τρίμηνο του έτους και ποσοστό ανεργίας 11,8% έναντι 7,9% όσων έχουν ελληνική υπηκοότητα. Η διαφορά είναι ιδιαίτερα αυξημένη μεταξύ των γυναικών με διαφορετική υπηκοότητα, καθώς φτάνει τις 9,4 εκατοστιαίες μονάδες (μόλις 1,2 εκατοστιαίες μονάδες στην περίπτωση των ανδρών) (βλ. Πίνακα 2.1.3).

Διαφοροποίηση εντοπίζεται και μεταξύ των περιφερειών, καθώς δεν επικράτησαν παντού πτωτικές τάσεις (Πίνακας 2.1.3). Ειδικότερα, η ανεργία έπεσε σε επτά από τις δεκατρείς περιφέρειες το τελευταίο έτος. Πρωτοστάτησαν οι περιφέρειες Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, η Κεντρική Μακεδονία και η Στερεά Ελλάδα (2,4, 2,3 και 2,1 εκατοστιαίες μονάδες πτώση αντίστοιχα). Ωστόσο, οι δύο πρώτες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν υψηλότερη ανεργία από τον εθνικό μέσο όρο. Σε αντιδιαστολή, οι προοπτικές απασχόλησης χειροτέρευσαν στα Ιόνια νησιά, τη Δυτική Ελλάδα, τη Θεσσαλία και το Νότιο Αιγαίο, με αυξήσεις που έφτασαν τις 4,7 και 4,2 εκατοστιαίες μονάδες αντίστοιχα στις δύο πρώτες και 3,3 εκατοστιαίες μονάδες στις δύο τελευταίες περιφέρειες. Με εξαίρεση το Νότιο Αιγαίο, στις υπόλοιπες περιφέρειες το ποσοστό ανεργίας ξεπερνά τον εθνικό μέσο όρο. Αντίθετα, η Θεσσαλία και η Δυτική Ελλάδα ήταν κάτω από τον εθνικό μέσο όρο το δεύτερο τρίμηνο του 2025.

Γενικά, η ανεργία μειώνεται όσο αυξάνεται το εκ-

4. Βλ. https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/over-qualification-rate-tertiary-graduates?year=2024&country=EL#6.

5. Βλ. https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index. Ο δείκτης skills matching για την Ελλάδα το 2024 ήταν 20/100.

6. Ο αριθμός των ανέργων με βάση τη ΔΥΠΑ τον Ιούνιο του 2026 ήταν περίπου 672,3 χιλ. άτομα. Η απόκλιση οφείλεται σε διαφορετική μεθοδολογία.

7. Μακροχρόνια άνεργοι χαρακτηρίζονται τα άτομα που αναζητούν εργασία για περισσότερους από 12 μήνες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.3 Ποσοστό ανεργίας για επιλεγμένες πληθυσμιακές ομάδες

	2026Q2	Δ(ετήσια) (εκατ. μον.)	2026Q2 Μερίδιο (%)
Σύνολο (15+)	7,9	-0,7	100,0
Άνδρες	5,7	-1,5	39,7
Γυναίκες	10,6	0,3	60,3
Νέοι 15-29	13,6	-0,4	28,6
Άτομα 30+	4,4	-0,7	71,4
Ελληνική υπηκοότητα (15+)	7,9	-0,7	98,7
Άνδρες	5,7	-1,6	39,7
Γυναίκες	10,5	0,3	60,3
Αλλοδαποί (15+)	11,8	4,7	1,3
Άνδρες	7,0	4,2	36,7
Γυναίκες	19,9	6,7	63,3
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	8,3	-2,4	5,4
Κεντρική Μακεδονία	9,4	-2,3	20,7
Δυτική Μακεδονία	12,7	-1,6	3,6
Ήπειρος	10,6	0,7	3,9
Θεσσαλία	8,2	3,3	6,6
Ιόνια Νησιά	13,4	4,7	3,4
Δυτική Ελλάδα	12,4	4,2	9,4
Στερεά Ελλάδα	6,3	-2,1	4,0
Αττική	6,6	-1,7	30,5
Πελοπόννησος	7,7	-1,3	5,0
Βόρειο Αιγαίο	5,4	-1,2	1,2
Νότιο Αιγαίο	7,1	3,3	2,8
Κρήτη	4,5	0,4	3,5
Διδακτορικό ή Μεταπτυχιακός τίτλος	4,3	0,1	4,2
Πτυχίο Ανωτάτων Σχολών	6,1	-1,2	15,6
Πτυχίο Ανώτ. Τεχν. Επαγγ. Εκπαίδευσης	8,6	0,4	20,4
Απολυτήριο Λυκείου	8,1	-1,3	40,1
Απολυτήριο Γυμνασίου	11,5	1,1	11,5
Δημοτικό ή λιγότερο	20,6	9,7	8,3

Πηγή: Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

παιδευτικό επίπεδο, με εξαίρεση τους αποφοίτους ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, των οποίων το ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει εκείνο των αποφοίτων λυκείου (Πίνακας 2.1.3). Οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου αντιμετώπιζαν ποσοστό ανεργίας 4,3% και οι πτυχιούχοι πανεπιστημίου 6,1%, αλλά πάντως χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο. Οι απόφοιτοι χαμηλότερων εκπαιδευτικών βαθμίδων βρίσκονται σε σαφώς δυσκολότερη θέση, ειδικά αυτοί με απολυτήριο δημοτικού ή λιγότερη εκπαίδευση. Η μείωση του αριθμού των ανέργων σε ετήσια βάση προήλθε πρωτίστως από τη μείωση των άνεργων αποφοίτων λυκείου (17,7 χιλ.) και των πτυχιούχων πανεπιστημίου (11 χιλ.).

2.1.3. Μισθωτή απασχόληση

Τα δεδομένα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού δείχνουν περαιτέρω αύξηση της μισθωτής απασχόλησης σε ετήσια βάση. Το δεύτερο τρίμηνο του έτους οι μισθωτοί αντιπροσώπευαν το 72,7% του συνόλου των απασχολουμένων φτάνοντας τα 3,21 εκατ., σχεδόν 28% αύξηση σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2001 και 0,6 εκατοστιαίες

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1.1
Καθαρές ροές μισθωτής απασχόλησης, Ιανουάριος-Ιούλιος

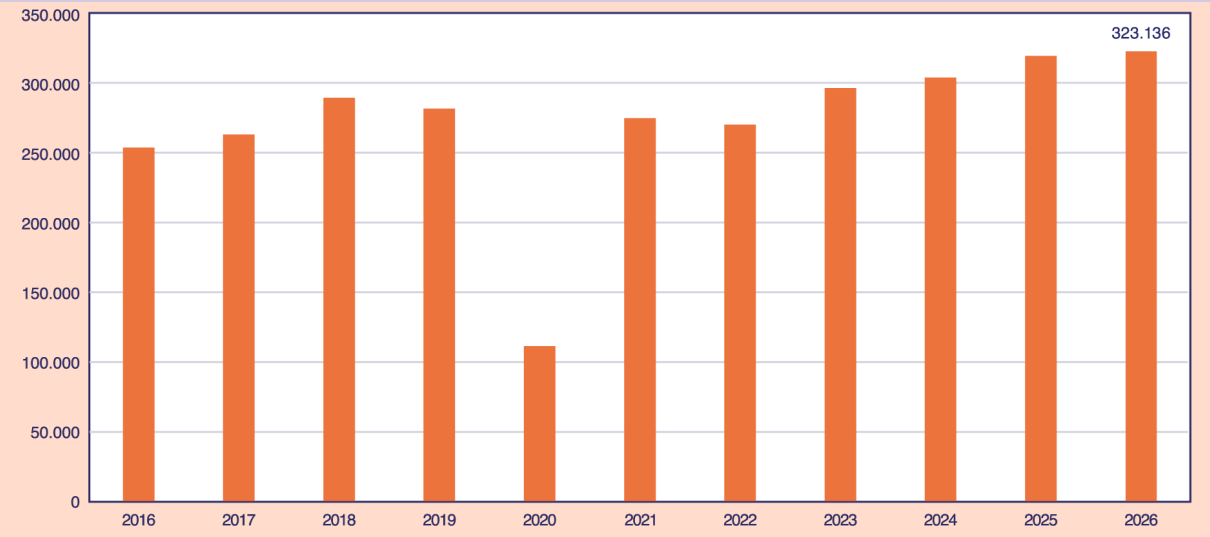

Πηγή: Εκθέσεις Πληροφοριακού Συστήματος ΕΡΓΑΝΗ, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

μονάδες αύξηση του μεριδίου σε σύγκριση με το δεύτερο τρίμηνο του 2025. Η αύξηση αυτή σημαίνει σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (85,7% το 2026Q2), αν και η διαφορά είναι ακόμη ευρεία.

Κατά τη συγγραφή του παρόντος η τελευταία διαθέσιμη έκθεση του συστήματος ΕΡΓΑΝΗ αφορούσε τον μήνα Ιούλιο. Στο Διάγραμμα 2.1.1 παρουσιάζονται οι καθαρές ροές μισθωτής εργασίας το πρώτο επτάμηνο του έτους την περίοδο 2016-2026. Είναι φανερό ότι το τρέχον έτος οι καθαρές νέες θέσεις, δηλαδή το ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων, ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο υψηλό, με περισσότερες από 323 χιλ. να προστίθενται τους πρώτους επτά μήνες, στοιχείο που δείχνει την ποσοτική δυναμική, αλλά όχι την ποιοτική της αγοράς εργασίας. Για το τελευταίο απαιτούνται πλουσιότερα δεδομένα. Οι μοναδικοί μήνες με αρνητικό ισοζύγιο ήταν ο Ιανουάριος και ο Ιούλιος, όπως συνηθίζεται τα τελευταία χρόνια λόγω εποχικότητας της οικονομικής δραστηριότητας.

Συνολικά υπογράφηκαν σχεδόν δύο εκατομμύρια νέες συμβάσεις, η πλειονότητα των οποίων (55,2%) αφορούσε προσλήψεις πλήρους απασχόλησης. Περίπου το ένα τρίτο αφορούσε συμβάσεις εργασίας μερικής απασχόλησης (35,4%) και λιγότερο από μία στις δέκα ήταν συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης (9,4%). Οι αναλογίες αυτές αφορούν τις καταγεγραμμένες προσλήψεις/νέες συμβάσεις και όχι την κατανομή των καθαρών νέων θέσεων, καθώς οι τελευταίες προκύπτουν μετά την αφαίρεση των αποχωρήσεων. Αυξομειώσεις στη διάρκεια της περιόδου υπήρχαν μεταξύ των διαφορετικών τύπων συμβάσεων, αλλά εντοπίζονται κυρίως μεταξύ πλήρους και μερικής απασχόλησης. Το μερίδιο των συμβάσεων εκ περιτροπής απασχόλησης κυμάνθηκε από 7,9% τον Απρίλιο ως 11,1% τον Ιούλιο. Παράλληλα, καταγράφηκαν και μετατροπές συμβάσεων από πλήρους απασχόλησης σε ευέλικτες μορφές, ιδίως μερικής απασχόλησης. Τους πρώτους επτά μήνες το μερίδιο των μετατροπών σε μερικής απασχόλησης συμβάσεις έφτασε το 75,3% (από 70% ως 80% στο επτάμηνο), ενώ περίπου μία στις τέσσερις (24,1%) αφορούσε μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης με τη σύμφωνη γνώμη του εργαζόμενου.

Σε κάθε περίπτωση, η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού δείχνει σταθερή πτωτική πορεία της μερικής απασχόλησης: το 2026Q2 πλησίασε το 5%, περίπου μισή εκατοστιαία μονάδα χαμηλότερα σε σύγκριση με το 2025Q2, κάτι που ισοδυναμεί με περίπου 24 χιλ. λιγότερους μερικώς απασχολούμενους. Επιπλέον, θετική εξέλιξη είναι η περαιτέρω μείωση των μερικώς απασχολούμενων που δηλώνουν ότι δεν βρήκαν εργασία πλήρους απασχόλησης σε 32% έναντι 34,7% το 2025Q2. Η διαφορά αυτή αντιστοιχεί σε 14,5 χιλ. λιγότερα άτομα.

2.1.4. Κενές θέσεις εργασίας

Οι κενές θέσεις εργασίας το δεύτερο τρίμηνο του 2026 έφτασαν περίπου τις 46,4 χιλ., σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Σε ετήσια βάση καταγράφηκε αύξηση 19,4%, η οποία αντιστοιχεί σε 7,5 χιλ. περισσότερες κενές θέσεις σε σύγκριση με το 2025Q2. Πάνω από 10 χιλ. αυξήθηκαν οι κενές θέσεις στον κλάδο *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης,* δηλαδή στον τουρισμό, και ακολούθησαν οι κλάδοι *Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία* και *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* με ετήσιες αυξήσεις που ξεπέρασαν τις 1.000 νέες κενές θέσεις. Οι περισσότερες κενές θέσεις καταγράφηκαν το 2026Q2 στον κλάδο του τουρισμού (15 χιλ.), ο οποίος παραδοσιακά κυριαρχεί το δεύτερο τρίμηνο, στον κλάδο *Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* (6,1 χιλ.) και στον κλάδο *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών* (5,4 χιλ.).

Σε σύγκριση με την ΕΕ27, η χώρα μας ήταν σε καλύτερη κατάσταση το τελευταίο τρίμηνο του 2025[8] με γνώμονα το ποσοστό κενών θέσεων, τόσο στους κλάδους της βιομηχανίας, των κατασκευών και των υπηρεσιών (1,3% έναντι 2,0% στην ΕΕ27), όσο και στους κλάδους που συνιστούν την επιχειρηματική οικονομία (1,1% έναντι 2,1% στην ΕΕ27). Ακόμη και σε κλάδους με ποσοστό κενών θέσεων πάνω από τον μέσο όρο, όπως οι *Κατασκευές,* η χώρα είχε χαμηλότερο ποσοστό κενών θέσεων το 2025δ (2,3% έναντι 2,9% στην ΕΕ27). Σημειώνεται ότι η ανάλυση αυτή βασίζεται σε επίσημα στοιχεία που συγκεντρώνει η ΕΛΣΤΑΤ, τα οποία συχνά αποκλίνουν από εκείνα που δίνουν φορείς και ενώσεις εργοδοτών, αλλά και από τη γενικότερη αίσθηση που υπάρχει στον δημόσιο διάλογο. Για παράδειγμα, στον τουρισμό φέτος υπήρχαν εκτιμήσεις για περίπου 36 χιλ. κενές θέσεις στα ξενοδοχεία, ενώ ακόμη 45 χιλ. ως 54 χιλ. κενές θέσεις υπολογίζονταν στον χώρο της εστίασης και λοιπών υπηρεσίων[9].

2.1.5. Καθαρό διαθέσιμο εισόδημα

Η βασική πηγή εισοδήματος για την πλειονότητα του πληθυσμού είναι οι αποδοχές από μισθωτή εργασία. Άλλες μορφές, όπως εισόδημα από ενοίκια, μερίσματα, συντάξεις ή επιχειρηματική δραστηριότητα, είναι λιγότερο συχνές και αντιπροσωπεύουν μόνο ένα μικρό μέρος του συνολικού εισοδήματος. Από το ακαθάριστο εισόδημα που εισπράττει ένα άτομο, ένα τμήμα αυτού επιστρέφει στο κράτος με τη μορφή φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, ή αφαιρείται λόγω υποχρεώσεων, όπως οι μεταβιβάσεις μεταξύ νοικοκυριών.

Το Διάγραμμα 2.1.2 παρουσιάζει το διάμεσο καθαρό διαθέσιμο εισόδημα σε ισοδύναμα αγοραστικής δύναμης (PPS). Το μέγεθος αυτό επιτρέπει την άμεση σύγκριση μεταξύ χωρών, καθώς αφενός λαμβάνει υπόψη την επίδραση των φόρων και των εισφορών, και αφετέρου εξουδετερώνει τις διαφορές στο κόστος διαβίωσης (επίπεδο τιμών) μεταξύ των κρατών. Με βάση αυτό, λοιπόν, η Ελλάδα το 2025[10] βρισκόταν στην τρίτη χειρότερη θέση, πίσω μόνο από την Βουλγαρία και την Ουγγαρία, με καθαρό διαθέσιμο εισόδημα ίσο με 13.612 μονάδες PPS, όταν το μέσο ευρωπαϊκό άγγιζε τις 24.000 μονάδες PPS. Συγκριτικά, σημειώνεται ότι το 2009 δέκα χώρες είχαν χαμηλότερο εισόδημα από την Ελλάδα έναντι μόλις δύο χωρών το 2025. Αυτό σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες χώρες πέτυχαν ταχύτερους ρυθμούς σύγκλισης από την Ελλάδα.

Ο Πίνακας 2.1.4 εστιάζει στις ακαθάριστες αποδοχές των μισθωτών, δηλαδή προ φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, χρησιμοποιώντας δεδομένα από τον ΕΦΚΑ. Κατά τη συγγραφή του παρόντος, τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία αφορούσαν τον Μάρτιο του 2026, οπότε για την εξάλειψη της εποχικότητας χρησιμοποιείται ο ίδιος μήνας αναφοράς για τα έτη 2009 και 2019. Εκτός από τις ονομαστικές αποδοχές (ονομ.), ο πίνακας υπολογίζει και τις πραγματικές (πραγμ.), ώστε να αφαιρεθεί η επίδραση του πληθωρισμού, δηλαδή της ανόδου των τιμών. Οι δύο τελευταίες στήλες του πίνακα υπολογίζουν τις μεταβολές στις αποδοχές μεταξύ των ετών και είναι αποκαλυπτικές. Την περίοδο 2019-2026 οι ακαθάριστες αποδοχές των μισθωτών αυξήθηκαν κατά 5,6% για το σύνολο των μισθωτών. Εφόσον πρόκειται για πραγματικές αποδοχές, η αγοραστική δύναμη αυξήθηκε αντίστοιχα. Ωστόσο, υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ μισθωτών πλήρους και μερικής απασχόλησης, καθώς οι αποδοχές των πρώτων μειώθηκαν κατά 3,4% κατά την περίοδο 2019-2026, ενώ των δεύτερων αυξήθηκαν κατά 12,5%. Άρα, η αγοραστική δύναμη των μισθωτών πλήρους απασχόλησης, που αποτελούν περίπου τα τρία τέταρτα των μισθωτών, μειώθηκε τα τελευταία επτά έτη. Αν συγκρίνει κανείς το 2026 με το 2009, δηλαδή με την προ της

8. Κατά τη συγγραφή του παρόντος, τα στοιχεία για τις κενές θέσεις ήταν διαθέσιμα ως το τελευταίο τρίμηνο του 2025.

9. Βλ. https://www.ertnews.gr/eidiseis/80-000-kenes-theseis-se-tourismo-kai-estiasi-kaine-ti-sezon/.

10. Στην πραγματικότητα το εισόδημα του 2025 αναφέρεται στο 2024. Αντίστοιχα, το έτος 2009 αναφέρεται σε εισοδήματα του 2008.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1.2
Διάμεσο καθαρό διαθέσιμο εισόδημα σε PPS, 2025

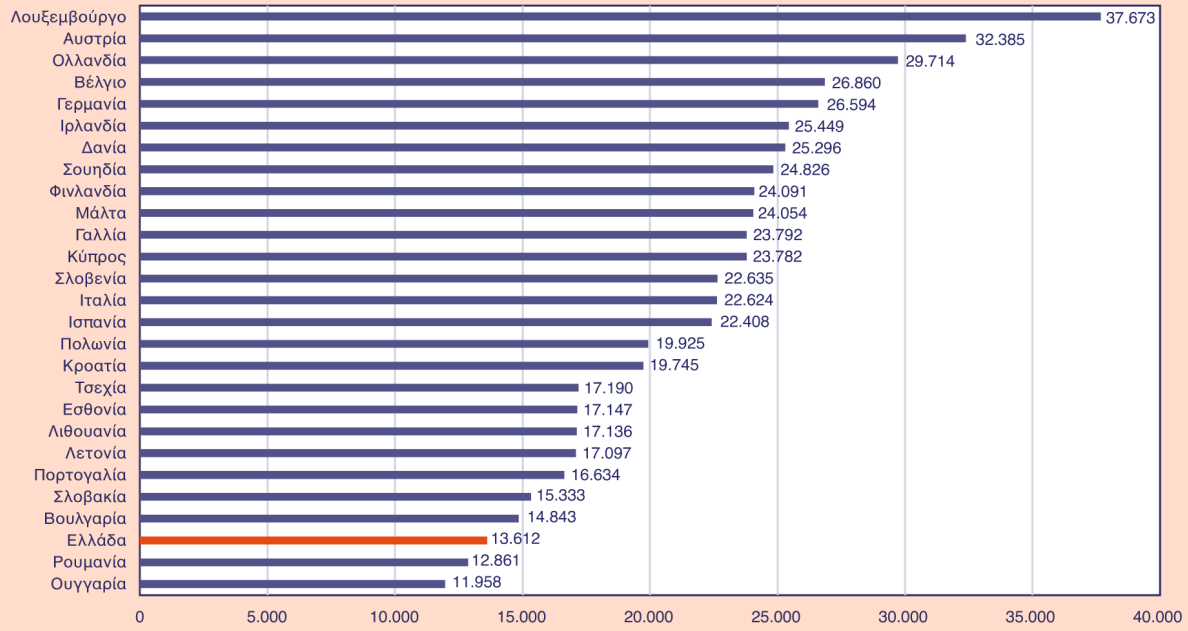

Πηγή: Eurostat (ilc_di03), επεξεργασία ΚΕΠΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.4 Μέσες ακαθάριστες τακτικές αποδοχές του μήνα Μαρτίου

	2009	2019		2026		2009-2026	2019-2026
	ονομ. (€)	ονομ. (€)	πραγμ. (€)	ονομ. (€)	πραγμ. (€)	πραγμ. (%)	πραγμ. (%)
Πλήρους απασχόλησης	1.378,99	1.200,29	1.141,29	1.397,49	1.102,21	-20,1	-3,4
Μερικής απασχόλησης	539,54	408,83	388,73	554,42	437,27	-19,0	12,5
Σύνολο	1.233,62	968,88	921,25	1.233,96	973,23	-21,1	5,6

Πηγή: ΕΦΚΑ, επεξεργασία ΚΕΠΕ.

Σημείωση: Για τον υπολογισμό των πραγματικών τιμών (σε όρους 2009) χρησιμοποιήθηκε ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Εν. ΔΤΚ) της Eurostat.

κρίσης περίοδο, τότε οι μεταβολές της αγοραστικής δύναμης είναι αρνητικές για όλες τις κατηγορίες των μισθωτών. Αυτό σημαίνει ότι η πρόοδος που επιτεύχθηκε, τουλάχιστον για τους μισθωτούς μερικής απασχόλησης, δεν ήταν αρκετή για να αντιστρέψει τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης.

Συμπερασματικά, η αγοραστική δύναμη στην Ελλάδα παραμένει χαμηλή: η περιορισμένη βελτίωση των τελευταίων ετών δεν έχει ούτε μειώσει ουσιαστικά το χάσμα με την Ευρώπη ούτε αποκαταστήσει τις απώλειες των μισθωτών σε σχέση με την προ της κρίσης περίοδο. Η συνύπαρξη αυξημένων κενών θέσεων σε ορισμένους κλάδους και υποχώρησης των πραγματικών αμοιβών, ιδίως στην πλήρη απασχόληση, ενδέχεται να συνδέεται με την ασθενέστερη διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων, την υποδηλωμένη εργασία, την άνιση κατανομή των μισθολογικών αυξήσεων και τη μειωμένη ελκυστικότητα των προσφερόμενων θέσεων υπό συνθήκες αυξημένου κόστους διαβίωσης.

2.2. Εμπειρία και ικανοποίηση ασθενών στα δημόσια νοσοκομεία της Ελλάδας

Αθηνά Ραυτοπούλου

2.2.1. Εισαγωγή

Η εμπειρία που δηλώνουν οι ίδιοι οι ασθενείς αποτελεί διεθνώς βασικό δείκτη της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας, συμπληρωματικό προς τους κλινικούς και διοικητικούς δείκτες. Εργαλεία όπως το HCAHPS στις ΗΠΑ[1], η εθνική έρευνα νοσηλευόμενων ασθενών στην Αγγλία[2] και, πιο πρόσφατα, η έρευνα PaRIS του ΟΟΣΑ (OECD, 2025a) έχουν καθιερώσει τη συστηματική καταγραφή της εμπειρίας ασθενών ως εργαλείο πολιτικής υγείας, με στόχο τον εντοπισμό των διαστάσεων της φροντίδας που χρειάζονται βελτίωση και τη σύγκριση της απόδοσης μεταξύ μονάδων υγείας. Στην Ελλάδα, συστηματικά δεδομένα για την εμπειρία νοσηλείας σε εθνική κλίμακα έγιναν διαθέσιμα μόλις πρόσφατα, μέσω ψηφιακού ερωτηματολογίου που αποστέλλεται με SMS στους ασθενείς μετά το εξιτήριο. Το παρόν άρθρο αξιοποιεί, για πρώτη φορά, το σύνολο των διαθέσιμων απαντήσεων για να περιγράψει το επίπεδο της ικανοποίησης των ασθενών και τις επιμέρους διαστάσεις της εμπειρίας τους στα δημόσια νοσοκομεία της χώρας, καθώς και τις διαφορές μεταξύ τύπων νοσοκομείων, γεωγραφικών περιοχών και μεμονωμένων νοσοκομείων. Τα ευρήματα δείχνουν συνολικά υψηλό επίπεδο ικανοποίησης μεταξύ των ασθενών που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, με τρεις στους τέσσερις ασθενείς να αξιολογούν θετικά τη νοσηλεία τους. Οι ασθενείς αξιολογούν ιδιαίτερα θετικά τη στάση του προσωπικού, ενώ οι αδυναμίες εντοπίζονται στη διαθεσιμότητα του προσωπικού και, κυρίως, στην ψυχολογική υποστήριξη. Οι διαφορές ανά τύπο νοσοκομείου και περιοχή είναι μικρές, ενώ η διακύμανση μεταξύ μεμονωμένων νοσοκομείων είναι σημαντικά μεγαλύτερη. Αυτό υποδηλώνει ότι η εμπειρία του ασθενούς εξαρτάται κυρίως από το συγκεκριμένο νοσοκομείο.

2.2.2. Δεδομένα

Η ανάλυση βασίζεται σε 56.487 αξιολογήσεις ασθενών από 114 δημόσιες μονάδες υγείας για το διάστημα από 9/7/2025 έως 28/4/2026. Οι ασθενείς βαθμολογούν την εμπειρία τους σε πενταβάθμια διατεταγμένη κλίμακα (Likert 1-5). Οι ερωτήσεις καλύπτουν τον συντονισμό της φροντίδας μεταξύ τμημάτων, τη συνεργασία των επαγγελματιών υγείας, την αριθμητική επάρκεια του νοσηλευτικού προσωπικού, τη γνώση του ιατρικού ιστορικού και της φαρμακευτικής αγωγής από τη θεραπευτική ομάδα, την επικοινωνία και τον χρόνο που αφιερώνουν γιατροί και νοσηλευτές, την εμπιστοσύνη προς γιατρούς και νοσηλευτές, τον σεβασμό από ιατρικό, νοσηλευτικό και διοικητικό προσωπικό, την ψυχολογική υποστήριξη, την ενημέρωση για κινδύνους και εναλλακτικές, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, την πρόσβαση των συγγενών στο προσωπικό, την ποιότητα του φαγητού και την καθαριότητα του θαλάμου και των λοιπών χώρων. Η συνολική ικανοποίηση καταγράφεται ξεχωριστά, επίσης σε κλίμακα 1-5. Η πληρότητα των βασικών μεταβλητών της εμπειρίας των ασθενών είναι πολύ υψηλή, με ποσοστό ελλειπουσών τιμών κάτω του 1,2% σε όλες τις διαστάσεις. Οι αναλύσεις που αφορούν τη συνολική ικανοποίηση βασίζονται σε 55.835 έγκυρες απαντήσεις.

Για τις συγκριτικές αναλύσεις, τα νοσοκομεία ταξινομούνται σε τέσσερις τύπους και πέντε ευρύτερες γεωγραφικές ζώνες. Η μεγάλη πλειονότητα των απαντήσεων προέρχεται από Γενικά Νοσοκομεία (42.710 απαντήσεις, 75,6%). Ακολουθούν τα Πανεπιστημιακά Νοσοκομεία (9.816, 17,4%), ενώ τα Ειδικά Νοσοκομεία (3.176, 5,6%) και τα Κέντρα Υγείας (785, 1,4%) συνεισφέρουν μικρό μέρος του δείγματος. Γεωγραφικά, το μεγαλύτερο μέρος των απαντήσεων προέρχεται από την Αθήνα και την Αττική (21.707, 38,4%). Ακολουθούν η Βόρεια Ελλάδα (15.865, 28,1%) και η Κεντρική και Νότια Ελλάδα (12.409, 22,0%), ενώ η Κρήτη (3.702, 6,6%) και τα υπόλοιπα νησιά (2.804, 5,0%) αντιπροσωπεύουν μαζί περίπου το 12% του δείγματος. Λόγω του μικρού αριθμού απαντήσεων από Κέντρα Υγείας, τα

1. Η Έρευνα CAHPS για τα Νοσοκομεία (HCAHPS), η οποία αναπτύχθηκε σε συνεργασία με τα Κέντρα Medicare και Medicaid (CMS), είναι μια τυποποιημένη έρευνα σχετικά με τις εμπειρίες ενηλίκων ασθενών από τη νοσοκομειακή περίθαλψη και τις παρεχόμενες υπηρεσίες.

2. Η Έρευνα Ενηλίκων Νοσηλευόμενων Ασθενών, η οποία αποτελεί μέρος του Προγράμματος Ερευνών Ασθενών του NHS, αξιολογεί την ποιότητα της εμπειρίας των ασθενών σε όλα τα νοσοκομειακά ιδρύματα του NHS στην Αγγλία. Υπό την εποπτεία της Επιτροπής Ποιότητας της Φροντίδας (CQC), συλλέγει τυποποιημένα δεδομένα από άτομα που παρέμειναν τουλάχιστον μία νύχτα σε νοσοκομείο.

αποτελέσματα για την κατηγορία αυτή θα πρέπει να ερμηνεύονται με προσοχή. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται αστάθμιστα.

Η έρευνα καταγράφει επίσης ορισμένα στοιχεία για την πορεία της νοσηλείας, τα οποία περιγράφουν το πλαίσιο της εμπειρίας των ασθενών και λειτουργούν ως συμπληρωματικοί δείκτες της οργάνωσης των υπηρεσιών. Περισσότεροι από τους μισούς ασθενείς (56,8%) εισήχθησαν μέσω του Τμήματος Επειγόντων Περιστατικών (ΤΕΠ) και οι υπόλοιποι με προγραμματισμένη εισαγωγή. Από όσους εισήχθησαν μέσω ΤΕΠ, το 40,5% περίμενε έως μία ώρα μέχρι την εισαγωγή του, ενώ ένας στους τρεις (33,4%) ανέφερε αναμονή μεγαλύτερη των τριών ωρών. Περίπου οι μισοί ερωτηθέντες (50,4%) δήλωσαν ότι υποβλήθηκαν σε χειρουργική επέμβαση κατά τη νοσηλεία τους. Για το 11,8% από αυτούς άλλαξε η ημέρα ή η ώρα του χειρουργείου, στις περισσότερες περιπτώσεις (σχεδόν τρεις στις τέσσερις) για μη ιατρικό λόγο. Σχεδόν όλοι οι ασθενείς (95,2%) έλαβαν προφορικές ή γραπτές οδηγίες κατά το εξιτήριο και το 90,1% ανέφερε ότι υπήρχε διαθέσιμο αντισηπτικό ή σαπούνι για τα χέρια. Αντίθετα, μόλις το 14,3% δήλωσε ότι ενημερώθηκε για τη λειτουργία του Γραφείου Προστασίας Δικαιωμάτων Ληπτών Υπηρεσιών Υγείας του νοσοκομείου, ενώ από όσους ενημερώθηκαν, περίπου ένας στους δέκα (10,8%) απευθύνθηκε στο Γραφείο για κάποιο πρόβλημα (2,0% του συνόλου των ασθενών).

2.2.3. Περιγραφική ανάλυση

2.2.3.1. Συνολική ικανοποίηση

2.2.3.1.1. Κατανομή της συνολικής ικανοποίησης ασθενών

Η ερώτηση για τη συνολική ικανοποίηση διατυπώθηκε στους ασθενείς ακριβώς ως εξής: «*Λαμβάνοντας υπόψη όλη τη φροντίδα που λάβατε στο Νοσοκομείο για την περίπτωσή σας, χρησιμοποιώντας οποιονδήποτε αριθμό από το 1 ως το 5, πώς θα βαθμολογούσατε τη συνολική εμπειρία σας;*» Από τις 55.835 έγκυρες απαντήσεις[3], η μέση συνολική ικανοποίηση ήταν 4,07 (τυπική απόκλιση (SD) 1,06). Συνολικά, το 76,3% βαθμολόγησε την εμπειρία του με 4 ή 5, το 43,6% επέλεξε την ανώτατη βαθμολογία (5 - «Εξαιρετική»), ενώ το 8,9% έδωσε αρνητική βαθμολογία (1 - «Πολύ κακή» ή 2 - «Κακή»).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1
Κατανομή της συνολικής ικανοποίησης ασθενών

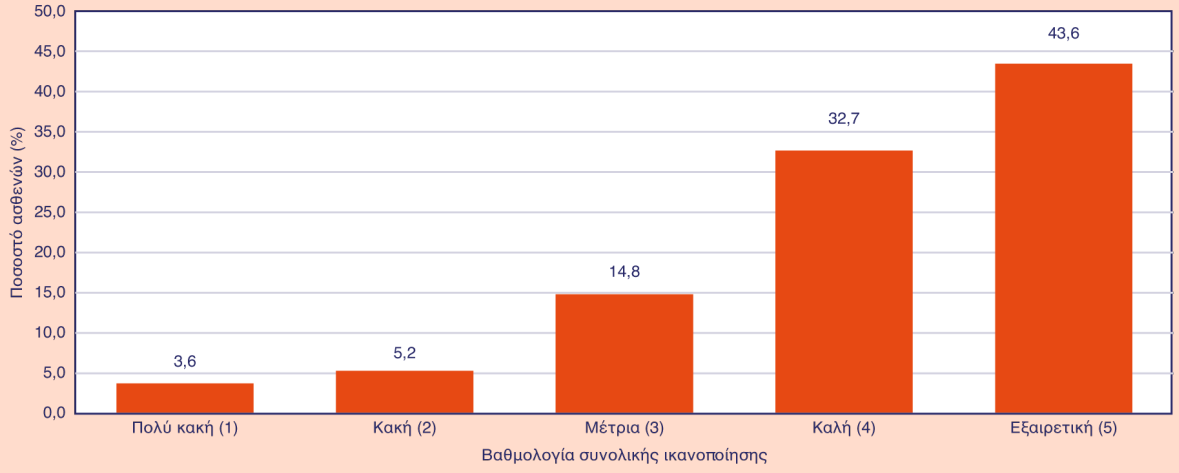

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

3. Λόγω της χαμηλής συχνότητας των ελλειπουσών τιμών, όλα τα ποσοστά υπολογίζονται επί των έγκυρων απαντήσεων για το εκάστοτε στοιχείο, όχι επί του συνόλου των 56.487 εγγραφών. Δεν αναμένεται ουσιαστική επίδραση των ελλειπουσών τιμών στα αποτελέσματα.

2.2.3.1.2. Συγκρίσεις ανά τύπο νοσοκομείου και γεωγραφική περιοχή

Στους πίνακες της ενότητας, το Ν είναι ο αριθμός των έγκυρων απαντήσεων για τη συνολική ικανοποίηση και «Ικανοποιημένοι» το ποσοστό των ασθενών που έδωσαν βαθμολογία 4 ή 5. Η συνολική ικανοποίηση διαφέρει στατιστικά σημαντικά μεταξύ τύπων νοσοκομείου ($\chi^2 = 13,87$, $p = 0,003$) (Πίνακας 2.2.1). Οι συγκρίσεις ανά ζεύγη με διόρθωση Bonferroni δείχνουν ότι η διαφορά οφείλεται στα Κέντρα Υγείας[4] (80,5% ικανοποιημένοι). Αυτά διαφέρουν σημαντικά από τα Πανεπιστημιακά (75,6%) και τα Γενικά Νοσοκομεία (76,3%), ενώ οι υπόλοιπες συγκρίσεις δεν είναι σημαντικές (Πίνακας 2.2.2).

Σημαντικές είναι και οι διαφορές μεταξύ γεωγραφικών ζωνών ($\chi^2 = 21,52$, $p < 0,001$): το ποσοστό ικανοποιημένων κυμαίνεται από 74,3% στα νησιά εκτός Κρήτης έως 77,5% στη Βόρεια Ελλάδα (Πίνακας 2.2.3). Αντίθετα, ηπειρωτικά και νησιωτικά νοσοκομεία δεν διαφέρουν συνολικά (76,4% έναντι 75,6%, $\chi^2 = 2,21$, $p = 0,137$) (Πίνακας 2.2.4).

2.2.3.1.3. Συγκρίσεις ανά νοσοκομείο

Τα αποτελέσματα ανά νοσοκομείο παρουσιάζονται με διάγραμμα χοάνης[5] (funnel plot), μια μέθοδο που χρησιμοποιείται διεθνώς για τη σύγκριση της απόδοσης μονάδων υγείας (Spiegelhalter, 2002). Το ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών κυμαίνεται από 63,9% έως 96,9% μεταξύ των νοσοκομείων (Διάγραμμα 2.2.2). Η διακύμανση της ικανοποίησης μεταξύ μεμονωμένων νοσοκομείων είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τις διαφορές που καταγράφηκαν μεταξύ τύπων νοσοκομείου και γεωγραφικών ζωνών. Το διάγραμμα δείχνει ότι η διακύμανση αυτή δεν μπορεί να αποδοθεί στο μικρό μέγεθος ορισμένων νοσοκομείων. Ένας σημαντικός αριθμός νοσοκομείων βρίσκεται εκτός των ορίων που θα αναμένονταν αν οι διαφορές ήταν τυχαίες, και αυτό ισχύει τόσο για νοσοκομεία με υψηλότερη όσο και για νοσοκομεία με χαμηλότερη ικανοποίηση από τον εθνικό μέσο όρο. Αποκλίσεις εμφανίζονται και σε μεγάλα νοσοκομεία με μεγάλο αριθμό απαντήσεων, όπου οι εκτιμήσεις είναι ιδιαίτερα αξιόπιστες. Επομένως, οι διαφορές μεταξύ νοσοκομείων φαίνεται να είναι πραγματικές και όχι αποτέλεσμα τυχαίας διακύμανσης. Συνολικά, τα ευρήματα δείχνουν ότι η εμπειρία του ασθενούς εξαρτάται περισσότερο από το συγκεκριμένο νοσοκομείο στο οποίο νοσηλεύεται παρά από τον τύπο του νοσοκομείου ή τη γεωγραφική περιοχή. Τα αποτελέσματα πρέπει ωστόσο να ερμηνεύονται με προσοχή. Τα όρια του διαγράμματος δεν λαμβάνουν υπόψη τα χαρακτηριστικά των ασθενών κάθε νοσοκομείου, όπως η ηλικία, η βαρύτητα της κατάστασης ή ο τύπος νοσηλείας. Επομένως, ένα νοσοκομείο εκτός ορίων αποκλίνει στατιστικά από τον μέσο όρο, αλλά αυτό δεν αποτελεί από μόνο του απόδειξη καλύτερης ή χειρότερης ποιότητας φροντίδας.

2.2.3.1.4. Τάσεις στο χρόνο

Από τον Ιούλιο του 2025 έως τον Απρίλιο του 2026, το μηνιαίο ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών κυμάνθηκε μεταξύ 72,3% και 77,7%, χωρίς να διαγράφεται σαφής ανοδική ή καθοδική τάση κατά τη διάρκεια της περιόδου (Διάγραμμα 2.2.3).

2.2.3.2. Επιμέρους διαστάσεις εμπειρίας

Στον Πίνακα 2.2.5 οι διαστάσεις της εμπειρίας παρουσιάζονται από την υψηλότερη προς τη χαμηλότερη μέση βαθμολογία. Δίπλα στον μέσο όρο δίνεται το ποσοστό αρνητικών αξιολογήσεων (βαθμολογία 1 ή 2). Οι υψηλότερες αξιολογήσεις αφορούν τη συμπεριφορά και την αντιμετώπιση των ασθενών από το προσωπικό. Πρώτη είναι η ευγένεια και ο σεβασμός του ιατρικού προσωπικού (μέσος όρος 4,48, με 6,0% αρνητικές αξιολογήσεις) και ακολουθούν η εμπιστοσύνη στους γιατρούς (4,42) και η ευγένεια και ο σεβασμός του νοσηλευτικού προσωπικού (4,39). Υψηλά αξιολογούνται επίσης η γνώση της φαρμακευτικής αγωγής από τη θεραπευτική ομάδα και η συνεργασία των επαγγελματιών υγείας. Αντίθετα, ο χρόνος που αφιερώνουν γιατροί και νοσηλευτές στον ασθενή αξιολογείται αισθητά χαμηλότερα, με αρνητικές αξιολογήσεις από περίπου έναν στους οκτώ ασθενείς. Ακόμη χαμηλότερα αξιολογείται η αριθμητική επάρκεια του νοσηλευτικού προσωπικού (3,76), την οποία αξιολογεί αρνητικά ένας στους πέντε. Η εικόνα αυτή υποδηλώνει ότι οι ασθενείς αναγνωρίζουν τη συμπεριφορά και την επαγγελματική επάρκεια του προσωπικού, ενώ οι

4. Το εύρημα πρέπει να ερμηνευθεί προσεκτικά: το μέγεθος δείγματος των Κέντρων Υγείας είναι μικρό ($n = 785$) σε σχέση με τα άλλα, οπότε το αποτέλεσμα, αν και στατιστικά σημαντικό, βασίζεται σε σχετικά λίγες παρατηρήσεις.

5. Η σύγκριση των νοσοκομείων με βάση μόνο το ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα, γιατί η αξιοπιστία κάθε ποσοστού εξαρτάται από τον αριθμό των απαντήσεων στο οποίο βασίζεται. Σε ένα νοσοκομείο με λίγες δεκάδες απαντήσεις, λίγοι ικανοποιημένοι ή δυσαρεστημένοι ασθενείς αρκούν για να μεταβάλουν σημαντικά το ποσοστό. Σε ένα νοσοκομείο με χιλιάδες απαντήσεις, το ποσοστό είναι πολύ πιο σταθερό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Συνολική ικανοποίηση ανά τύπο νοσοκομείου

Τύπος νοσοκομείου	N	Μέσος όρος	Ικανοποιημένοι
Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο	9.815	4,04	75,6%
Ειδικό Νοσοκομείο	3.175	4,12	77,8%
Κέντρο Υγείας	785	4,26	80,5%
Γενικό Νοσοκομείο	42.060	4,07	76,3%

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: N = έγκυρες απαντήσεις στη συνολική ικανοποίηση (σύνολο 55.835). Τα N διαφέρουν ελάχιστα από τις κατανομές της Ενότητας 2.2.2, που αφορούν το σύνολο των 56.487 αξιολογήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Συγκρίσεις ανά ζεύγη μεταξύ τύπων νοσοκομείου

Σύγκριση	% Ικανοποιημένων	χ^2	p-value	Σημαντικό (Bonferroni)
Κέντρο Υγείας vs Πανεπιστημιακό	80,5 vs 75,6	9,49	0,0021	Ναι
Κέντρο Υγείας vs Γενικό	80,5 vs 76,3	7,50	0,0062	Ναι
Ειδικό vs Πανεπιστημιακό	77,8 vs 75,6	6,02	0,0142	Όχι
Γενικό vs Ειδικό	76,3 vs 77,8	3,42	0,0645	Όχι
Κέντρο Υγείας vs Ειδικό	80,5 vs 77,8	2,79	0,0946	Όχι
Γενικό vs Πανεπιστημιακό	76,3 vs 75,6	2,09	0,1482	Όχι

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: Έλεγχοι χ^2 για το ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών. Όριο στατιστικής σημαντικότητας μετά τη διόρθωση Bonferroni για 6 συγκρίσεις: $p < 0,0083$.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.3 Συνολική ικανοποίηση ανά γεωγραφική ζώνη

Γεωγραφική ζώνη	N	Μέσος όρος	Ικανοποίηση (%)
Αθήνα / Αττική	21.238	4,06	75,8%
Βόρεια Ελλάδα	15.684	4,11	77,5%
Κεντρική & Νότια Ελλάδα	12.408	4,07	76,2%
Νησιά (εκτός Κρήτης)	2.804	4,04	74,3%
Κρήτη	3.701	4,08	76,6%

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: N = έγκυρες απαντήσεις στη συνολική ικανοποίηση (σύνολο 55.835). Τα N διαφέρουν ελάχιστα από τις κατανομές της Ενότητας 2.2.2, που αφορούν το σύνολο των 56.487 αξιολογήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.4 Συνολική ικανοποίηση σε ηπειρωτικά και νησιωτικά νοσοκομεία

Κατηγορία	N	Μέσος όρος	Ικανοποίηση (%)
Ηπειρωτικά	49.330	4,08	76,4%
Νησιωτικά	6.505	4,06	75,6%

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: N = έγκυρες απαντήσεις στη συνολική ικανοποίηση (σύνολο 55.835). Τα N διαφέρουν ελάχιστα από τις κατανομές της Ενότητας 2.2.2, που αφορούν το σύνολο των 56.487 αξιολογήσεων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2
Ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών ανά νοσοκομείο σε σχέση με τον αριθμό απαντήσεων

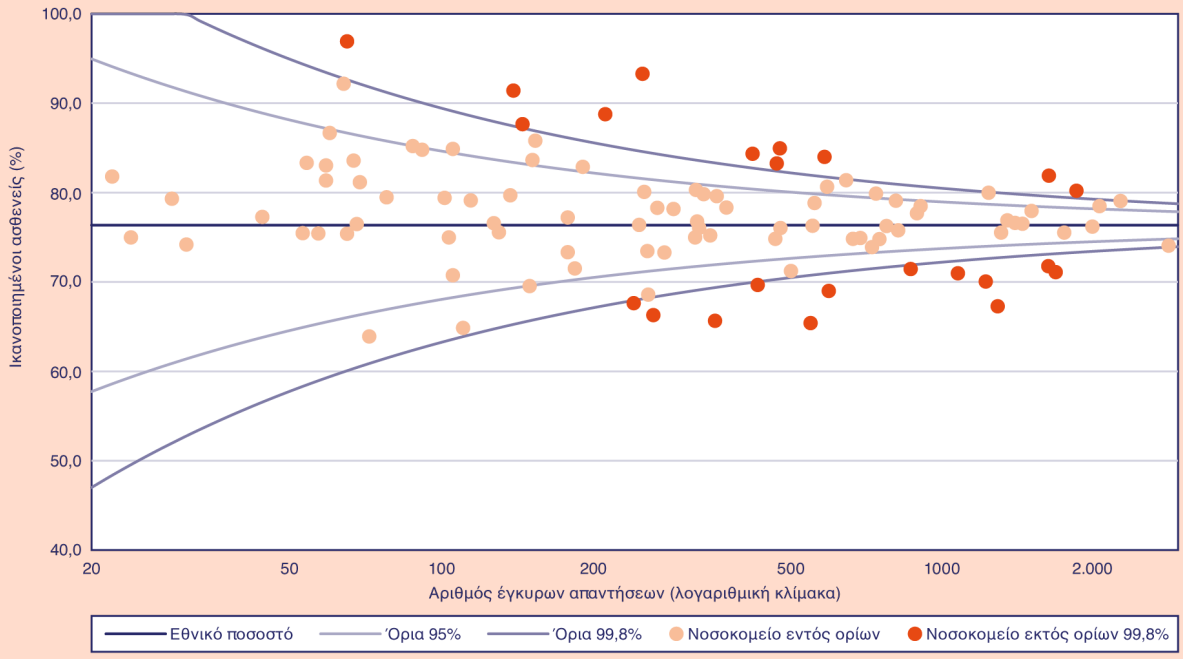

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: Η ανάλυση περιορίζεται στα 102 νοσοκομεία με τουλάχιστον 20 έγκυρες απαντήσεις, τα οποία συγκεντρώνουν το 99,8% των απαντήσεων. Εκτός των ορίων 99,8% βρίσκονται 23 νοσοκομεία (11 πάνω και 12 κάτω από τον εθνικό μέσο όρο). Ικανοποιημένοι: βαθμολογία 4 ή 5. Οι καμπύλες αντιστοιχούν σε όρια 95% και 99,8% γύρω από το εθνικό ποσοστό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.3
Ποσοστό ικανοποιημένων ασθενών ανά μήνα

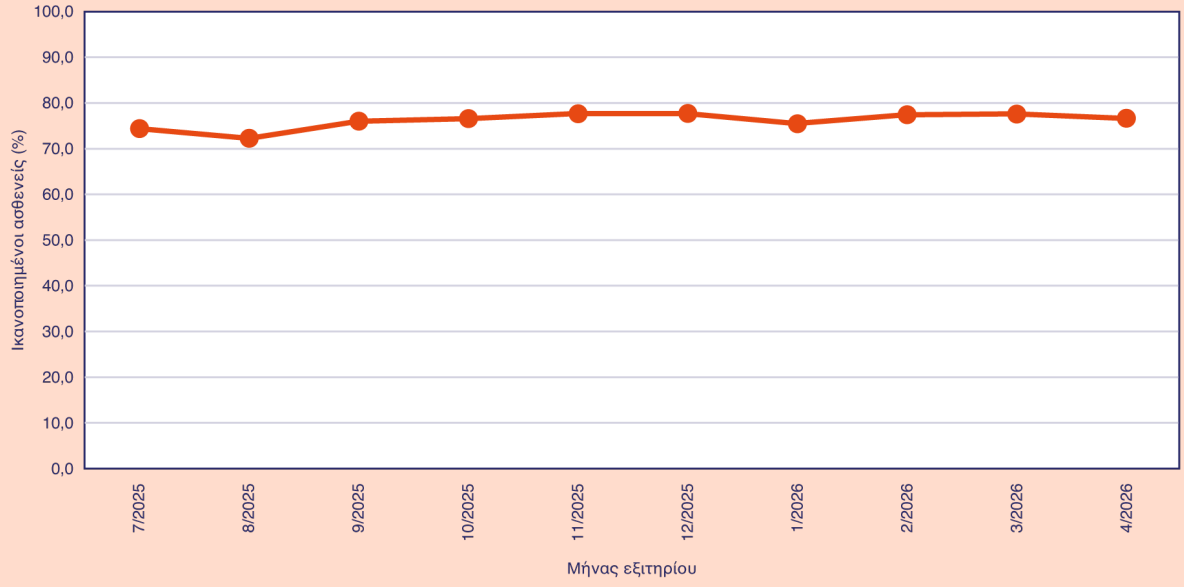

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.5 Αποτελέσματα ανά διάσταση εμπειρίας

Διάσταση	Μέσος όρος	% Αρνητικών (1-2)
Ευγένεια/σεβασμός ιατρικού προσωπικού	4,48	6,0
Εμπιστοσύνη στους γιατρούς	4,42	7,0
Ευγένεια/σεβασμός νοσηλευτικού προσωπικού	4,39	7,7
Γνώση φαρμακευτικής αγωγής από τη θεραπευτική ομάδα	4,37	7,2
Συνεργασία επαγγελματιών υγείας	4,35	7,8
Κατανοητές απαντήσεις από τους γιατρούς	4,31	8,4
Γνώση ιατρικού ιστορικού από τη θεραπευτική ομάδα	4,30	8,2
Ευγένεια/σεβασμός διοικητικού προσωπικού	4,28	8,3
Κατανοητές απαντήσεις από τους νοσηλευτές	4,28	8,6
Εμπιστοσύνη στους νοσηλευτές	4,26	9,2
Συντονισμός φροντίδας μεταξύ τμημάτων	4,21	9,5
Πρόσβαση συγγενών στο προσωπικό	4,14	12,1
Χρόνος που αφιέρωσαν οι γιατροί	4,10	12,4
Χρόνος που αφιέρωσαν οι νοσηλευτές	4,09	12,5
Τακτική ενημέρωση από τη θεραπευτική ομάδα	4,05	14,3
Καθαριότητα θαλάμου	3,95	13,7
Καθαριότητα λοιπών χώρων	3,88	14,6
Ενημέρωση για κινδύνους/εναλλακτικές	3,88	19,2
Επάρκεια νοσηλευτικού προσωπικού	3,76	20,6
Συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων	3,66	23,9
Ποιότητα φαγητού	3,36	27,1
Ψυχολογική υποστήριξη	3,20	37,0

Πηγή: Ψηφιακό ερωτηματολόγιο εμπειρίας ασθενών, Υπουργείο Υγείας. Υπολογισμοί: συγγραφέας.

Σημείωση: Κλίμακα 1–5, όπου υψηλότερες τιμές δηλώνουν θετικότερη αξιολόγηση. N = 56.484 για όλες τις διαστάσεις εκτός από την καθαριότητα λοιπών χώρων (N = 55.818).

αδυναμίες εντοπίζονται κυρίως στη διαθεσιμότητά του. Χαμηλότερες βαθμολογίες καταγράφονται επίσης στην ενημέρωση για κινδύνους και εναλλακτικές (3,88) και στη συμμετοχή του ασθενούς στη λήψη αποφάσεων (3,66), δηλαδή σε διαστάσεις της φροντίδας που επικεντρώνονται στον ασθενή, καθώς και στην ποιότητα του φαγητού (3,36). Η χαμηλότερη αξιολόγηση αφορά την ψυχολογική υποστήριξη (μέσος όρος 3,20): σχεδόν τέσσερις στους δέκα ασθενείς (37,0%) τη βαθμολογούν αρνητικά. Η απόσταση από τις υπόλοιπες διαστάσεις την αναδεικνύει σε σαφή προτεραιότητα βελτίωσης.

2.2.4. Συζήτηση και συμπεράσματα: τα ευρήματα σε διεθνές πλαίσιο

Τα πρώτα εθνικά δεδομένα από το ψηφιακό εργαλείο αξιολόγησης της εμπειρίας ασθενών δείχνουν ότι οι ασθενείς των δημόσιων νοσοκομείων αξιολογούν συνολικά θετικά τη νοσηλεία τους και, ιδιαίτερα, τη συμπεριφορά και αντιμετώπιση των ασθενών από το προσωπικό. Οι χαμηλότερες αξιολογήσεις αφορούν τον χρόνο και τη διαθεσιμότητα του προσωπικού, τη συμμετοχή του ασθενούς στις αποφάσεις και, κυρίως, την ψυχολογική υποστήριξη. Η εικόνα αυτή παραπέμπει περισσότερο σε περιορισμούς πόρων και οργάνωσης παρά σε ζητήματα συμπεριφοράς του προσωπικού. Η εμπειρία του ασθενούς διαφέρει επίσης ουσιαστικά από νοσοκομείο σε νοσοκομείο, πολύ περισσότερο απ' ό,τι μεταξύ τύπων νοσοκομείων ή γεωγραφικών περιοχών.

Η σύγκριση με διεθνή δεδομένα πρέπει να γίνεται με προσοχή, καθώς τα εργαλεία διαφέρουν ως προς τον πληθυσμό, τη διατύπωση των ερωτήσεων και τον τρόπο συλλογής των δεδομένων. Το πλησιέστερο μεθοδολογικά αντίστοιχο εργαλείο είναι το ιρλανδικό National Inpatient Experience Survey,

το οποίο απευθύνεται επίσης σε νοσηλευόμενους ασθενείς μετά το εξιτήριο. Σύμφωνα με τα επίσημα Εθνικά Αποτελέσματα του National Inpatient Experience Survey για το 2024, τα οποία δημοσιεύθηκαν από το National Care Experience Programme (2024), το 85% των ασθενών αξιολόγησε θετικά τη συνολική εμπειρία του. Το ποσοστό αυτό δεν είναι άμεσα συγκρίσιμο με το 76,3% της παρούσας ανάλυσης, λόγω διαφορών στην ερώτηση και την κλίμακα. Η κατανομή των αδυναμιών είναι ωστόσο παρόμοια: όπως επισημαίνεται και στην επίσημη Έκθεση Αποτελεσμάτων της HIQA για το 2024, οι χαμηλότερες βαθμολογίες αφορούν τη διαθεσιμότητα του προσωπικού για συζήτηση των φόβων και των ανησυχιών των ασθενών.

Η έρευνα PaRIS του ΟΟΣΑ (2025β), αν και διαφέρει ουσιωδώς από την παρούσα ανάλυση, καθώς καταγράφει την εμπειρία ασθενών άνω των 45 ετών με χρόνιες παθήσεις στην πρωτοβάθμια φροντίδα, με αντιπροσωπευτικό δείγμα και σταθμισμένα αποτελέσματα, σε αντίθεση με την παρούσα ανάλυση που αφορά ένα συγκεκριμένο, πρόσφατο επεισόδιο νοσηλείας ασθενών κάθε ηλικίας, χωρίς στάθμιση, προσφέρει μια συμπληρωματική εικόνα. Η PaRIS καταγράφει χαμηλή εμπιστοσύνη των Ελλήνων ασθενών στο σύστημα υγείας (36% έναντι 62% στον ΟΟΣΑ), γεγονός που δείχνει ότι μια θετική εμπειρία από συγκεκριμένη νοσηλεία δεν μεταφράζεται απαραίτητα σε εμπιστοσύνη στο σύστημα ως θεσμό. Καταγράφει επίσης ότι μόλις το 24% των ασθενών με πολλαπλές χρόνιες παθήσεις έχει πρόσβαση σε επισκέψεις διάρκειας άνω των 15 λεπτών, έναντι 47% στον ΟΟΣΑ. Το εύρημα αυτό είναι συμβατό με τη χαμηλότερη αξιολόγηση του χρόνου που αφιερώνει το προσωπικό στην παρούσα ανάλυση, αν και αφορά διαφορετικό επίπεδο φροντίδας.

Με το νέο εργαλείο, η Ελλάδα εντάσσεται σε μια ήδη ώριμη διεθνή πρακτική, την οποία ακολουθούν, μεταξύ άλλων, η Αγγλία με το National Adult Inpatient Survey του NHS και η Γαλλία με το e-Satis[6]. Η αξία του εργαλείου θα αυξηθεί, αν συνδυαστεί με τακτική ανατροφοδότηση κάθε νοσοκομείου με τα δικά του αποτελέσματα, σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο, ώστε να εντοπίζονται έγκαιρα τα σημεία βελτίωσης και να αξιοποιούνται οι πρακτικές των νοσοκομείων με υψηλές επιδόσεις. Ως άμεσες προτεραιότητες αναδεικνύονται η ενίσχυση της ψυχολογικής υποστήριξης των νοσηλευόμενων και η καλύτερη ενημέρωση των ασθενών για τα δικαιώματά τους.

Τα αποτελέσματα πρέπει να ερμηνεύονται λαμβάνοντας υπόψη ορισμένους περιορισμούς. Το ποσοστό ανταπόκρισης στο ερωτηματολόγιο είναι περίπου 18%, και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται χωρίς στάθμιση. Επομένως, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι οι ασθενείς που απαντούν διαφέρουν από όσους δεν απαντούν. Επιπλέον, η ανάλυση καλύπτει περίοδο μικρότερη του ενός έτους, και δε λαμβάνει υπόψη δημογραφικά και κλινικά χαρακτηριστικά των ασθενών.

Βιβλιογραφία

OECD (2025α). *Does Healthcare Deliver? Results from the Patient-Reported Indicator Surveys (PaRIS)*. OECD Publishing, Paris.

OECD (2025β). *Does Healthcare Deliver? Results from the Patient-Reported Indicator Surveys (PaRIS): Greece, Country Note.* OECD Publishing, Paris.

National Care Experience Programme (2024). *National Inpatient Experience Survey 2024: National report.* Health Information and Quality Authority. https://www.hiqa.ie/sites/default/files/2024-12/National-Inpatient-Experience-Survey-Report-2024.pdf

Spiegelhalter, D. (2002). Funnel plots for institutional comparison. *Quality and Safety in Health Care, 11*(4), 390-391.

6. Η Ανώτατη Αρχή Υγείας (Haute Autorité de Santé – HAS) διενεργεί την e-Satis, μια εθνική διαδικτυακή έρευνα που αξιολογεί την εμπειρία και την ικανοποίηση των ασθενών μετά το εξιτήριό τους από όλα τα γαλλικά υγειονομικά ιδρύματα.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 61, 2026, σσ. 49-56

3.1. Η υιοθέτηση της τεχνητής νοημοσύνης από τις ελληνικές επιχειρήσεις: Υφιστάμενη κατάσταση και προκλήσεις

Αλεξάνδρα Κοντόλαιμου,
Γεωργία Σκίντζη

3.1.1. Εισαγωγή

Η τεχνητή νοημοσύνη (ΤΝ) αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως τεχνολογία γενικού σκοπού, η οποία μπορεί να μετασχηματίσει την οικονομική δραστηριότητα, ενισχύοντας την παραγωγικότητα, προωθώντας την καινοτομία και ενδυναμώνοντας την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων (Damioli et al., 2021· Hwang & Kim, 2022· Adigwe et al., 2024· Trabelsi, 2024· Gama & Magistretti, 2025). Η ενσωμάτωσή της στις επιχειρηματικές διαδικασίες μπορεί να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων, μέσω της αυτοματοποίησης επαναλαμβανόμενων εργασιών, της υποστήριξης τεκμηριωμένων αποφάσεων, της αναβάθμισης της εξυπηρέτησης των πελατών, της βελτιστοποίησης των διαδικασιών παραγωγής και εφοδιαστικής, καθώς και της ανάπτυξης νέων προϊόντων, υπηρεσιών και επιχειρηματικών μοντέλων (Enholm et al., 2022· Arroyabe et al., 2024· European Commission, 2025). Καθώς η προσβασιμότητα σε τεχνολογίες ΤΝ καθίσταται ολοένα ευκολότερη, η υιοθέτησή τους από τις επιχειρήσεις αναμένεται να συμβάλει στην επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας.

Αναγνωρίζοντας τα οφέλη που συνδέονται με τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την υιοθέτηση της ΤΝ από τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει θέσει την ευρύτερη διάδοση και αξιοποίηση των σχετικών τεχνολογιών υψηλά στην πολιτική της ατζέντα, θεσπίζοντας την «Ψηφιακή Δεκαετία της Ευρώπης» με μια σειρά στόχων και συγκεκριμένων προγραμμάτων πολιτικής για την υλοποίησή τους[1]. Στο πλαίσιο αυτό, πρωτοβουλίες όπως το «Σχέδιο Δράσης για μια Ήπειρο ΤΝ» (AI Continent Action Plan) και η «Στρατηγική για την εφαρμογή της ΤΝ» (Apply AI Strategy) αποσκοπούν, μεταξύ άλλων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε υπολογιστικές υποδομές υψηλών επιδόσεων για εφαρμογές ΤΝ και στην επιτάχυνση της ανάπτυξης και υιοθέτησης εφαρμογών ΤΝ σε στρατηγικούς κλάδους της ευρωπαϊκής οικονομίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2025α, 2025β).

Εντούτοις, η ευρεία υιοθέτηση της ΤΝ συνεπάγεται σημαντικές οικονομικές, οργανωσιακές και κανονιστικές προκλήσεις. Οι επιχειρήσεις καλούνται να αντιμετωπίσουν ζητήματα που αφορούν την ποιότητα και τη διακυβέρνηση των δεδομένων, την κυβερνοασφάλεια, την προστασία της ιδιωτικότητας, τη διαφάνεια, τις ηθικές διαστάσεις και τη συμμόρφωση με ένα διαρκώς εξελισσόμενο κανονιστικό πλαίσιο, συμπεριλαμβανομένου του Ευρωπαϊκού Κανονισμού για την ΤΝ (EU AI Act) (OECD/BCG/INSEAD, 2025· European Commission, 2025). Τα ζητήματα αυτά συνεπάγονται σημαντική αβεβαιότητα και κινδύνους, η αποτελεσματική διαχείριση των οποίων είναι απαραίτητη προκειμένου οι επιχειρήσεις να αποκομίσουν τα δυνητικά οφέλη που συνδέονται με την ενσωμάτωση της ΤΝ (OECD/BCG/INSEAD, 2025· Huang & Lin, 2025· Cicea et al., 2026)[2]. Επιπρόσθετα, η υιοθέτηση της ΤΝ παραμένει άνιση μεταξύ χωρών και μεταξύ επιχειρήσεων, με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) να υστερούν συχνά λόγω περιορισμένων ψηφιακών δυνατοτήτων, υψηλότερου κόστους εφαρμογής, ελλείψεων σε δεξιότητες και περιορισμών στις υποδομές (Arroyabe et al., 2024· Ayinaddis, 2025· OECD, 2025). Ως εκ τούτου, η πρόκληση δεν αφορά μόνο

1. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade.

2. Πρόσφατη βιβλιογραφία επισημαίνει ότι τα αποτελέσματα της υιοθέτησης ΤΝ στις επιχειρήσεις δεν είναι αυτονόητα (Huang & Lin, 2025· Cicea et al., 2026), ενώ παράγοντες όπως η ανεπαρκής διακυβέρνηση, η χαμηλή ποιότητα των δεδομένων και οι ελλείψεις στην εκπαίδευση μπορούν να δυσχεράνουν την αποτελεσματική αξιοποίηση της ΤΝ και, υπό ορισμένες συνθήκες, να οδηγήσουν σε λειτουργικές αναποτελεσματικότητες και μειωμένη ανταγωνιστικότητα (Rana et al., 2022).

την επέκταση της υιοθέτησης της ΤΝ, αλλά και τη μείωση του ψηφιακού χάσματος και τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για την ευρύτερη και αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των σχετικών τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις.

Για την Ελλάδα, τα παραπάνω ζητήματα αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, δεδομένης της διαχρονικής υστέρησης της χώρας έναντι άλλων ευρωπαϊκών χωρών ως προς την υιοθέτηση και αξιοποίηση ψηφιακών τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις, η οποία καταγράφεται σε μια σειρά σχετικών δεικτών (Greek NPB, 2020· Κοντόλαιμου κ.ά., 2021· Αθανασίου κ.ά., 2023· European Commission, 2026), συμπεριλαμβανομένων δεικτών υιοθέτησης τεχνολογιών ΤΝ (Greek NPB, 2023). Σε αυτό το πλαίσιο, η αποτύπωση της έκτασης της ενσωμάτωσης της ΤΝ στις επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αποτίμηση της πορείας του ψηφιακού μετασχηματισμού στην Ελλάδα και την ανάδειξη των παραγόντων που μπορούν να υποστηρίξουν την περαιτέρω διάδοση των σχετικών τεχνολογιών.

Δεδομένων των παραπάνω, το παρόν άρθρο εξετάζει την υιοθέτηση τεχνολογιών ΤΝ από τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα και συγκρίνει τις πρόσφατες εξελίξεις με εκείνες που καταγράφονται στην ΕΕ27[3]. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η θέση της Ελλάδας μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ27 όσον αφορά την υιοθέτηση της ΤΝ και εξετάζονται οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των επιχειρήσεων ανά τάξη μεγέθους, κλάδο δραστηριοποίησης, σκοπό υιοθέτησης και τύπο τεχνολογίας ΤΝ, καθώς και τα κυριότερα εμπόδια για την ευρύτερη υιοθέτηση των τεχνολογιών αυτών στην Ελλάδα και στην ΕΕ27.

3.1.2. Χρήση τεχνητής νοημοσύνης από τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στην ΕΕ27

Η υιοθέτηση τεχνολογιών ΤΝ[4] από τις επιχειρήσεις στην Ελλάδα και στην ΕΕ27 αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ 2021 και 2025, αντανακλώντας την ταχεία διάδοση της ΤΝ στην ευρωπαϊκή οικονομία (Διάγραμμα 3.1.1). Στην ΕΕ27, το ποσοστό των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τουλάχιστον μία τεχνολογία ΤΝ αυξήθηκε από 7,7% το 2021 σε 20% το 2025, ενώ στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό αυξήθηκε από 2,6% σε 8,9%. Παρότι το ποσοστό των ελληνικών επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τεχνολογίες ΤΝ τριπλασιάστηκε κατά την εξεταζόμενη περίοδο, παραμένει εξαιρετικά χαμηλό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, με την Ελλάδα να κατατάσσεται στην 24η θέση μεταξύ των 27 κρατών-μελών της ΕΕ. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται και σε ό,τι αφορά τα ποσοστά των επιχειρήσεων που κάνουν χρήση τουλάχιστον δύο ή τριών τεχνολογιών ΤΝ (Διάγραμμα 3.1.2). Τόσο στην ΕΕ27 όσο και στην Ελλάδα τα ποσοστά αυτά αυξάνονται σημαντικά το 2025 σε σύγκριση με το 2021, αλλά τα ποσοστά της Ελλάδας παραμένουν σημαντικά χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Επιπλέον, τα διαθέσιμα στοιχεία καταδεικνύουν σαφή σχέση μεταξύ του μεγέθους των επιχειρήσεων και της υιοθέτησης τεχνολογιών ΤΝ (Διάγραμμα 3.1.3). Η χρήση τεχνολογιών ΤΝ είναι αισθητά υψηλότερη στις μεγάλες επιχειρήσεις σε σύγκριση με τις μεσαίες και μικρές, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί, μεταξύ άλλων, στην ευκολότερη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, στο υψηλότερο επίπεδο ψηφιακών υποδομών και στη μεγαλύτερη δυνατότητα πραγματοποίησης επενδύσεων σε νέες τεχνολογίες (Ayinaddis, 2025). Όπως παρουσιάζεται στο σχετικό διάγραμμα, το 2025, το 55,0% των μεγάλων επιχειρήσεων στην ΕΕ27 δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν ΤΝ, έναντι 30,4% των μεσαίων και 17,0% των μικρών επιχειρήσεων. Αντίστοιχη εικόνα παρατηρείται και στην Ελλάδα, όπου ΤΝ χρησιμοποιεί το 37,6% των μεγάλων επιχειρήσεων, το 15,2% των μεσαίων και το 7,3% των μικρών επιχειρήσεων.

Η υιοθέτηση τεχνολογιών ΤΝ παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις και μεταξύ των επιμέρους

3. Η ανάλυση βασίζεται σε δεδομένα της Eurostat, τα οποία προέρχονται από την «Ετήσια Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Ηλεκτρονικού Εμπορίου στις επιχειρήσεις», η οποία διενεργείται σε ετήσια βάση από τις Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες των κρατών-μελών. Η έρευνα καλύπτει όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, με εξαίρεση τη Γεωργία, δασοκομία και αλιεία (Α), τα Ορυχεία και λατομεία (Β) και τις Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες (Κ). Ο πληθυσμός της έρευνας περιλαμβάνει επιχειρήσεις με 10 ή περισσότερους εργαζομένους.

4. Στην παρούσα ανάλυση, με τους όρους «υιοθέτηση ΤΝ» και «χρήση ΤΝ» αναφερόμαστε στο ποσοστό των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τουλάχιστον μία από τις ακόλουθες τεχνολογίες ΤΝ: ανάλυση γραπτής γλώσσας (εξόρυξη κειμένου), μετατροπή της προφορικής γλώσσας σε μηχανικά αναγνώσιμη μορφή (αναγνώριση ομιλίας), δημιουργία γραπτού ή προφορικού λόγου (δημιουργία φυσικής γλώσσας) ή κωδίκων προγραμματισμού, αναγνώριση αντικειμένων ή προσώπων με βάση εικόνες (αναγνώριση και επεξεργασία εικόνας), μηχανική μάθηση (π.χ. βαθιά μάθηση) για την ανάλυση δεδομένων, αυτοματοποίηση διαφορετικών ροών εργασίας ή την υποστήριξη της λήψης αποφάσεων, αυτόνομη κίνηση μηχανών βάσει αποφάσεων που λαμβάνονται από την παρατήρηση του περιβάλλοντος (αυτόνομα ρομπότ, αυτοοδηγούμενα οχήματα και αυτόνομα αεροσκάφη), καθώς και δημιουργία εικόνων, βίντεο ή ήχου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1
Χρήση ΤΝ από επιχειρήσεις στην ΕΕ27 ανά χώρα, 2021 και 2025

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2
Ένταση χρήσης τεχνολογιών ΤΝ στην ΕΕ27 και στην Ελλάδα, 2021 και 2025

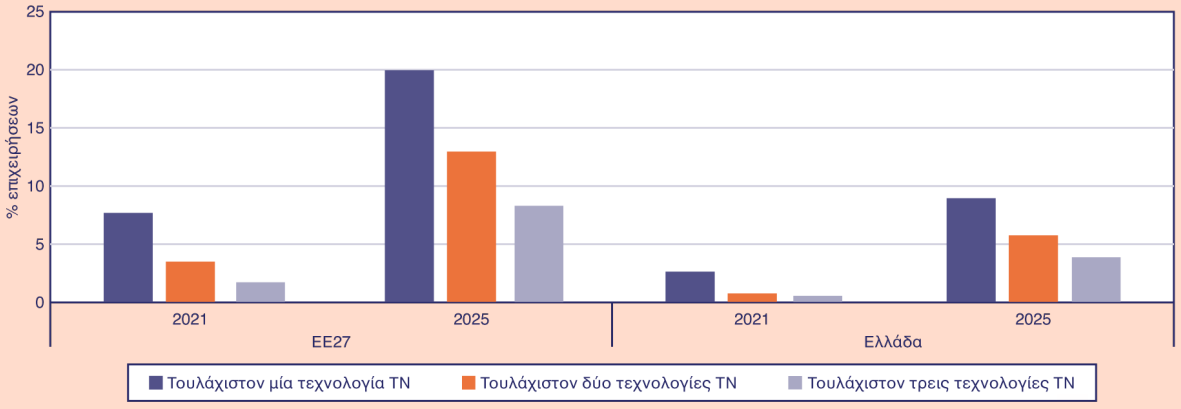

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.3
Χρήση ΤΝ ανά μέγεθος επιχείρησης στην ΕΕ27 και την Ελλάδα, 2021 και 2025

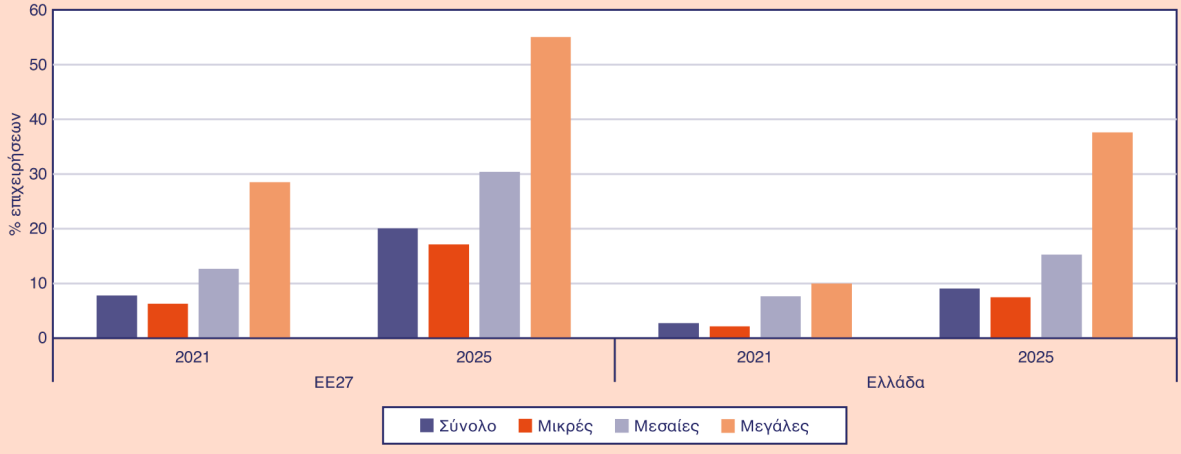

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.4
Χρήση ΤΝ ανά τομέα στην ΕΕ27 και στην Ελλάδα, 2021 και 2025

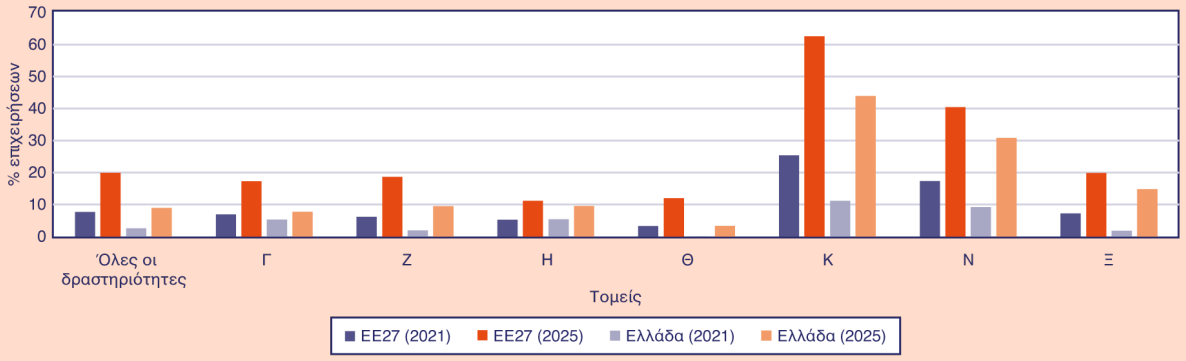

Πηγή: Eurostat.

κλάδων οικονομικής δραστηριότητας[5] (Διάγραμμα 3.1.4). Τόσο στην ΕΕ27 όσο και στην Ελλάδα, τα υψηλότερα ποσοστά υιοθέτησης καταγράφονται στους κλάδους Πληροφόρησης και επικοινωνίας (Κ) και Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (Ν), όπου οι επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερες ανάγκες για ψηφιακές τεχνολογίες, καθώς και αυξημένες δυνατότητες ενσωμάτωσης της ΤΝ στις επιχειρηματικές τους διαδικασίες. Οι κλάδοι αυτοί, που χαρακτηρίζονται από υψηλή ένταση γνώσης, βρίσκονται διαχρονικά στην πρώτη γραμμή ως προς την υιοθέτηση της ΤΝ, καταγράφοντας ιδιαίτερα σημαντική αύξηση στη χρήση της κατά την περίοδο 2021–2025. Αντίθετα, η υιοθέτηση τεχνολογιών ΤΝ παραμένει σχετικά περιορισμένη σε πιο παραδοσιακούς τομείς, όπως οι Μεταφορές και αποθήκευση (Η), οι Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (Θ), η Μεταποίηση (Γ) και το Εμπόριο (Ζ), αν και αυτοί οι τομείς σημείωσαν επίσης αξιοσημείωτη αύξηση στη χρήση ΤΝ κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Συνολικά, η παρατηρούμενη διαφοροποίηση μεταξύ των τομέων υποδηλώνει ότι η διάχυση της ΤΝ διαμορφώνεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κάθε τομέα.

Παρά την πρόοδο που έχει καταγραφεί τα τελευταία χρόνια, οι ελληνικές επιχειρήσεις εξακολουθούν να υπολείπονται των επιχειρήσεων της ΕΕ ως προς την υιοθέτηση τεχνολογιών ΤΝ σε όλους τους εξεταζόμενους τομείς. Το 2025, η μεγαλύτερη σχετική απόκλιση παρατηρείται στις Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (Θ), έναν τομέα ιδιαίτερης σημασίας για την ελληνική οικονομία. Ενώ μόλις το 3,4% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα δηλώνει ότι χρησιμοποιεί ΤΝ, το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ27 είναι υπερτριπλάσιο και αγγίζει το 12%, γεγονός που καταδεικνύει το σημαντικό περιθώριο περαιτέρω αξιοποίησης της ΤΝ στον συγκεκριμένο τομέα. Αντίθετα, η μικρότερη σχετική απόκλιση μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΕ27 καταγράφεται στον τομέα των Μεταφορών και αποθήκευσης (Η), γεγονός που υποδηλώνει σχετικά ταχύτερο ρυθμό υιοθέτησης της ΤΝ από τις ελληνικές επιχειρήσεις σε σχέση με τις ευρωπαϊκές στον συγκεκριμένο τομέα. Η διατήρηση, ωστόσο, της απόκλισης σε όλους τους τομείς υποδεικνύει ότι, αν και η υιοθέτηση της ΤΝ επιταχύνεται στην Ελλάδα, απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των επιχειρήσεων, την προώθηση των επενδύσεων σε τεχνολογίες ΤΝ και την υποστήριξη της ευρύτερης διάχυσης της ΤΝ σε ολόκληρη την οικονομία.

Οι πλέον διαδεδομένες τεχνολογίες ΤΝ τόσο στην ΕΕ27 όσο και στην Ελλάδα είναι εκείνες που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση γραπτού λόγου, τη δημιουργία εικόνων, βίντεο ή ήχου, καθώς και τη δημιουργία γραπτού ή προφορικού λόγου ή κώδικα προγραμματισμού (Διάγραμμα 3.1.5). Το 2025, το 11,8% των επιχειρήσεων στην ΕΕ27 και το 6% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα δήλωσαν ότι χρησιμο-

5. Η ανάλυση καλύπτει τους ακόλουθους τομείς με βάση την ταξινόμηση NACE Rev. 2: Μεταποίηση (Γ), Χονδρικό και λιανικό εμπόριο (Ζ), Μεταφορά και αποθήκευση (Η), Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης (Θ), Τηλεπικοινωνίες, προγραμματισμός ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχή συμβουλών, υπολογιστική υποδομή και άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας (Κ), Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (Ν), Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες (Ξ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.5
Χρήση διαφορετικών τύπων τεχνολογιών ΤΝ στην ΕΕ27 και στην Ελλάδα, % επιχειρήσεων, 2025

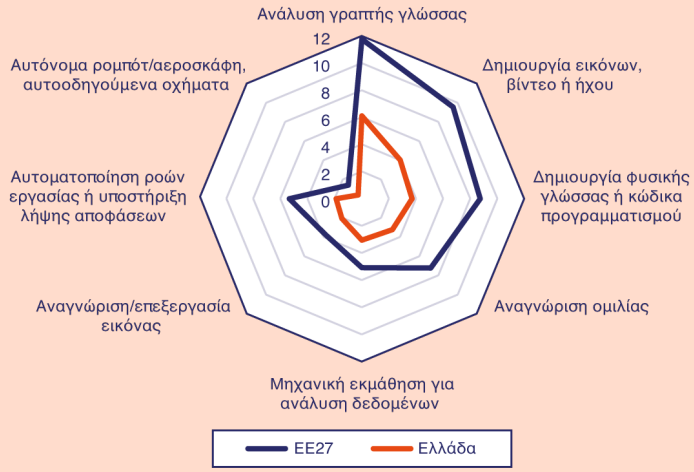

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.6
Σκοποί χρήσης τεχνολογιών ΤΝ στην ΕΕ27 και στην Ελλάδα, % επιχειρήσεων, 2025

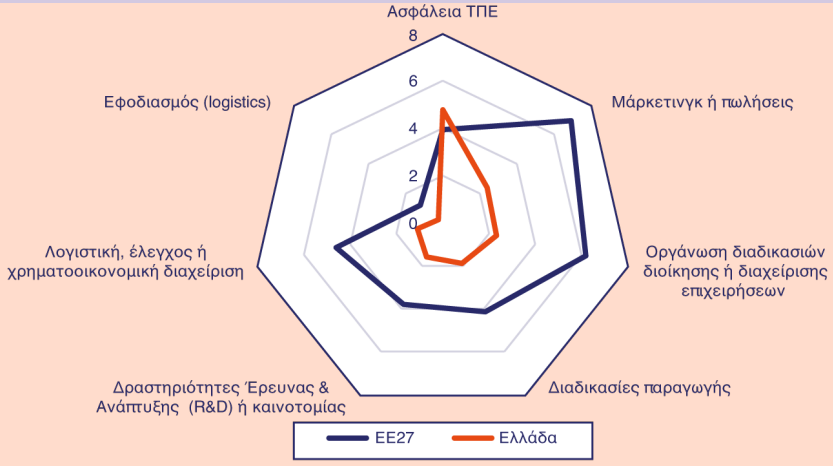

Πηγή: Eurostat.

ποιούν τεχνολογίες ΤΝ για την ανάλυση γραπτού λόγου. Τα εργαλεία ΤΝ για τη δημιουργία εικόνων, βίντεο ή ήχου χρησιμοποιούνταν από το 9,6% των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και το 4,0% των ελληνικών επιχειρήσεων, ενώ οι τεχνολογίες για την παραγωγή γραπτού ή προφορικού λόγου ή κώδικα προγραμματισμού είχαν υιοθετηθεί από το 8,8% και το 3,7% των ευρωπαϊκών και ελληνικών επιχειρήσεων, αντίστοιχα.

Επιπλέον, όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 3.1.6, μεταξύ των ελληνικών επιχειρήσεων, η ΤΝ χρησιμοποιείται κυρίως για την ασφάλεια των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) (4,8% των επιχειρήσεων) και ακολουθεί το μάρκετινγκ ή οι πωλήσεις (2,4%). Αντίθετα, οι επιχειρήσεις στην ΕΕ27 εφαρμόζουν συχνότερα την ΤΝ στο μάρκετινγκ ή τις πωλήσεις (7,0%) και στην οργάνωση των διαδικασιών διοίκησης ή διαχείρισης επιχειρήσεων (6,2%). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ασφάλεια των ΤΠΕ είναι η μόνη επιχειρηματική λειτουργία για την οποία η υιοθέτηση της ΤΝ εμφανίζεται πιο διαδεδομένη μεταξύ των ελληνικών επιχειρήσεων σε σχέση με τις επιχειρήσεις στην ΕΕ27, υποδηλώνοντας ότι αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα για την υιοθέτηση της ΤΝ στην Ελλάδα.

3.1.3. Εμπόδια υιοθέτησης τεχνητής νοημοσύνης

Οι λόγοι για τους οποίους οι επιχειρήσεις δεν χρησιμοποιούν ΤΝ αντανακλούν αφενός περιορισμούς ως προς τις διαθέσιμες δυνατότητες και αφετέρου ανησυχίες σχετικά με το κόστος και τους κινδύνους που συνδέονται με την εφαρμογή της (Διάγραμμα 3.1.7). Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-27, η έλλειψη σχετικής τεχνογνωσίας αποτελεί το εμπόδιο που αναφέρεται πιο συχνά από τις επιχειρήσεις[6], αναδεικνύοντας τη σημασία των ψηφιακών δεξιοτήτων και του εξειδικευμένου ανθρώπινου κεφαλαίου για την υιοθέτηση και ενσωμάτωση των τεχνολογιών ΤΝ. Το εύρημα αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για πολιτικές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετικών με τη χρήση της ΤΝ μέσω της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της αναβάθμισης των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού. Το δεύτερο συχνότερα αναφερόμενο εμπόδιο διαφέρει μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ27. Στην Ελλάδα, αυτό αφορά το υψηλό κόστος των τεχνολογιών ΤΝ, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι απαιτήσεις χρηματοδότησης για επενδύσεις σε σχετικές τεχνολογίες εξακολουθούν να περιορίζουν την υιοθέτηση της ΤΝ, ιδίως από τις μικρότερες επιχειρήσεις. Αντίθετα, στην ΕΕ27, το δεύτερο συχνότερα αναφερόμενο εμπόδιο είναι η έλλειψη σαφήνειας σχετικά με τις νομικές συνέπειες της χρήσης ΤΝ, το οποίο όμως κατατάσσεται στην πέμπτη θέση στην περίπτωση της Ελλάδας.

Τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ27, οι ανησυχίες σχετικά με την προστασία των δεδομένων και της ιδιωτικότητας κατατάσσονται στην τρίτη θέση ως προς τη συχνότητα αναφοράς ως εμπόδιο για την υιοθέτηση της ΤΝ, αναδεικνύοντας τη σημασία της εμπιστοσύνης, της διακυβέρνησης των δεδομένων και της νομικής ασφάλειας για την ευρύτερη διάδοση των τεχνολογιών ΤΝ στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις. Παράλληλα, οι δυσκολίες ως προς τη διαθεσιμότητα ή την ποιότητα των απαιτούμενων δεδομένων αποτελούν επίσης σημαντικό εμπόδιο, ενώ η ασυμβατότητα με τον υφιστάμενο εξοπλισμό, το λογισμικό ή τα συστήματα της επιχείρησης καταγράφεται συχνότερα στην Ελλάδα από ό,τι στην ΕΕ27. Αντίθετα, οι δεοντολογικοί προβληματισμοί και η αντίληψη ότι οι τεχνολογίες ΤΝ δεν είναι χρήσιμες για την επιχείρηση αντιστοιχούν σε χαμηλότερα ποσοστά, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ27.

3.1.4. Συμπεράσματα

Η ανάλυση των στοιχείων του παρόντος άρθρου καταδεικνύει σημαντική διεύρυνση της υιοθέτησης τεχνολογιών ΤΝ από τις ελληνικές επιχειρήσεις μεταξύ του 2021 και του 2025. Ωστόσο, παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, η Ελλάδα εξακολουθεί να καταγράφει χαμηλότερα επίπεδα υιοθέτησης σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ σε όλες τις εξεταζόμενες διαστάσεις. Στην Ελλάδα –όπως επίσης και στην ΕΕ27–, η υιοθέτηση της ΤΝ συνδέεται στενά

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.7
Λόγοι μη υιοθέτησης ΤΝ από τις επιχειρήσεις (% επιχειρήσεων που δεν χρησιμοποιούν ΤΝ) στην ΕΕ27 και στην Ελλάδα, 2025

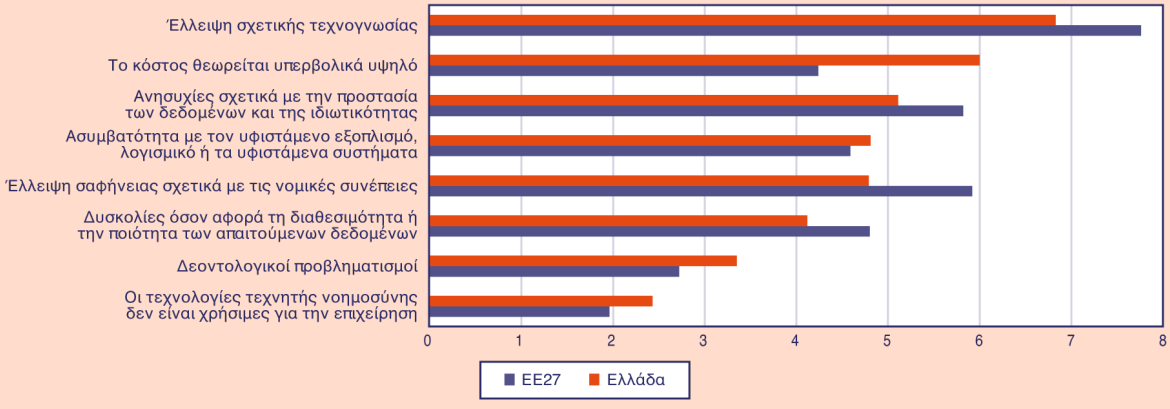

Πηγή: Eurostat.

6. Η έλλειψη γνώσεων και τεχνογνωσίας, καθώς και η ανεπάρκεια εξειδικευμένου προσωπικού, αναδεικνύονται επίσης ως οι συχνότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις κατά την υιοθέτηση και χρήση της ΤΝ, σύμφωνα με πρόσφατα ευρήματα έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα (Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας, 2025).

με το μέγεθος των επιχειρήσεων, καθώς οι μεγάλες επιχειρήσεις υιοθετούν τεχνολογίες ΤΝ σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με τις μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις. Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των τομέων οικονομικής δραστηριότητας είναι επίσης έντονες, με τα υψηλότερα ποσοστά χρήσης ΤΝ να καταγράφονται στις δραστηριότητες έντασης γνώσης, και ειδικότερα στους τομείς Ενημέρωσης και επικοινωνίας και Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, ενώ οι πιο παραδοσιακοί τομείς εξακολουθούν να εμφανίζουν συγκριτικά χαμηλότερα επίπεδα χρήσης της ΤΝ. Τα ευρήματα καταδεικνύουν επίσης ότι οι εφαρμογές ΤΝ που σχετίζονται με την επεξεργασία της γλώσσας και τη δημιουργία περιεχομένου έχουν καταστεί οι ευρύτερα χρησιμοποιούμενες τεχνολογίες. Παράλληλα, τα κυριότερα εμπόδια για την ευρύτερη υιοθέτησή τους είναι η έλλειψη σχετικής τεχνογνωσίας, το υψηλό κόστος υιοθέτησης, καθώς και οι ανησυχίες σχετικά με την προστασία των δεδομένων και της ιδιωτικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, η υλοποίηση στοχευμένων πολιτικών για την επιτάχυνση της διάχυσης της ΤΝ στις ελληνικές επιχειρήσεις, ιδίως στις ΜΜΕ και στους κλάδους με χαμηλά ποσοστά υιοθέτησης, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στον ψηφιακό μετασχηματισμό τους. Παράλληλα, η ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και των ψηφιακών υποδομών, της πρόσβασης σε χρηματοδότηση και του ρυθμιστικού πλαισίου, θα μπορούσε να διευκολύνει την ευρύτερη και αποτελεσματικότερη υιοθέτηση της ΤΝ από τις επιχειρήσεις. Στην κατεύθυνση αυτή, καθοριστικό ρόλο καλείται να διαδραματίσει η εθνική στρατηγική για την ΤΝ, στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται και η λειτουργία του ελληνικού Εργοστασίου ΤΝ (AI Factory) «Φάρος», με υπολογιστικό πυρήνα τον υπερυπολογιστή «Δαίδαλο». Η υποδομή αυτή μπορεί να αποτελέσει βασικό πυλώνα ενός οικοσυστήματος ΤΝ, διευρύνοντας την πρόσβαση επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων σε υπολογιστική ισχύ, δεδομένα, εργαλεία και τεχνογνωσία ΤΝ, καθώς και να διευκολύνει τη σύνδεση της έρευνας με την επιχειρηματική αξιοποίηση των σχετικών τεχνολογιών (European Commission, 2026). Η αντιμετώπιση των υφιστάμενων εμποδίων, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των νέων υποδομών και δυνατοτήτων, συνιστά σημαντική πρόκληση, αλλά και ευκαιρία ώστε η επιτάχυνση της διάδοσης της ΤΝ να μεταφραστεί σε διατηρήσιμα οφέλη για την ελληνική οικονομία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αθανασίου, Ε., Κώτση Α. και Χολέζας Ι. (2023). *Ψηφιακός Μετασχηματισμός*. Δελτίο Παρατηρητηρίου Μεταρρυθμίσεων ΚΕΠΕ, Νο1/2023.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2025α). *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: Σχέδιο δράσης για μια ήπειρο ΤΝ.* COM(2025) 165 final. Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2025β). *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο: Στρατηγική για την εφαρμογή της ΤΝ.* COM(2025) 723 final. Βρυξέλλες.

Κοντόλαιμου, Α., Κόρρα, Ε. και Σκίντζη, Γ. (2021). *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και Ηλεκτρονικό Εμπόριο στην Ελλάδα*. Εκθέσεις ΚΕΠΕ, 81, ΚΕΠΕ, Αθήνα.

Συμβούλιο Ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας (2025). *AI Playbook: Ενίσχυση της Ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής Οικονομίας μέσω της Τεχνητής Νοημοσύνης – Απελευθερώνοντας Δυναμική Κλίμακας για την Ελλάδα*. Αθήνα.

Ξενόγλωσση

Adigwe, C. S., Olaniyi, O. O., Olabanji, S. O., Okunleye, O. J., Mayeke, N. R., & Ajayi, S. A. (2024). Forecasting the future: The interplay of artificial intelligence, innovation, and competitiveness and its effect on the global economy. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting, 24*(4), 126-146.

Arroyabe, M. F., Arranz, C. F., De Arroyabe, I. F., and de Arroyabe, J. C. F. (2024). Analyzing AI adoption in European SMEs: A study of digital capabilities, innovation, and external environment. *Technology in Society,* 79, 102733.

Ayinaddis, S. G. (2025). Artificial intelligence adoption dynamics and knowledge in SMEs and large firms: A systematic review and bibliometric analysis. *Journal of Innovation & Knowledge, 10*(3), 100682.

Cicea, C., Marinescu, C., & Baciu, S. G. (2026). Mapping the Impact of Artificial Intelligence on Firm Performance: A Bibliometric Review. *Journal of Economic Surveys* (published online).

Damioli, G., Van Roy, V., & Vertesy, D. (2021). The impact of artificial intelligence on labor productivity. *Eurasian Business Review, 11*(1), 1-25.

Enholm, I. M., Papagiannidis, E., Mikalef, P., & Krogstie, J. (2022). Artificial intelligence and business value: A literature review. *Information Systems Frontiers, 24*(5), 1709-1734.

European Commission (2025). *State of the Digital Decade 2025: Keep building the EU's sovereignty and digital future.* Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2025) 290 final, Brussels.

European Commission (2026). *Digital Decade 2026 country report – Greece.* Commission Staff Working Document, SWD(2026) 155 final, Brussels.

Gama, F., and Magistretti, S. (2025). Artificial intelligence in innovation management: A review of innovation capabilities and a taxon-

omy of AI applications. *Journal of Product Innovation Management, 42*(1), 76-111.

Greek NPB (2020). *Greek National Productivity Board Annual Report 2020 – Recovery and Growth Through Enhancing Productivity and Competitiveness.* Greek National Productivity Board and Centre of Planning and Economic Research, Athens, pp. 93-101.

Greek NPB (2023). *Greek National Productivity Board Annual Report 2023 – Challenges and Policies for Sustainable Development.* Greek National Productivity Board and Centre of Planning and Economic Research, Athens, pp. 61-76.

Huang, C. K., & Lin, J. S. (2025). Firm performance on artificial intelligence implementation. *Managerial and Decision Economics, 46*(3), 1856-1870.

Hwang, W.S., and Kim, H.S. (2022). Does the adoption of emerging technologies improve technical efficiency? Evidence from Korean manufacturing SMEs. *Small Business Economics, 59*(2), pp.627-643.

OECD (2025). *AI adoption by small and medium-sized enterprises.* OECD discussion paper for the G7. OECD Publishing, Paris.

OECD/BCG/INSEAD (2025). *The Adoption of Artificial Intelligence in Firms: New Evidence for Policymaking.* OECD Publishing, Paris.

Rana, N. P., Chatterjee, S., Dwivedi, Y. K., & Akter, S. (2022). Understanding dark side of artificial intelligence (AI) integrated business analytics: assessing firm's operational inefficiency and competitiveness. *European Journal of Information Systems, 31*(3), 364-387.

Trabelsi, M. A. (2024). The impact of artificial intelligence on economic development. *Journal of Electronic Business & Digital Economics, 3*(2), 142-155.

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 61, 2026, σσ. 57-73

Ο χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός στη σχολική εκπαίδευση: Τέσσερις αποσυνδέσεις μεταξύ των εμπειρικών τεκμηρίων και του εκπαιδευτικού σχεδιασμού

Δημήτρης Καινούργιος*,
Στυλιανός Κώτσιος**,
Θωμάς Μπαμπάλης,***
Παναγιώτης Ε. Πετράκης*,***
Πρόδρομος-Ιωάννης Προδρομίδης*****

Περίληψη

*Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση αποτελεί ρητό στόχο της δημόσιας πολιτικής στα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα, ωστόσο ο σχεδιασμός των σχολικών προγραμμάτων δεν έχει ευθυγραμμιστεί με τα εμπειρικά τεκμήρια της τελευταίας δεκαπενταετίας. Το άρθρο ανασυγκροτεί τα τεκμήρια αυτά —μετα-αναλύσεις τυχαιοποιημένων πειραμάτων, αξιολογήσεις προγραμμάτων μεγάλης κλίμακας, διεθνείς μετρήσεις μαθητικού πληθυσμού και αναπτυξιακή έρευνα— και υποστηρίζει ότι τα σταθερά μέτρια μεγέθη επίδρασης δεν οφείλονται στην αδυναμία του εγχειρήματος αλλά σε **τέσσερις συστηματικές αποσυνδέσεις** μεταξύ των τεκμηρίων και του σχεδιασμού των προγραμμάτων: μεταξύ ενδιαφέροντος και γνώσης· μεταξύ αυτοπεποίθησης και ικανότητας· μεταξύ του λεξιλογίου που διδάσκεται και του λεξιλογίου που έχει σημασία· και μεταξύ της ηλικίας στην οποία η γνώση αποκτάται αποδοτικότερα και της ηλικίας στην οποία η συμπεριφορά είναι πιο εύπλαστη. Εξετάζοντας πού εντοπίζεται η διακύμανση της επίδοσης —κατά κύριο λόγο εντός και όχι μεταξύ σχολικών μονάδων—, το άρθρο διατυπώνει την **πρόταση της κατανομικής μεσολάβησης**: η σχολική χρηματοοικονομική εκπαίδευση περιορίζει τις ανισότητες μόνο στον βαθμό που είναι υποχρεωτική και καθοδηγούμενη από τον εκπαιδευτικό, ενώ κάθε αυτοεπιλεγόμενη, αυτοδιδακτική ή άτυπα διαχεόμενη μορφή της τείνει να τις διευρύνει. Υπό αυτή την ανάγνωση, η τεκμηριωμένη «ποινή της υποχρεωτικότητας» στο μέσο μέγεθος επίδρασης δεν αποτελεί επιχείρημα κατά των υποχρεωτικών προγραμμάτων αλλά **τιμολογημένη ανταλλαγή αποδοτικότητας έναντι ισότητας**. Το άρθρο καταλήγει σε διαψεύσιμη ερευνητική ατζέντα.*

Λέξεις-κλειδιά: *χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός, χρηματοοικονομική εκπαίδευση, σχολική εκπαίδευση, βιωματική μάθηση, εγκάρσιες δεξιότητες, εκπαιδευτική πολιτική, μετα-ανάλυση, εκπαιδευτική ανισότητα, βαθμονόμηση αυτοπεποίθησης, ψυχομετρία.*

Ταξινόμηση JEL: *G53, I21, A21, D14.*

*Καθηγητής Χρηματοοικονομικής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, Αναπληρωτής Πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών και της Προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής του Τμήματος Διαχείρισης Λιμένων και Ναυτιλίας του ΕΚΠΑ. Email: dkenourg@econ.uoa.gr

** Καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ. Email: skotsios@econ.uoa.gr

*** Καθηγητής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ και Κοσμήτορας της Σχολής Επιστημών της Αγωγής. Email: tbabalis@primedu.uoa.gr

**** Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, Πρόεδρος του ΔΣ και Επιστημονικός Διευθυντής του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Email: ppetrak@econ.uoa.gr

***** Ερευνητής Α΄ Βαθμίδας στο Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών. Email: pjprodr@kepe.gr

- Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

1. Εισαγωγή

Η χρηματοοικονομική ικανότητα έπαψε προ πολλού να είναι εξειδικευμένο γνώρισμα και έγινε προϋπόθεση συμμετοχής στην οικονομική ζωή. Η μετατόπιση του συνταξιοδοτικού κινδύνου από τους θεσμούς στα άτομα, ο πολλαπλασιασμός των διαθέσιμων χρηματοπιστωτικών προϊόντων και η ψηφιοποίηση των συναλλαγών μετέφεραν στο νοικοκυριό αποφάσεις που παλαιότερα λαμβάνονταν συλλογικά ή δεν λαμβάνονταν καθόλου· η χρηματοοικονομική τεχνολογία επιτάχυνε τη μετατόπιση αυτή με ρυθμό που υπερβαίνει την ικανότητα προσαρμογής των εκπαιδευτικών συστημάτων (Panos & Wilson, 2020). Η βιβλιογραφία που βασίζεται σε παρατηρησιακές μελέτες τεκμηριώνει συστηματική συσχέτιση του χρηματοοικονομικού εγγραμματισμού με τη συμμετοχή στις κεφαλαιαγορές (van Rooij et al., 2011), τη συσσώρευση περιουσίας (Behrman et al., 2012), την ανθεκτικότητα σε εισοδηματικά σοκ (Klapper & Lusardi, 2020) και το κόστος του χρέους (Lusardi & Tufano, 2015). Η συσχέτιση αυτή, ωστόσο, υπόκειται σε ισχυρή ενδογένεια, γεγονός που καθιστά τη βιβλιογραφία πειραματικών μελετών τον μόνο ασφαλή οδηγό πολιτικής (Hastings et al., 2013· Lusardi & Mitchell, 2014, 2023).

Η φυσική απάντηση της πολιτικής είναι το σχολείο, το οποίο προσφέρει σχεδόν καθολική κάλυψη κάθε γενιάς μαθητών και παρακάμπτει το γνωστό πρόβλημα της χαμηλής εθελοντικής ζήτησης χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης στην ενήλικη ζωή, όπου εκείνοι που τη χρειάζονται περισσότερο την αναζητούν λιγότερο (Kaiser & Menkhoff, 2020). Παρά ταύτα η αποτίμηση των σχολικών προγραμμάτων παραμένει αμφιλεγόμενη, και η βιβλιογραφία χωρίζεται σε δύο διακριτές γραμμές. Η υποστηρικτική γραμμή, που στηρίζεται κυρίως σε μετα-αναλύσεις τυχαιοποιημένων πειραμάτων και σε αξιολογήσεις προγραμμάτων μεγάλης κλίμακας, καταγράφει μέτριες αλλά στατιστικά σημαντικές επιδράσεις στη γνώση και, σε μικρότερο βαθμό, στη συμπεριφορά (Bruhn et al., 2016· Frisancho, 2023· Kaiser & Menkhoff, 2017, 2020· Kaiser et al., 2022). Η **κριτική** γραμμή αμφισβητεί είτε το μέγεθος και τη διάρκεια των επιδράσεων (Fernandes et al., 2014· Miller et al., 2015), είτε το αν οι επιδράσεις αυτές μεταφράζονται σε βελτίωση ευημερίας όταν οι προμηθευτές χρηματοοικονομικών προϊόντων προσαρμόζονται στρατηγικά (Willis, 2011), είτε την προτεραιότητα της εκπαίδευσης έναντι της ρύθμισης των προϊόντων και της αρχιτεκτονικής της επιλογής (Campbell, 2016· Madrian & Shea, 2001), είτε, τέλος, την ίδια την πολιτική λειτουργία του εγχειρήματος (Pinto, 2013). Οι δύο γραμμές παρουσιάζονται αναλυτικά στην ενότητα 3.

Το άρθρο υποστηρίζει ότι η διαμάχη έχει τεθεί με ατελείς όρους. Το ερώτημα «λειτουργεί;» έχει απαντηθεί: λειτουργεί, με μεγέθη επίδρασης συγκρίσιμα με εκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε άλλα πεδία (Kaiser et al., 2022). Το ερώτημα που παραμένει ανοικτό, και έχει μεγαλύτερη πρακτική σημασία, είναι **γιατί τα μεγέθη αυτά είναι σταθερά μέτρια, για ποιους διαφέρουν και τι θα τα μεγέθυνε**.

Η θέση που αναπτύσσεται είναι ότι η μετριότητα δεν είναι εγγενής στο αντικείμενο αλλά προϊόν τεσσάρων αποσυνδέσεων μεταξύ των τεκμηρίων και του σχεδιασμού: του κινήτρου (ενότητα 4), της βαθμονόμησης (ενότητα 5), του περιεχομένου (ενότητα 6) και του χρονισμού (ενότητα 7). Έπονται δύο ζητήματα που καθορίζουν σε ποιους καταλήγει το όφελος: η κατανομή της διακύμανσης και η υποχρεωτικότητα (ενότητα 8), και ο μηχανισμός παράδοσης (ενότητα 9). Ακολουθούν οι παιδαγωγικές-διδακτικές (ενότητα 10), οι σχετικές με την ανάπτυξη δεξιοτήτων (ενότητα 11) και οι σχετικές με την εκπαιδευτική πολιτική (ενότητα 12) προεκτάσεις της ανάλυσης.

Ως εμπειρική τεκμηρίωση χρησιμοποιούνται τα δεδομένα του PISA για τον χρηματοοικονομικό εγγραμματισμό (OECD, 2024b) και, ως περίπτωση εθνικού συστήματος, τα ελληνικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν κατά την εκπόνηση εθνικής στρατηγικής (OECD, 2024a), τριγωνοποιημένα με την κριθείσα ελληνική βιβλιογραφία (Philippas & Avdoulas, 2020· Tzora et al., 2023· Tzora, 2025). Η επιλογή της Ελλάδας δεν είναι τυχαία: πρόκειται για σύστημα όπου η αντίθεση υψηλού ενδιαφέροντος και χαμηλής επίδοσης εμφανίζεται σε ακραία μορφή, και όπου η μοναδική εθνικά αντιπροσωπευτική μέτρηση δεκαπεντάχρονων προηγείται χρονικά κάθε συστηματικής θεσμικής παροχής —συνθήκη σπάνια και αναλυτικά χρήσιμη.

2. Εννοιολογικό πλαίσιο και η δομή των τεκμηρίων

2.1. Τι μετριέται

Ο χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός ορίζεται διεθνώς ως ο συνδυασμός επίγνωσης, γνώσης, δεξιοτήτων, στάσεων και συμπεριφορών που απαιτούνται για ορθολογικές αποφάσεις και ατομική οικονομική ευημερία. Η ευρύτητα του ορισμού έχει μεθοδολογικές συνέπειες: η γνώση μετριέται με δοκίμια επίδοσης, οι στάσεις με κλίμακες

αυτοαναφοράς, η συμπεριφορά είτε με αυτοαναφορά είτε —σπανιότερα και εγκυρότερα— με διοικητικά δεδομένα.

Στον ενήλικο πληθυσμό κυριαρχούν τα τρία ερωτήματα των Lusardi και Mitchell (2014), που μετρούν την κατανόηση του ανατοκισμού, του πληθωρισμού και της διαφοροποίησης. Η ψυχομετρική τους επάρκεια έχει επιβεβαιωθεί με θεωρία απόκρισης ερωτήματος: σχηματίζουν μονοδιάστατη κλίμακα με ισχυρή διακριτική ικανότητα και ουσιώδη αναλλοίωτη μέτρηση μεταξύ ομάδων και χωρών, ενώ η επέκταση σε πέντε ερωτήματα προσθέτει περιορισμένη ακρίβεια, συγκεντρωμένη στα υψηλά επίπεδα της λανθάνουσας ικανότητας (Kaiser et al., 2026).

Για τον μαθητικό πληθυσμό το σημείο αναφοράς είναι η αξιολόγηση του PISA, με μέσο όρο περί τις 500 και τυπική απόκλιση περί τις 100 μονάδες· κάθε επίπεδο επάρκειας αντιστοιχεί σε περίπου 75 μονάδες και μία μονάδα σε μέγεθος επίδρασης 0,01 (OECD, 2024b). Η αντιστοιχία επιτρέπει άμεση σύγκριση των διαφορών που καταγράφει το PISA με τα μεγέθη επίδρασης των πειραματικών μελετών —σύγκριση στην οποία θα επανέλθουμε στην ενότητα 8.

2.2. Τι είδους τεκμήρια διαθέτουμε

Η βιβλιογραφία έχει τρία στρώματα που συχνά συγχέονται. Το **παρατηρησιακό** συνδέει το μετρούμενο επίπεδο με οικονομικά αποτελέσματα· είναι το πολυπληθέστερο και το ασθενέστερο, διότι ο εγγραμματισμός συσχετίζεται με τη γνωστική ικανότητα, την εκπαίδευση και το εισόδημα. Το **πειραματικό** μετρά την επίδραση συγκεκριμένων παρεμβάσεων με ομάδα ελέγχου· είναι το ισχυρότερο ως προς την αιτιώδη ταυτοποίηση αλλά περιορίζεται συνήθως σε βραχύ ορίζοντα και αυτοαναφερόμενες συμπεριφορές. Το **οιονεί-πειραματικό σε επίπεδο πολιτικής** αξιοποιεί τη διαφορική χρονική εισαγωγή υποχρεωτικών προγραμμάτων και συνδέει την έκθεση με μεταγενέστερα διοικητικά δεδομένα (Bernheim et al., 2001· Brown et al., 2016· Urban et al., 2020)· είναι το πλέον σχετικό για την πολιτική και το λιγότερο διαθέσιμο εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών.

Κάθε ισχυρισμός οφείλει να δηλώνει σε ποιο στρώμα ανήκει. Πολλές αντιπαραθέσεις του πεδίου αναλύονται, όταν γίνει αυτό, σε συγκρίσεις μη συγκρίσιμων μεγεθών.

3. Τα τεκμήρια αποτελεσματικότητας και η ανοικτή τους αμφισβήτηση

3.1. Η μετα-αναλυτική εικόνα

Η βιβλιογραφία για την αποτελεσματικότητα της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης οργανώνεται σε δύο γραμμές, οι οποίες εξετάζονται εδώ χωριστά. Η κριτική γραμμή περιλαμβάνει τόσο εμπειρικές συνθέσεις με λιγότερο ισχυρά ευρήματα (Fernandes et al., 2014· Miller et al., 2015) όσο και θεωρητικές ενστάσεις: ότι επιδράσεις μικρού μεγέθους απορροφώνται από την προσαρμογή της αγοράς (Willis, 2011)· ότι η ρύθμιση των προϊόντων, οι προεπιλογές και η αρχιτεκτονική της επιλογής είναι αποτελεσματικότερα εργαλεία από τη διδασκαλία (Campbell, 2016· Madrian & Shea, 2001)· ότι το βέλτιστο επίπεδο χρηματοοικονομικής γνώσης διαφέρει από άτομο σε άτομο (Lusardi et al., 2017)· και ότι η εξάπλωση των προγραμμάτων μεταθέτει την ευθύνη από τη ρύθμιση στο άτομο (Pinto, 2013). Η **υποστηρικτική** γραμμή στηρίζεται σε μεταγενέστερες και ευρύτερες μετα-αναλύσεις τυχαιοποιημένων πειραμάτων (Kaiser & Menkhoff, 2017, 2020· Kaiser et al., 2022) και σε αξιολογήσεις προγραμμάτων μεγάλης κλίμακας (Bover et al., 2024· Bruhn et al., 2016· Frisancho, 2020, 2023), οι οποίες καταγράφουν μέτριες αλλά στατιστικά σημαντικές επιδράσεις. Στις υποενότητες 3.1 έως 3.3 παρουσιάζονται τα εμπειρικά ευρήματα και των δύο γραμμών, ενώ στην υποενότητα 3.4 εξετάζονται οι κριτικές ενστάσεις που παραμένουν ανοικτές.

Η σκεπτικιστική θέση διατυπώθηκε με τη μεγαλύτερη επιρροή από τους Fernandes, Lynch και Netemeyer (2014): σε σύνθεση 201 μελετών κατέληξαν ότι οι παρεμβάσεις εξηγούν περίπου το 0,1% της διακύμανσης των χρηματοοικονομικών συμπεριφορών και ότι το αποτέλεσμα φθίνει ταχύτατα. Η εργασία θεμελίωσε το επιχείρημα υπέρ της «έγκαιρης» (just-in-time) εκπαίδευσης. Η ανεξάρτητη σύνθεση των Miller, Reichelstein, Salas και Zia (2015) κατέληξε επίσης σε συγκρατημένα συμπεράσματα επί εν μέρει επικαλυπτόμενων τεκμηρίων. Η ποιοτική ανασκόπηση των Amagir, Groot, Maassen van den Brink και Wilschut (2018), αφιερωμένη σε παιδιά και εφήβους, συνόψισε την ίδια ασυμμετρία: τα σχολικά προγράμματα βελτιώνουν αξιόπιστα γνώσεις και στάσεις, ενώ οι μελέτες που μετρούν πραγματική συμπεριφορά είναι σπάνιες και σχεδόν χωρίς αποτέλεσμα —με τη βιωματική μάθηση να αναδεικνύεται ως η πλέον υποσχόμενη μέθοδος για τη σχολική ηλικία.

Η εικόνα μεταβλήθηκε καθώς η βάση διευρύνθηκε. Οι Kaiser και Menkhoff (2017), σε σύνθεση 126 αξιολογήσεων, εκτίμησαν μέγεθος επίδρασης g[1] ≈ 0,26 στη γνώση και ≈ 0,09 στη συμπεριφορά (0,08 υπό περιορισμό σε τυχαιοποιημένα πειράματα), δείχνοντας ότι η αποτελεσματικότητα εξαρτάται συστηματικά από την ένταση και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Στην πρώτη μετα-ανάλυση αφιερωμένη αποκλειστικά σε **σχολικά** προγράμματα, οι ίδιοι συγγραφείς συνέθεσαν 37 (οιονεί-)πειραματικές μελέτες, εκ των οποίων 18 τυχαιοποιημένες, και κατέγραψαν +0,33 τυπικές αποκλίσεις στη γνώση και +0,07 στη συμπεριφορά· περιοριζόμενοι στα τυχαιοποιημένα, τα μεγέθη ήταν 0,15 και 0,07 αντιστοίχως, ανθεκτικά στη μέθοδο σύνθεσης και στον έλεγχο μεροληψίας δημοσίευσης, με τις εντατικότερες παρεμβάσεις να αποδίδουν περισσότερο **υπό φθίνουσες οριακές αποδόσεις** (Kaiser & Menkhoff, 2020).

Η σύνθεση των Kaiser, Lusardi, Menkhoff και Urban (2022), σε 76 τυχαιοποιημένα πειράματα με άνω των 160.000 συμμετεχόντων, εκτίμησε επίδραση περίπου 0,20 τυπικών αποκλίσεων στη γνώση και περίπου 0,10 στη συμπεριφορά, τουλάχιστον τριπλάσια της προγενέστερης εκτίμησης, χωρίς ενδείξεις διαφοροποίησης κατά εισοδηματική τάξη.

Η φαινομενική αντίφαση αίρεται εν μέρει όταν αναγνωριστεί ότι οι συνθέσεις δεν μετρούν το ίδιο πράγμα: η πρώτη περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο παρατηρησιακές μελέτες και παρεμβάσεις χαμηλής έντασης και εκφράζει το αποτέλεσμα ως εξηγούμενη διακύμανση, η δεύτερη περιορίζεται σε τυχαιοποιημένα πειράματα και εκφράζει το αποτέλεσμα ως τυποποιημένη διαφορά μέσων. **Μέρος της διαφοράς είναι μετρική επιλογή και κριτήρια ένταξης, όχι ουσία** —και η αναγωγή της διαμάχης σε «ανατροπή» είναι υπεραπλούστευση.

3.2. Προγράμματα κλίμακας

Στη **Βραζιλία**, τυχαιοποιημένο πείραμα σε 892 λύκεια έξι πολιτειών με περίπου 25.000 μαθητές κατέγραψε αύξηση της επάρκειας κατά περίπου το ένα τέταρτο μιας τυπικής απόκλισης και βελτίωση των ποσοστών προαγωγής, με θετικές επιδράσεις στην αποταμίευση και στην κατάρτιση προϋπολογισμού και διάχυση προς τους γονείς —**αλλά και αύξηση της χρήσης ακριβού καταναλωτικού δανεισμού** (Bruhn et al., 2016).

Στο **Περού**, πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας σε δημόσια λύκεια βελτίωσε τη γνώση μαθητών και εκπαιδευτικών χωρίς να βλάψει την ακαδημαϊκή επίδοση· τρία έτη αργότερα, δεδομένα μητρώου πιστώσεων έδειξαν περιορισμένες αλλά θετικές μεταβολές, με μείωση των ληξιπρόθεσμων οφειλών κατά 20% μεταξύ όσων είχαν δάνεια (Frisancho, 2020, 2023).

Στην **Ισπανία**, τυχαιοποιημένη αξιολόγηση εντόπισε επιδράσεις στη γνώση και στις αποταμιευτικές επιλογές, συγκεντρωμένες στα δημόσια σχολεία —δηλαδή στον πληθυσμό με το χαμηλότερο αρχικό επίπεδο (Bover et al., 2024). Πρόσφατη **ιταλική** αξιολόγηση σχολικού προγράμματος προσθέτει ευρωπαϊκό τεκμήριο στην ίδια κατεύθυνση (Agasisti et al., 2025).

Η ιταλική αξιολόγηση είναι πιο συγκεκριμένη ως προς τον μηχανισμό παράδοσης: η διδασκαλία από εκπαιδευτικό βελτιώνει τη γνώση κατά 0,54 και 0,66 τυπικές αποκλίσεις στην Ε΄ Δημοτικού και στη Γ΄ Γυμνασίου αντιστοίχως, ενώ η διανομή έντυπου υλικού χωρίς μάθημα δεν έχει μέση επίδραση, πλην των κοινωνικοοικονομικά ευνοημένων μαθητών (Agasisti et al., 2025). Το εύρημα προαναγγέλλει την πρόταση της ενότητας 8: ο εκπαιδευτικός δεν είναι απλώς κανάλι παράδοσης αλλά κατανομικός διακόπτης.

Σε επίπεδο πολιτικής, η **αμερικανική** εμπειρία υποχρεωτικών προγραμμάτων συνδέει την έκθεση με χαμηλότερο χρέος και λιγότερες καθυστερήσεις στη νεαρή ενηλικίωση (Brown et al., 2016· Urban et al., 2020). Η ίδια βιβλιογραφία περιλαμβάνει όμως και το αντίθετο: οι Cole, Paulson και Shastry (2016) δεν εντόπισαν επίδραση των υποχρεωτικών μαθημάτων προσωπικών χρηματοοικονομικών, ενώ εντόπισαν επίδραση της πρόσθετης μαθηματικής εκπαίδευσης —αποτέλεσμα που παραμένει το ισχυρότερο επιχείρημα υπέρ της ενσωμάτωσης και όχι της αυτοτέλειας του αντικειμένου, και το οποίο εγείρει ερώτημα υποκατάστασης που καμία διαθέσιμη μελέτη δεν ελέγχει: αν το μάθημα προσωπικών χρηματοοικονομικών εκτοπίζει ώρες μαθηματικών, το καθαρό αποτέλεσμα ενδέχεται να είναι αρνητικό.

3.3. Το κόστος

Το κρίσιμο αλλά σπανίως αναφερόμενο μέγεθος είναι η σχέση κόστους-αποτελέσματος. Η επισκόπηση των Kaiser και Lusardi (2024) αποτιμά το μέσο κόστος

1. Το g (Hedges' g) είναι τυποποιημένο μέτρο του μεγέθους επίδρασης: εκφράζει τη διαφορά των μέσων τιμών μεταξύ της ομάδας παρέμβασης και της ομάδας ελέγχου σε μονάδες της συνδυασμένης τυπικής απόκλισης των δύο ομάδων, με διόρθωση για τη μεροληψία των μικρών δειγμάτων. Τιμή g = 0,26 σημαίνει ότι ο μέσος συμμετέχων στην παρέμβαση υπερέχει του μέσου μέλους της ομάδας ελέγχου κατά 0,26 τυπικές αποκλίσεις. Με τον ίδιο τρόπο ερμηνεύονται όλα τα μεγέθη επίδρασης που αναφέρονται στο άρθρο σε «τυπικές αποκλίσεις».

σε περίπου 60 δολάρια ανά συμμετέχοντα, με διάμεσο περί τα 23, σε τιμές 2019, για βελτίωση της τάξεως του ενός πέμπτου μιας τυπικής απόκλισης· το σχολικό πρόγραμμα του Περού κόστισε περί τα πέντε δολάρια ανά μαθητή. Η τυπική παρέμβαση διαρκεί κατά μέσο όρο περίπου δώδεκα ώρες, με διάμεσο τις επτά.

Τα μεγέθη μεταβάλλουν τη φύση της συζήτησης: παρέμβαση με μέγεθος επίδρασης 0,15 και κόστος πέντε ευρώ ανά μαθητή δεν αξιολογείται με τα κριτήρια μιας παρέμβασης ίδιου αποτελέσματος και δεκαπλάσιου κόστους. Η κριτική περί μικρών επιδράσεων είναι βάσιμη μόνο εφόσον συνοδεύεται από αποτίμηση κόστους. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι δημοσιευμένες αποτιμήσεις **δεν τιμολογούν τον χρόνο του εκπαιδευτικού ούτε το εναλλακτικό κόστος των διδακτικών ωρών που εκτοπίζονται**.

3.4. Η κριτική που παραμένει ανοικτή

Θα ήταν σφάλμα να παρουσιαστεί η σκεπτικιστική θέση ως ξεπερασμένη. Τρία επιχειρήματα παραμένουν ενεργά.

Πρώτον, το **μέγεθος**. Επίδραση 0,10 τυπικών αποκλίσεων στη συμπεριφορά είναι μικρή σε απόλυτους όρους, και ο μέσος χρόνος μεταξύ παρέμβασης και μέτρησης στη διεθνή βάση είναι περίπου επτά μήνες· στις μετρήσεις που απέχουν πάνω από δύο έτη το εκτιμώμενο μέγεθος υποχωρεί σε επίπεδα οριακά διακρίσιμα από το μηδέν.

Δεύτερον, η **στρατηγική αντίδραση της αγοράς**. Η Willis (2011) υποστηρίζει ότι επιδράσεις αυτού του μεγέθους απορροφώνται από την προσαρμογή των προμηθευτών, οι οποίοι επανασχεδιάζουν προϊόντα και επικοινωνία έναντι ενός καλύτερα ενημερωμένου καταναλωτή· υπό αυτή την ανάγνωση, θετική μέση επίδραση δεν συνεπάγεται βελτίωση της ευημερίας. Το επιχείρημα συνδέεται με τη θέση ότι η ρύθμιση των προϊόντων, οι προεπιλογές και η αρχιτεκτονική της επιλογής αποτελούν ισχυρότερα εργαλεία από τη διδασκαλία (Campbell, 2016· Madrian & Shea, 2001).

Τρίτον, η **ετερογένεια του βέλτιστου**. Στο υπόδειγμα των Lusardi, Michaud και Mitchell (2017) η χρηματοοικονομική γνώση είναι ενδογενώς επιλεγόμενο ανθρώπινο κεφάλαιο: το βέλτιστο επίπεδο διαφέρει ανά άτομο, και η καθολική υποχρεωτική παροχή δεν είναι προφανώς βέλτιστη. Η ένσταση δεν αναιρεί την περίπτωση της σχολικής εκπαίδευσης, αλλά μετατοπίζει το ερώτημα από το «πόσο» στο «για ποιους» —ερώτημα στο οποίο επανερχόμαστε στην ενότητα 8.

Τέλος, κριτική ανάλυση έχει δεχθεί και η ίδια η απήχηση που απέκτησε το πεδίο στη δημόσια πολιτική. Η ραγδαία εξάπλωση των προγραμμάτων χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης μετά την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ερμηνεύεται και ως μετατόπιση της ευθύνης για τα χρηματοοικονομικά αποτελέσματα από τη ρύθμιση των αγορών στον μεμονωμένο πολίτη (Pinto, 2013). Η παρατήρηση δεν είναι εμπειρικό αντεπιχείρημα, αλλά ορίζει το πλαίσιο εντός του οποίου τα εμπειρικά ευρήματα ερμηνεύονται.

4. Πρώτη αποσύνδεση: ενδιαφέρον χωρίς γνώση

Η κυρίαρχη υπόθεση εργασίας των προγραμμάτων είναι ότι οι νέοι θεωρούν το αντικείμενο απόμακρο και ότι η πρώτη πρόκληση είναι η κινητοποίηση του ενδιαφέροντος. Η υπόθεση είναι εμπειρικά αμφισβητήσιμη και σε ορισμένα συστήματα εσφαλμένη.

Στον μέσο όρο του ΟΟΣΑ, το 50% των δεκαπεντάχρονων δηλώνει ότι απολαμβάνει να συζητά θέματα χρημάτων και το 36% ότι τα θέματα αυτά δεν το αφορούν προς το παρόν (OECD, 2024b). Στην Ελλάδα τα μεγέθη είναι ριζικά διαφορετικά: **το 67% των μαθητών λυκείου δηλώνει ότι απολαμβάνει τη συζήτηση περί χρημάτων και το 82% διαφωνεί ρητά με τη δήλωση ότι τα οικονομικά ζητήματα δεν το αφορούν** (OECD, 2024a).

Το ενδιαφέρον δεν συνοδεύεται από γνώση. Στο ίδιο δείγμα, 60% έως 70% των μαθητών δεν απαντούν σωστά ή δηλώνουν άγνοια σε ερώτημα απλού τόκου ή ανατοκισμού και περίπου 75% αδυνατούν να απαντήσουν για την επίδραση του πληθωρισμού στην αγοραστική δύναμη· μόλις το 39% γνωρίζει την υποχρέωση ετήσιας φορολογικής δήλωσης (OECD, 2024a). Η εικόνα επιβεβαιώνεται από ανεξάρτητη, κριθείσα ελληνική βιβλιογραφία. Οι Tzora, Philippas και Panos (2023) διενήργησαν την **πρώτη εθνικά αντιπροσωπευτική μέτρηση της χρηματοοικονομικής ικανότητας δεκαπεντάχρονων μαθητών στην Ελλάδα** και κατέγραψαν συστηματικές διαφορές μεταξύ κέντρου, περιφέρειας και νησιωτικών περιοχών, υψηλότερες επιδόσεις στους μαθητές των πειραματικών σχολείων, στους μαθητές με καλύτερη σχολική επίδοση και σε εκείνους με γονείς υψηλότερης εκπαίδευσης, καθώς και **χαμηλότερη ικανότητα στις περιοχές που επλήγησαν εντονότερα από την κρίση της περιόδου 2008–2016**. Κρίσιμο για το επιχείρημα που αναπτύσσεται εδώ είναι ότι οι ίδιοι οι συγγραφείς αποδίδουν ρητά αυτή τη διαστρωμάτωση στην **απουσία ειδικά σχεδιασμένου προγράμματος σπουδών προσωπικών χρηματοοικονομικών**: όπου το σχολείο δεν παρέχει, η οικογένεια και το τοπικό περιβάλλον καθορίζουν το αποτέλεσμα.

Δύο ακόμη ελληνικές μελέτες συγκλίνουν. Σε δείγμα 456 φοιτητών, οι Philippas και Avdoulas (2020) διαπίστωσαν χαμηλά επίπεδα εγγραμματισμού παρά την υψηλή εκπαιδευτική βαθμίδα, με προγνωστικούς παράγοντες το φύλο, την εκπαίδευση του πατέρα και τη **συνήθεια τήρησης αρχείου εσόδων και εξόδων**, και με τους πιο εγγράμματους φοιτητές να αντεπεξέρχονται καλύτερα σε αιφνίδιο οικονομικό σοκ. Σε δείγμα μαθητών λυκείου, η Tzora (2025) εντοπίζει τους ίδιους ουσιαστικά προγνωστικούς παράγοντες: σχολική επίδοση, πανεπιστημιακή εκπαίδευση των γονέων, αντίληψη του γονεϊκού εισοδήματος και τήρηση αρχείου εσόδων-εξόδων. Το γεγονός ότι μια **συνήθεια** —η καταγραφή— εμφανίζεται σταθερά ως προγνωστικός παράγοντας σε δύο ανεξάρτητα ελληνικά δείγματα διαφορετικής ηλικίας είναι σημαντικό: υποδεικνύει ότι το διδάξιμο στοιχείο δεν είναι μόνο γνωστικό, εύρημα στο οποίο επανερχόμαστε στην ενότητα 7.

Η αντίθεση έχει σημασία επειδή το ενδιαφέρον είναι, διεθνώς, **προγνωστικό της επίδοσης**: οι μαθητές που δηλώνουν ότι απολαμβάνουν τη σχετική συζήτηση σημειώνουν υψηλότερη επίδοση ακόμη και μετά τον έλεγχο των ατομικών χαρακτηριστικών και της έκθεσης σε χρηματοοικονομική εκπαίδευση στο σπίτι και στο σχολείο (OECD, 2024b). Όταν, επομένως, ένα σύστημα εμφανίζει υψηλό ενδιαφέρον και χαμηλή γνώση, το εύλογο συμπέρασμα δεν είναι ότι οι μαθητές πρέπει να πειστούν, αλλά ότι ο **δίαυλος μετατροπής του ενδιαφέροντος σε γνώση είναι διακομμένος**. Ο πιθανότερος τόπος της διακοπής είναι η προσφορά: το αντικείμενο δεν διδάσκεται συστηματικά, και το ενδιαφέρον, μη βρίσκοντας θεσμική διέξοδο, καταναλώνεται σε ανεπίσημες πηγές.

Η σχεδιαστική συνέπεια είναι αντιδιαισθητική αλλά σαφής: όπου το κίνητρο είναι ήδη υψηλό, οι πόροι που δαπανώνται σε ευαισθητοποίηση δαπανώνται σε πρόβλημα που δεν υφίσταται στην υποτιθέμενη ένταση. Το πρόγραμμα οφείλει να είναι **πυκνό, όχι ελκυστικό**.

5. Δεύτερη αποσύνδεση: αυτοπεποίθηση χωρίς ικανότητα

Κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, το 80% των δεκαπεντάχρονων δηλώνει σίγουρο για την ικανότητά του να διαχειρίζεται τα χρήματά του. Το ποσοστό θα ήταν ενθαρρυντικό αν συνοδευόταν από αντίστοιχη επίδοση· δεν συνοδεύεται: **το 64% των μαθητών χαμηλής επίδοσης δηλώνει εξίσου σίγουρο** (OECD, 2024b). Η αυτοπεποίθηση κατανέμεται σχεδόν ομοιόμορφα, ενώ η ικανότητα κατανέμεται με μεγάλη διασπορά.

Ότι η διάσταση δεν είναι μετρητικό τεχνούργημα αλλά ουσιώδης παράμετρος προκύπτει από ανεξάρτητη γραμμή έρευνας. Οι Bucher-Koenen, Alessie, Lusardi και van Rooij (2025), με σχεδιασμό δύο εκδοχών ερωτηματολογίου που επιτρέπει την αποσύζευξη γνώσης και πεποίθησης, εκτιμούν ότι **περίπου το 30% του έμφυλου χάσματος στον μετρούμενο εγγραμματισμό αποδίδεται στην αυτοπεποίθηση** —και, συμμετρικά, ότι το υπόλοιπο 70% αντανακλά πραγματική διαφορά γνώσης. Και οι δύο διαστάσεις συνδέονται ανεξάρτητα με τη συμμετοχή στις κεφαλαιαγορές. Η αυτοπεποίθηση είναι, δηλαδή, ταυτόχρονα πηγή μετρητικού σφάλματος και αυτοτελής παράγοντας συμπεριφοράς.

Δύο παρατηρήσεις από τον ελληνικό και τον ευρύτερο νοτιοευρωπαϊκό χώρο εμπλουτίζουν την ανάλυση. Πρώτον, στην εθνικά αντιπροσωπευτική ελληνική μέτρηση τα κορίτσια υστερούν **και στις τρεις διαστάσεις** —γνώση, συμπεριφορά και στάσεις— και όχι μόνο στη γνώση (Tzora et al., 2023), εικόνα πιο έντονη από τη μικρή διαφορά που καταγράφει διεθνώς το PISA στην ίδια ηλικία και συνεπής με την ερμηνεία ότι μέρος του χάσματος είναι ζήτημα πεποίθησης και όχι ικανότητας. Δεύτερον, στην Κύπρο με ανάλογη κρίση, οι χρηματοοικονομικά αναλφάβητοι καταναλωτές επικαλούνται πολύ συχνότερα από τους εγγράμματους την **έλλειψη αυτοπεποίθησης στις χρηματοοικονομικές και ψηφιακές τους δεξιότητες** ως λόγο αποχής από τις ψηφιακές τραπεζικές υπηρεσίες (Andreou & Anyfantaki, 2021). Η αυτοπεποίθηση, δηλαδή, λειτουργεί σε δύο κατευθύνσεις: υπερβολική εκεί όπου η ικανότητα λείπει, ανεπαρκής εκεί όπου θα χρειαζόταν για την πρόσβαση.

Η σύζευξη με το ανησυχητικότερο εύρημα της πειραματικής βιβλιογραφίας είναι άμεση. Στο βραζιλιάνικο πρόγραμμα η αύξηση της γνώσης συνοδεύτηκε από αύξηση της χρήσης ακριβού καταναλωτικού δανεισμού (Bruhn et al., 2016). Ο μηχανισμός που εξηγεί οικονομικότερα το αποτέλεσμα δεν είναι η γνώση καθαυτή αλλά η **αύξηση της αίσθησης επάρκειας ταχύτερα από την αύξηση της ικανότητας**: ο μαθητής που έμαθε τι είναι δάνειο αισθάνεται εξουσιοδοτημένος να συνάψει ένα, πριν αποκτήσει τα εργαλεία να το τιμολογήσει. Η ερμηνεία αυτή προβλέπει ότι το ανεπιθύμητο αποτέλεσμα θα είναι **παροδικό**, υποχωρώντας καθώς η ικανότητα καλύπτει την απόσταση —πρόβλεψη συμβατή με μεταγενέστερη, μη δημοσιευμένη ακόμη, εννεαετή παρακολούθηση του ίδιου πληθυσμού, η οποία υποδεικνύει αντιστροφή του βραχυχρόνιου ευρήματος. Το τεκμήριο αυτό πρέπει να θεωρείται προσωρινό έως τη δημοσίευσή του.

Από τα παραπάνω προκύπτει πρόταση που, εξ όσων γνωρίζουμε, δεν έχει υιοθετηθεί συστηματικά: **η βαθμονόμηση (calibration) —η απόκλιση μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής ικανότητας— πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πρωτογενές μετρούμενο αποτέλεσμα των σχολικών προγραμμάτων, ισότιμο της γνώσης**. Η μέτρηση είναι τετριμμένη: αρκεί ερώτημα αυτοαξιολόγησης πριν και μετά κάθε ενότητα και αναφορά του σφάλματος βαθμονόμησης παράλληλα με την επίδοση. Το κέρδος είναι διπλό: ένα πρόγραμμα που αυξάνει τη γνώση διορθώνοντας την υπερεκτίμηση είναι ποιοτικά διαφορετικό —και ασφαλέστερο— από ένα που αυξάνει και τα δύο· και η μεταβολή της βαθμονόμησης αποτελεί εύλογο πρώιμο δείκτη του κινδύνου των ανεπιθύμητων συμπεριφορικών αποτελεσμάτων, τα οποία διαφορετικά ανιχνεύονται μόνο έτη αργότερα και μόνο με διοικητικά δεδομένα.

6. Τρίτη αποσύνδεση: το λεξιλόγιο του παρόντος και το λεξιλόγιο του χρόνου

Η τρίτη αποσύνδεση προκύπτει από την αντιπαραβολή δύο ανεξάρτητων συνόλων δεδομένων.

Το PISA ρωτά τους μαθητές ποιους χρηματοοικονομικούς όρους διδάχθηκαν τους προηγούμενους δώδεκα μήνες και εξακολουθούν να γνωρίζουν. Η ιεραρχία είναι εξαιρετικά σταθερή: **μισθός 73%, προϋπολογισμός 70%, τραπεζικό δάνειο 68% —έναντι απόδοσης επένδυσης 27%, ανατοκισμού 25%, μερίσματος 24%, απόσβεσης 22%, διαφοροποίησης 18%**. Ο διάμεσος μαθητής δηλώνει ότι γνωρίζει λίγο περισσότερους από επτά από τους δεκαέξι εξεταζόμενους όρους, ενώ σε κάθε συμμετέχουσα χώρα, πλην δύο, τουλάχιστον το 10% δηλώνει ότι δεν γνωρίζει κανέναν (OECD, 2024b).

Η αντιπαραβολή με τη βιβλιογραφία μέτρησης είναι αποκαλυπτική. Τα τρία ερωτήματα που έχουν καθιερωθεί ως ο πυρήνας του εγγραμματισμού —και τα οποία προβλέπουν συσσώρευση περιουσίας, συνταξιοδοτικό σχεδιασμό και κόστος δανεισμού— αφορούν ακριβώς τον **ανατοκισμό**, τον **πληθωρισμό** και τη **διαφοροποίηση** (Kaiser et al., 2026· Lusardi & Mitchell, 2014). Η ίδια ασυμμετρία εμφανίζεται στο πεδίο του χρέους, όπου η ικανότητα υπολογισμού ανατοκισμού συνδέεται άμεσα με την υπερχρέωση (Lusardi & Tufano, 2015). Πρόκειται, δηλαδή, ακριβώς για τις έννοιες που τα σχολεία δεν διδάσκουν.

Η κανονικότητα που διατρέχει τη διάκριση δεν είναι η δυσκολία αλλά το **είδος του συλλογισμού** που απαιτεί η κάθε έννοια. Η διάκριση δεν είναι απόλυτη. Ο μισθός, ο προϋπολογισμός και το δάνειο είναι ροές ή αποτυπώσεις ροών και, επομένως, έχουν εγγενώς χρονική διάσταση· αντιστρόφως, η διαφοροποίηση έχει και στατική όψη, στον βαθμό που αφορά μια κατανομή περιουσιακών στοιχείων, η οποία μπορεί να παραμένει σταθερή για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η διαφορά είναι διαφορά έμφασης. Οι έννοιες της πρώτης ομάδας διδάσκονται και χρησιμοποιούνται κατά κανόνα εντός μίας περιόδου και με προσθετική λογιστική: πόσα εισπράττω, πόσα δαπανώ, πόσα οφείλω. Οι έννοιες της δεύτερης ομάδας γίνονται κατανοητές μόνο με συλλογισμό που εκτείνεται σε πολλές περιόδους ή σε εναλλακτικά ενδεχόμενα: ο ανατοκισμός, η απόδοση και η απόσβεση αφορούν τη σωρευτική μεταβολή μιας ποσότητας στον χρόνο, ενώ η αξία της διαφοροποίησης, ακόμη και όταν η ίδια η κατανομή είναι σταθερή, πηγάζει από τη συμπεριφορά του χαρτοφυλακίου υπό αβεβαιότητα. Ενδεικτικό είναι ότι το ίδιο το δάνειο, όταν διδάσκεται ως ποσό που λαμβάνεται και επιστρέφεται, ανήκει στην πρώτη ομάδα, ενώ το κόστος του σε όλη τη διάρκειά του —δηλαδή η απόσβεση— ανήκει στη δεύτερη. Για συντομία, οι δύο ομάδες αναφέρονται στη συνέχεια ως «στατικές» και «δυναμικές» έννοιες, με την επιφύλαξη ότι πρόκειται για σχηματοποίηση. Με μια διατύπωση: **η σχολική χρηματοοικονομική εκπαίδευση διδάσκει το λεξιλόγιο του παρόντος και παραλείπει το λεξιλόγιο του χρόνου**.

Η παράλειψη δεν είναι τυχαία. Η πρώτη εξήγηση είναι γνωστική: οι δυναμικές έννοιες απαιτούν πολλαπλασιαστική και όχι προσθετική σκέψη, δηλαδή μαθηματική επάρκεια που δεν είναι εξασφαλισμένη. Δεν εκπλήσσει ότι το 44% των μαθητών αναφέρει ότι συνάντησε ζητήματα προσωπικών χρηματοοικονομικών **στο μάθημα των μαθηματικών** (OECD, 2024b), ούτε ότι η πρόσθετη μαθηματική εκπαίδευση εμφανίζεται να επηρεάζει μεταγενέστερα αποτελέσματα εκεί όπου τα αυτοτελή μαθήματα δεν το κάνουν (Cole et al., 2016). Η δεύτερη είναι θεσμική: οι στατικοί όροι μπορούν να διδαχθούν από οποιονδήποτε εκπαιδευτικό, οι δυναμικοί όχι. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο ικανοτήτων για παιδιά και νέους περιλαμβάνει ρητά αμφότερες τις κατηγορίες (European Union & OECD-INFE, 2023)· η ασυμμετρία δεν προέρχεται από τον σχεδιασμό των πλαισίων αλλά από την υλοποίησή τους.

Στοιχεία του PISA από ανεπτυγμένες χώρες επιβεβαιώνουν την ίδια σύζευξη: οι χρηματοοικονομικές δεξιότητες των δεκαπεντάχρονων συνδέονται ισχυρά με την επίδοση στα μαθηματικά, ιδίως όταν οι εκπαιδευτικοί των μαθηματικών χρησιμοποιούν στρατηγικές γνωστικής ενεργοποίησης και όταν χρηματοοικονομικές δραστηριότητες ενσωματώνονται στο μάθημα (Lamboglia & Stacchini, 2025).

Η συνέπεια είναι ότι η επέκταση του διδακτικού χρόνου δεν επαρκεί αν ο πρόσθετος χρόνος καταναλωθεί στο ήδη διδασκόμενο μισό. Το κρίσιμο μέγεθος δεν είναι πόσες ώρες διδάσκεται το αντικείμενο αλλά **ποιο μερίδιο των ωρών αφιερώνεται σε δυναμικές έννοιες** —μέγεθος που, εξ όσων γνωρίζουμε, δεν αναφέρεται σε καμία αξιολόγηση προγράμματος.

7. Τέταρτη αποσύνδεση: το ρολόι της γνώσης και το ρολόι της απόφασης

Η τέταρτη αποσύνδεση είναι χρονική και συνιστά, ενδεχομένως, τον βαθύτερο λόγο για τον οποίο τα μεγέθη παραμένουν μέτρια.

Η μετα-αναλυτική βάση επιτρέπει να διαβαστεί η ηλικιακή κλίση[2] χωριστά για κάθε αποτέλεσμα. Οι επιδράσεις **στη γνώση** είναι μεγαλύτερες στις μικρότερες ηλικίες και υποχωρούν στην εφηβεία και την ενηλικίωση· οι επιδράσεις **στη συμπεριφορά** ακολουθούν την αντίστροφη πορεία, με τα μικρότερα μεγέθη στα παιδιά κάτω των δεκατεσσάρων και τα μεγαλύτερα στην ομάδα 14–25 ετών και στους ενήλικες (Kaiser et al., 2022· Kaiser & Lusardi, 2024). Παράλληλα, η γνώση φθίνει: το εκτιμώμενο μέγεθος στις μετρήσεις εντός εξαμήνου είναι σημαντικά μεγαλύτερο από εκείνο των μεταγενέστερων μετρήσεων.

Ο συνδυασμός παράγει δομικό πρόβλημα για κάθε αμιγώς σχολικό πρόγραμμα: **η ηλικία στην οποία η γνώση εγκαθίσταται φθηνότερα δεν είναι η ηλικία στην οποία λαμβάνονται οι αποφάσεις που η γνώση αυτή υποτίθεται ότι βελτιώνει**, και το ενδιάμεσο διάστημα είναι το πεδίο της φθοράς. Η αναπτυξιακή νευροεπιστήμη προσφέρει τον μηχανισμό: κατά την εφηβεία, το σύστημα ανταμοιβής ωριμάζει ταχύτερα από το σύστημα γνωστικού ελέγχου, με αποτέλεσμα η γνώση να συνυπάρχει με αυξημένη ανάληψη κινδύνου (Steinberg, 2008). Δεν πρόκειται, δηλαδή, για έλλειμμα πληροφορίας αλλά για ασυγχρονία μεταξύ πληροφορίας και ελέγχου.

Δύο ενδείξεις υποδεικνύουν ότι το πρόβλημα δεν είναι αδιέξοδο. Η πρώτη είναι ότι οι μακροχρόνιες αξιολογήσεις δεν καταγράφουν μηδενισμό αλλά **περιορισμένη επιβίωση** (Brown et al., 2016· Frisancho, 2023· Urban et al., 2020). Η δεύτερη είναι ότι ό,τι επιβιώνει δεν φαίνεται να είναι το περιεχόμενο αλλά η **διάθεση προς τη σκέψη**: το γερμανικό πρόγραμμα των Lührmann, Serra-Garcia και Winter (2018) κατέστησε τις διαχρονικές επιλογές των εφήβων πιο συνεπείς και μείωσε τη στενή πλαισίωση των αποφάσεων, ενώ σχολική παρέμβαση με στόχο αυτή καθαυτή την υπομονή έχει δείξει διατηρήσιμες επιδράσεις σε συμπεριφορές αποταμίευσης και επίδοσης (Alan & Ertac, 2018). Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση εμφανίζεται επίσης να αυξάνει την αξία που οι μαθητές αποδίδουν στη σχολική φοίτηση (Pesando, 2018). Η παρατηρησιακή ένδειξη ότι η παιδική αυτορρύθμιση προβλέπει μεταγενέστερη οικονομική ευστάθεια (Moffitt et al., 2011) είναι συμβατή με την εικόνα αυτή, χωρίς από μόνη της να θεμελιώνει αιτιώδη ισχυρισμό.

Το συμπέρασμα είναι ότι το σχολείο έχει συγκριτικό πλεονέκτημα **όχι στη μεταφορά πληροφορίας αλλά στην εγκατάσταση διαθέσεων και ανακλητικών σημάτων**: στην αυτορρύθμιση, στη συνέπεια των διαχρονικών επιλογών, στη συνήθεια της σύγκρισης και, καθοριστικά, στην ικανότητα του μελλοντικού ενήλικα να **αναγνωρίσει ότι βρίσκεται μπροστά σε απόφαση για την οποία χρειάζεται πληροφορία**. Υπό αυτή την ανάγνωση, η αντιπαράθεση μεταξύ σχολικής και έγκαιρης εκπαίδευσης είναι ψευδοδίλημμα: πρόκειται για δύο στάδια ενός συστήματος, όπου το σχολείο κατασκευάζει το ερέθισμα ανάκλησης και η μεταγενέστερη παρέμβαση παρέχει το περιεχόμενο τη στιγμή που χρειάζεται. Τα τεκμήρια στηρίζουν αμφότερα τα στάδια χωριστά: η πλαισίωση της διδασκαλίας σε στιγμή απόφασης αποδίδει σημαντικά μεγαλύτερη επίδραση (Kaiser & Menkhoff, 2017), η καθοδήγηση μέσω απλών εμπειρικών κανόνων υπερέχει της τυπικής διδασκαλίας λογιστικής σε πληθυσμούς μικροεπιχειρηματιών (Drexler et al., 2014), και η έγκαιρη υποστήριξη απόφασης έχει προταθεί ως συμπλήρωμα και όχι υποκατάστατο της σχολικής διδασκαλίας (Carlin & Robinson, 2012). **Η από κοινού αξιολόγησή τους δεν έχει, εξ όσων γνωρίζουμε, επιχειρηθεί.**

8. Η γεωγραφία της διακύμανσης και το παράδοξο της υποχρεωτικότητας

8.1. Πού βρίσκεται η διακύμανση

Στις χώρες του ΟΟΣΑ, μόλις το 8% της συνολικής διακύμανσης της επίδοσης βρίσκεται **μεταξύ** χωρών· το 92% βρίσκεται εντός. Από τη διακύμανση εντός χωρών, περίπου το 29% βρίσκεται μεταξύ σχολικών μονάδων και περίπου το 70% εντός αυτών. Η κοινωνικοοικονομική θέση εξηγεί περί το 12% των διαφορών, με τους προνομιούχους μαθητές να υπερέχουν κατά 87 μονάδες —περισσότερο

2. Με τον όρο «ηλικιακή κλίση» εννοείται ο τρόπος με τον οποίο μεταβάλλεται το μέγεθος της επίδρασης μιας παρέμβασης ανάλογα με την ηλικία των συμμετεχόντων, δηλαδή το αν η επίδραση αυξάνεται ή μειώνεται όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία στην οποία πραγματοποιείται η παρέμβαση.

από ένα πλήρες επίπεδο επάρκειας και ισοδύναμο περίπου 0,87 τυπικών αποκλίσεων. Οι μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο υστερούν κατά 15 μονάδες και οι μαθητές αγροτικών περιοχών κατά 19, μετά τον έλεγχο της κοινωνικοοικονομικής θέσης (OECD, 2024b). Τα μεγέθη αυτά είναι συγχρονικά και συγχέονται με τη διαφοροποίηση των σχολικών διαδρομών· η κατεύθυνσή τους, ωστόσο, είναι σταθερή σε όλες τις συμμετέχουσες χώρες.

Δύο συμπεράσματα προκύπτουν. Πρώτον, κάθε πολιτική που επιλέγει **σχολικές μονάδες** ως μονάδες παρέμβασης —και σχεδόν όλες το κάνουν— μπορεί, μέσω της επιλογής, να επιδράσει σε λιγότερο από το ένα τρίτο της διακύμανσης· τα δύο τρίτα βρίσκονται μέσα στην τάξη. Η διαφοροποίηση εντός της μονάδας δεν είναι παιδαγωγική βελτίωση δεύτερης τάξεως αλλά ο κύριος διαθέσιμος μοχλός. Δεύτερον, το χάσμα των 87 μονάδων είναι τετραπλάσιο έως εξαπλάσιο του μεγέθους επίδρασης που η καλύτερη διαθέσιμη παρέμβαση παράγει· καμία ρεαλιστική σχολική παρέμβαση δεν το κλείνει. **Μπορεί όμως να το διευρύνει.**

8.2. Η πρόταση της κατανομικής μεσολάβησης

Εδώ διατυπώνεται η κύρια πρωτότυπη θέση του άρθρου. Αν αντιπαραβληθούν οι διαθέσιμες αξιολογήσεις ως προς τον **τρόπο παράδοσης** και όχι ως προς το περιεχόμενο, εμφανίζεται μια κανονικότητα που καμία μεμονωμένη μελέτη δεν διατυπώνει: το πρόσημο της κατανομικής επίδρασης αντιστρέφεται ανάλογα με το αν η παροχή είναι υποχρεωτική και διαμεσολαβούμενη από εκπαιδευτικό.

Στην ισπανική αξιολόγηση οι επιδράσεις συγκεντρώθηκαν στα δημόσια σχολεία, δηλαδή στο χαμηλό άκρο της κατανομής (Bover et al., 2024). Στο Περού, τα υποχρεωτικά προγράμματα εντός ωραρίου απέδωσαν σημαντικά, ενώ οι εθελοντικές εξωσχολικές δράσεις απέδωσαν ελάχιστα (Frisancho, 2020). Αντιστρόφως, όπου η μάθηση εξαρτάται από αυτόνομη μελέτη, η συμμετοχή και η ολοκλήρωση συγκεντρώνονται συστηματικά στους ήδη ευνοημένους —εύρημα ανθεκτικό στη βιβλιογραφία της ψηφιακής αυτοδιδασκαλίας (Reich & Ruipérez-Valiente, 2019). Και όπου η γνώση διαχέεται άτυπα, μέσω οικογένειας και συνομηλίκων, η διάχυση αναπαράγει την υπάρχουσα κατανομή πόρων, καθώς εξαρτάται από το χρηματοοικονομικό κεφάλαιο του οικογενειακού περιβάλλοντος (Gudmunson & Danes, 2011).

Η ελληνική περίπτωση προσφέρει το αρνητικό αποτύπωμα της ίδιας κανονικότητας. Ελλείψει ειδικά σχεδιασμένου προγράμματος σπουδών, η μετρούμενη ικανότητα των δεκαπεντάχρονων διαστρωματώνεται κατά εκπαίδευση γονέων, τύπο σχολείου και περιοχή, με τις περιφέρειες που επλήγησαν εντονότερα από την κρίση να υστερούν συστηματικά (Tzora et al., 2023)· και οι προγνωστικοί παράγοντες που εντοπίζονται σε επίπεδο μαθητή —εκπαίδευση και αντιλαμβανόμενο εισόδημα των γονέων— είναι ακριβώς εκείνοι που η θεσμική παροχή θα εξουδετέρωνε (Tzora, 2025). Όταν το σχολείο δεν παρέχει, η κατανομή του εγγραμματισμού συμπίπτει με την κατανομή του οικογενειακού κεφαλαίου.

Η πρόταση διατυπώνεται ως εξής: **η σχολική χρηματοοικονομική εκπαίδευση λειτουργεί αντισταθμιστικά μόνο στον βαθμό που είναι υποχρεωτική και διαμεσολαβούμενη από εκπαιδευτικό· κάθε αυτοεπιλεγόμενη, αυτοδιδακτική ή κοινωνικά διαχεόμενη μορφή της τείνει να είναι παλινδρομική**[3].

Η πρόταση επιτρέπει να επιλυθεί μια αντίφαση της βιβλιογραφίας που παραμένει ανοικτή. Οι Kaiser και Menkhoff (2017) εκτιμούν ότι **η υποχρεωτική συμμετοχή μειώνει** το μέσο μέγεθος επίδρασης σε βαθμό που το καθιστά στατιστικά μη διακρίσιμο από το μηδέν, ενώ η αξιολόγηση του Περού καταλήγει στο αντίθετο. Η αντίφαση αίρεται αν αναγνωριστεί ότι τα δύο ευρήματα δεν αφορούν το ίδιο μέγεθος: τα εθελοντικά προγράμματα εμφανίζουν υψηλότερο **μέσο** αποτέλεσμα, διότι προσελκύουν αυτοεπιλεγμένους, ήδη κινητοποιημένους συμμετέχοντες. Η «ποινή της υποχρεωτικότητας» δεν είναι, επομένως, ένδειξη αναποτελεσματικότητας αλλά **η τιμή που καταβάλλεται για την κατανομική εμβέλεια**: τα υποχρεωτικά προγράμματα αγοράζουν πρόσβαση στο χαμηλό άκρο της κατανομής με κόστος το μέσο μέγεθος επίδρασης.

Ανεξάρτητη ένδειξη υπέρ της ερμηνείας αυτής προσφέρει η αξιολόγηση μεταρρύθμισης που εισήγαγε **υποχρεωτική οικονομική εκπαίδευση** στη νοτιοδυτική Γερμανία: οι μαθητές που εντάχθηκαν στη μεταρρύθμιση εμφανίζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την οικονομία και αποδίδουν μεγαλύτερη σημασία στο χρήμα, ενώ οι έμφυλες διαφορές στις στάσεις είναι ήδη ισχυρές πριν την ενηλικίωση

3. Ο όρος «αντισταθμιστική» (compensatory) χαρακτηρίζει μια παρέμβαση της οποίας τα οφέλη είναι μεγαλύτερα για τους μαθητές με χαμηλότερο αρχικό επίπεδο ή δυσμενέστερο κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, με αποτέλεσμα να περιορίζει τις υφιστάμενες ανισότητες. Ο όρος «παλινδρομική» (regressive), κατ' αναλογία με τη χρήση του στη δημόσια οικονομική, χαρακτηρίζει μια παρέμβαση της οποίας τα οφέλη συγκεντρώνονται δυσανάλογα στους ήδη ευνοημένους μαθητές, με αποτέλεσμα να διευρύνει τις ανισότητες ακόμη και όταν η μέση επίδρασή της είναι θετική.

(Oberrauch & Seeber, 2022). Η υποχρεωτικότητα, δηλαδή, μετακινεί στάσεις σε πληθυσμούς που δεν θα είχαν επιλέξει το αντικείμενο —ακριβώς εκεί όπου το εθελοντικό πρόγραμμα δεν φτάνει ποτέ.

Η θέση είναι διαψεύσιμη. Η άμεση δοκιμασία της συνίσταται στη διασταύρωση του καθεστώτος υποχρεωτικότητας του αναλυτικού προγράμματος κάθε χώρας με την κλίση της επίδοσης ως προς τον δείκτη κοινωνικοοικονομικής θέσης στα δεδομένα του PISA: η πρόταση προβλέπει ηπιότερη κλίση στα συστήματα υποχρεωτικής, εντός ωραρίου παροχής, ακόμη και όπου ο μέσος όρος δεν είναι υψηλότερος. Η ελληνική περίπτωση, όπου η μοναδική εθνικά αντιπροσωπευτική μέτρηση προηγείται οποιασδήποτε συστηματικής θεσμικής παροχής, αποτελεί κατάλληλη αφετηρία για τη δοκιμασία αυτή σε διαχρονικό σχεδιασμό.

9. Ο μηχανισμός παράδοσης: ο εκπαιδευτικός

Αν η μεσολάβηση του εκπαιδευτικού είναι η μεταβλητή που καθορίζει το κατανομικό πρόσημο, τότε η ικανότητα του εκπαιδευτικού παύει να είναι υποστηρικτική παράμετρος και γίνεται κεντρική.

Στην περουβιανή αξιολόγηση το πρόγραμμα βελτίωσε τη γνώση των **εκπαιδευτικών** σε βαθμό μεγαλύτερο από εκείνον των μαθητών (Frisancho, 2020, 2023). Το εύρημα έχει διπλή σημασία: τεκμηριώνει ότι το διδακτικό προσωπικό εισέρχεται με σημαντικά κενά, και —κυρίως— ο εκπαιδευτικός παραμένει στο σύστημα και διδάσκει νέες γενιές μαθητών, ενώ ο μαθητής αποφοιτά. Η επένδυση στην επιμόρφωση είναι το μόνο συστατικό ενός σχολικού προγράμματος που παράγει απόδοση μετά τη λήξη της χρηματοδότησής του.

Η συστηματική επισκόπηση των Compen, De Witte και Schelfhout (2019) τεκμηριώνει ότι η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών είναι καθοριστική για την ποιότητα της παράδοσης και ότι τα αποτελεσματικότερα σχήματα συνδυάζουν περιεχόμενο, παιδαγωγική και συνεχή υποστήριξη αντί μεμονωμένων σεμιναρίων. Η ευρύτερη εκπαιδευτική έρευνα συμφωνεί: η καθοδήγηση των εκπαιδευτικών αποδίδει σημαντικά μεγέθη στη διδακτική πρακτική και μικρότερα αλλά υπαρκτά στην επίδοση των μαθητών, **με τη ρητή επιφύλαξη ότι η αποτελεσματικότητα φθίνει καθώς τα προγράμματα μεγαλώνουν** (Kraft et al., 2018). Η επιφύλαξη είναι κρίσιμη για τον σχεδιασμό εθνικής κλίμακας και υποδεικνύει ότι ο δεσμευτικός περιορισμός ενός εθνικού προγράμματος δεν είναι οι διδακτικές ώρες προς τον μαθητή αλλά η **κλίμακα της επιμόρφωσης του εκπαιδευτικού**.

Το ζήτημα συνδέεται με την τρίτη αποσύνδεση: εάν το ελλείπον περιεχόμενο είναι το δυναμικό, η επιμόρφωση δεν μπορεί να είναι εξοικείωση με το υλικό αλλά ουσιαστική ενίσχυση του γνωστικού υποβάθρου στο μαθηματικά απαιτητικό υποσύνολο. Η βιωματική διδασκαλία στην πρωτοβάθμια, όπου έχει δοκιμαστεί πειραματικά, δείχνει ότι η προσέγγιση αυτή είναι εφικτή από νωρίς (Amagir et al., 2022· Batty et al., 2015, 2020), υπό την προϋπόθεση ενός επαρκώς προετοιμασμένου διδάσκοντος.

10. Παιδαγωγικές-διδακτικές προεκτάσεις: από τη μετάδοση γνώσεων στην ενεργητική συμμετοχή

Οι τέσσερις αποσυνδέσεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω επαναπροσδιορίζουν το ζήτημα της εκπαίδευσης. Εάν η γνώση φθίνει (ενότητα 7), εάν το ελλείπον περιεχόμενο είναι δυναμικό (ενότητα 6) και εάν η αίσθηση επάρκειας προηγείται της ικανότητας (ενότητα 5), τότε το διδακτικό παράδειγμα δεν μπορεί να είναι η μετάδοση γνώσεων. Το σχολείο, πέρα από την απόκτηση γνώσεων, οφείλει να αναπτύσσει και δεξιότητες και να καλλιεργεί στάσεις με ενεργητικές και συμμετοχικές μεθόδους. Επομένως, ο μετασχηματισμός της εκπαίδευσης είναι αναγκαίος, για να επιτευχθεί το τρίπτυχο γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, και όχι για να καλυφθεί απλά η ύλη (Harari, 2018· Robinson, 2011). Ο μετασχηματισμός μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους, μεταξύ των οποίων είναι και οι ακόλουθοι:

Ένας τρόπος αφορά τη **βιωματική μάθηση**, η οποία, σύμφωνα με έρευνες, φαίνεται να έχει πολλαπλά οφέλη για τους μαθητές (Amagir et al., 2018· Amagir et al., 2022· Batty et al., 2015, 2020), όπως επίσης και η καθοδηγούμενη μάθηση σε σχέση με την παραδοσιακή μετωπική διδασκαλία (Drexler et al., 2014). Το θεωρητικό υπόβαθρο της βιωματικής μάθησης στηρίζεται στον κύκλο εμπειρικής μάθησης του Kolb (1984), κατά τον οποίο μία συγκεκριμένη εμπειρία, μέσα από τη στοχαστική παρατήρηση, οδηγεί στην αφηρημένη εννοιολόγηση. Ωστόσο, η εμπειρία από μόνη της δεν οδηγεί στη μάθηση. Χρειάζεται και η ατομική ή/και συλλογική επεξεργασία της εμπειρίας, δηλαδή μια αναστοχαστική διαδικασία που τελικά οδηγεί στη μάθηση και στην ανάπτυξη. **Το ζητούμενο, λοιπόν, δεν είναι η βιωματικότητα αυτή καθαυτή αλλά η αναστοχαστική επεξεργασία της.**

Πρόσφατες επισκοπήσεις σχολικών προγραμμάτων ενισχύουν τη διάγνωση, χωρίς να την απλοποιούν. Σε χαρτογράφηση 56 μελετών, οι περισσότερες παρεμβάσεις εμφανίζουν θετικά αποτελέσματα, αλλά

η ετερογένεια στον ορισμό, στο περιεχόμενο και στη μέτρηση περιορίζει τη συγκρισιμότητα (Molin et al., 2025). Συστηματική επισκόπηση παιδαγωγικών προσεγγίσεων στη δευτεροβάθμια καταλήγει σε παρόμοιο συμπέρασμα: οι διαδραστικές, τεχνολογικά υποστηριζόμενες και πολιτισμικά ευαίσθητες μέθοδοι είναι υποσχόμενες, ενώ τα κρίσιμα κενά εντοπίζονται στην ετοιμότητα των εκπαιδευτικών, στη συνοχή του προγράμματος σπουδών και στην αξιολόγηση μακροχρόνιων επιδράσεων (Idrus et al., 2026). Η παιδαγωγική, δηλαδή, δεν είναι ουδέτερο όχημα περιεχομένου· είναι μέρος του κατανομικού μηχανισμού της ενότητας 8.

Ο δεύτερος τρόπος αφορά τη **διδακτική των δυναμικών εννοιών**. Ο ανατοκισμός, η απόσβεση και η διαφοροποίηση απαιτούν πολλαπλασιαστική και όχι προσθετική σκέψη. Γι' αυτό πρέπει να διδάσκονται με εικόνες, προσομοιώσεις και επαναληπτικούς υπολογισμούς και όχι με ορισμούς προς απομνημόνευση, η οποία τοποθετείται στο χαμηλότερο επίπεδο της στοχοταξινομίας του Bloom. Η ενσωμάτωσή τους στα μαθηματικά δεν συνιστά πρακτική ευκολία, αλλά διδακτική αναγκαιότητα, δεδομένου ότι το 44% των μαθητών συναντά ήδη ζητήματα προσωπικών χρηματοοικονομικών στο μάθημα των μαθηματικών (OECD, 2024b) και η πρόσθετη μαθηματική εκπαίδευση έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο σε σχέση με τα αυτοτελή μαθήματα (Cole et al., 2016). Το άλμα από την προσθετική στην πολλαπλασιαστική σκέψη δεν είναι αυτονόητο· χρειάζεται υποβοήθηση από τον εκπαιδευτικό μέσω παροχής 'σκαλωσιάς' (scaffolding) εντός της Ζώνης Επικείμενης Ανάπτυξης (ZEA)[4] (Vygotsky, 1978).

Ο τρίτος τρόπος αφορά τη **βαθμονόμηση**, την απόκλιση ανάμεσα στην υποκειμενική και την αντικειμενική ικανότητα, που δεν είναι μόνο μετρήσιμο αποτέλεσμα αλλά και καθημερινό διδακτικό εργαλείο. Η αυτοαξιολόγηση πριν και μετά από κάθε ενότητα, μαζί με την παροχή ανατροφοδότησης, που επιτρέπει στον μαθητή να αναγνωρίζει το λάθος του, είναι τεχνική διαμορφωτικής αξιολόγησης με τεκμηριωμένη επίδραση στη μάθηση (Hattie, 2009). Έτσι, η ανησυχία που αναπτύχθηκε παραπάνω ότι η αίσθηση επάρκειας προηγείται της πραγματικής ικανότητας αντιμετωπίζεται στην καθημερινή διδασκαλία με την ενσωμάτωση όχι μόνο της αθροιστικής, αλλά και της αρχικής και διαμορφωτικής αξιολόγησης.

Ο τέταρτος τρόπος απαντά στο πρόβλημα της λήθης της γνώσης με το πέρασμα του χρόνου και αφορά το **σπειροειδές Πρόγραμμα Σπουδών** (Bruner, 1960). Βασικές έννοιες που διδάχθηκαν σε μικρή ηλικία επανέρχονται σε επόμενες τάξεις με αυξανόμενη πολυπλοκότητα και προσεγγίζονται σε μεγαλύτερο βάθος. Η επανάληψη αυτή αντιμετωπίζει το ψευδοδίλημμα «σχολική εκπαίδευση ή έγκαιρη εκπαίδευση»; Δεν πρόκειται για αντίπαλες επιλογές, αλλά για στάδια στον ίδιο σχεδιασμό.

Ο πέμπτος τρόπος αφορά την ανταπόκριση στην ετερογένεια των μαθητών. Εφόσον ο παράγοντας εκείνος που παίζει καθοριστικό ρόλο στην άμβλυνση των διαφορών μεταξύ των παιδιών είναι το σχολείο και ειδικότερα ο εκπαιδευτικός (η γνωστή φράση 'teachers do make a difference'), τότε προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στη διαφοροποιημένη διδασκαλία και στην προώθηση των αρχών της ενταξιακής εκπαίδευσης (Reich & Ruipérez-Valiente, 2019), ειδάλλως, εξακολουθούν να ωφελούνται οι μαθητές που ήδη αποδίδουν. Όπου το κίνητρο είναι ήδη υψηλό, το πρόγραμμα οφείλει να είναι διαφοροποιημένο, όχι απλώς ελκυστικό.

Η ανάγκη προσαρμογής του οικονομικού περιεχομένου στο αναπτυξιακό και γνωστικό επίπεδο των μαθητών εμφανίζεται και σε εφαρμογές εκτός του τυπικού Προγράμματος Σπουδών. Η εμπειρία του Πανελλήνιου Μαθητικού Διαγωνισμού Οικονομικών (Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ, 2026) αναδεικνύει τη διπλή απαίτηση που αντιμετωπίζει ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός: τα προβλήματα και οι δραστηριότητες πρέπει να διατηρούν το απαιτούμενο επιστημονικό επίπεδο, αλλά ταυτόχρονα να είναι σαφή, κατανοητά και προσαρμοσμένα στην ηλικία, στις προϋπάρχουσες γνώσεις και στον τρόπο σκέψης των μαθητών του Λυκείου. Η αρχή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για τη χρηματοοικονομική εκπαίδευση, όπου η αυξανόμενη πολυπλοκότητα των εννοιών πρέπει να συμβαδίζει με την ανάπτυξη της μαθηματικής και ποσοτικής ικανότητας του μαθητή.

11. Ανάπτυξη δεξιοτήτων: ο χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός ως εγκάρσια ικανότητα

Παρά το γεγονός ότι οι νέοι συνήθως ολοκληρώνουν την τυπική εκπαίδευση, μετά την αποφοίτη-

4. Η Ζώνη Επικείμενης Ανάπτυξης (Zone of Proximal Development) ορίζεται από τον Vygotsky (1978) ως η απόσταση ανάμεσα σε ό,τι ο μαθητής μπορεί να επιτύχει αυτόνομα και σε ό,τι μπορεί να επιτύχει με την καθοδήγηση ενός ενήλικα ή ενός ικανότερου συνομηλίκου. Η «σκαλωσιά» (scaffolding) αναφέρεται στην προσωρινή υποστήριξη που παρέχει ο εκπαιδευτικός εντός αυτής της ζώνης και η οποία αποσύρεται σταδιακά, καθώς ο μαθητής κατακτά τη γνώση ή τη δεξιότητα.

σή τους συχνά διαπιστώνουν ότι δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένοι για τον κόσμο της εργασίας. Λόγω του ότι οι δεξιότητες που σχετίζονται με την ανάπτυξη βασικών τομέων της σύγχρονης οικονομίας συχνά δεν καλύπτονται από την παραδοσιακή εκπαίδευση, εντοπίζεται μία «αναντιστοιχία» μεταξύ των δεξιοτήτων που χρειάζονται οι νέοι για να επιτύχουν στον χώρο εργασίας (εγκάρσιες ή ήπιες δεξιότητες) και εκείνων που πραγματικά κατέχουν (σκληρές δεξιότητες). Η εκπαίδευση, λοιπόν, παρέχει στους μαθητές συγκεκριμένες γνώσεις, που μετριούνται με εξετάσεις, η επιτυχία στις οποίες εξασφαλίζει την είσοδο στο Πανεπιστήμιο και τη λήψη πτυχίου, που για πολλά επαγγέλματα θεωρείται προϋπόθεση. Ωστόσο, η είσοδος στην αγορά εργασίας δείχνει πως οι σκληρές δεξιότητες μπορεί να είναι προαπαιτούμενες για την εύρεση εργασίας, αλλά δεν είναι αρκετές (Τσώλη & Μπαμπάλης, 2023). Εφόσον, σκοπός του σχολείου είναι η ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή, χρειάζεται να αναπτυχθεί ένα σύνολο **εγκάρσιων ή ήπιων (soft) δεξιοτήτων**. Παρά τον μεγάλο κατάλογο, ενδεικτικές τέτοιες δεξιότητες απαραίτητες για τον χρηματοοικονομικό εγγραμματισμό είναι οι ακόλουθες.

Η πρώτη δεξιότητα είναι η **αυτορρύθμιση και η συνέπεια στον χρόνο**. Η καλλιέργεια της υπομονής στην τάξη συνδέεται με την έννοια της αποταμίευσης (Alan & Ertac, 2018). Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση, σύμφωνα με έρευνες, κάνει τους εφήβους πιο συνεπείς στις μακροπρόθεσμες επιλογές τους (Lührmann et al., 2018), ενώ η ικανότητα αυτορρύθμισης στην παιδική ηλικία προβλέπει καλύτερη οικονομική κατάσταση μελλοντικά (Moffitt et al., 2011). Αυτό εξηγείται από το ότι στην εφηβεία το σύστημα «θέλω» ωριμάζει πιο γρήγορα από το σύστημα «ελέγχω» (Steinberg, 2008). Χρειάζεται, επομένως, να διδαχθεί εν γένει η δεξιότητα του αυτοελέγχου και όχι κάποιο χρηματοοικονομικό γεγονός.

Η δεύτερη δεξιότητα είναι η **μεταγνώση ως υπόβαθρο της βαθμονόμησης**. Η αναγνώριση της απόκλισης ανάμεσα στην υποκειμενική και την αντικειμενική ικανότητα είναι μεταγνωστική δεξιότητα (Flavell, 1979). Η ανάπτυξη της μεταγνώσης (μαθαίνω πώς μαθαίνω) έχει πολύ μεγάλη αξία πέραν των οικονομικών και συνδέεται ευθέως με την πρόταση της βαθμονόμησης.

Η τρίτη δεξιότητα ανήκει στην **κοινωνικο-συναισθηματική μάθηση** (Socio-Emotional Learning/SEL). Τα προγράμματα SEL βελτιώνουν την αυτοδιαχείριση και την υπεύθυνη λήψη αποφάσεων και έχουν μακροπρόθεσμες επιδράσεις (Durlak et al., 2011· Μπαμπάλης & Τσώλη, 2015). Η χρηματοοικονομική ικανότητα συνδέεται με το πεδίο της SEL, διότι οι δεξιότητες και οι στάσεις 'επιβιώνουν', ενώ η γνώση φθίνει. Ο σχεδιασμός της χρηματοοικονομικής εκπαίδευσης ως μέρος της εκπαίδευσης SEL, αντί ως μετάδοσης γνώσης, αυξάνει τις πιθανότητες να διατηρηθεί στον χρόνο.

Η τέταρτη διάσταση αφορά το **κίνητρο και τη δράση (agency)**. Το γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον από τους μαθητές για οικονομικά θέματα, παρά τη χαμηλή γνώση, αποτελεί απόθεμα εσωτερικού κινήτρου (Deci & Ryan, 2000), το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί ως «δράση» κατά την έννοια της Πυξίδας Μάθησης (OECD, 2019), δηλαδή ως αφετηρία για να αναλάβει ο μαθητής ενεργό ρόλο στη δική του οικονομική εκπαίδευση. Βέβαια, χρειάζεται προσοχή ώστε η αυτοπεποίθηση να μην μετατραπεί σε υπερεκτίμηση. Το ζητούμενο είναι η **βαθμονομημένη δράση**, δηλαδή αυτοπεποίθηση που ελέγχει διαρκώς αν αντιστοιχεί στην πραγματική ικανότητα.

Η συμπεριφορά που γίνεται συνήθεια παίζει καθοριστικό ρόλο: η καταγραφή εσόδων-εξόδων, για παράδειγμα, βελτιώνει τον οικονομικό εγγραμματισμό (Philippas & Avdoulas, 2020· Tzora, 2025). Μια τέτοια συνήθεια αυτοπαρακολούθησης είναι λοιπόν κάτι που μπορεί να διδαχθεί και σχετίζεται και με τη δεξιότητα της αυτοδιαχείρισης της κοινωνικο-συναισθηματικής μάθησης. Τέλος, η αριθμητική ικανότητα (numeracy) παραμένει βασική προϋπόθεση για να κατανοηθούν οι δυναμικές έννοιες (Cole et al., 2016).

Συστηματική επισκόπηση 49 μελετών για την περίοδο 2015–2025 καταλήγει ότι οι εγκάρσιες δεξιότητες, ιδίως η κριτική σκέψη, η συνεργασία, ο ψηφιακός εγγραμματισμός και η επίλυση προβλημάτων, λειτουργούν ως μεσολαβητικές ικανότητες που μετατρέπουν την οικονομική γνώση σε χρηματοοικονομική συμπεριφορά, και ότι η ενσωμάτωσή τους απαιτεί διεπιστημονικές, βιωματικές και βασισμένες σε σχέδια προσεγγίσεις μαζί με επιμόρφωση εκπαιδευτικών (Straume et al., 2026). Το εύρημα ευθυγραμμίζει την ενότητα 11 με την ενότητα 9: χωρίς εκπαιδευτικό ικανό να διδάξει δεξιότητες και όχι μόνο όρους, η εγκάρσια διάσταση παραμένει ρητορική.

Ένα ελληνικό παράδειγμα που αποτυπώνει στην πράξη τη σύνδεση της οικονομικής γνώσης με εγκάρσιες δεξιότητες είναι ο Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Οικονομικών, ο οποίος διοργανώνεται από τα Τμήματα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και απευθύνεται σε μαθητές και μαθήτριες του Λυκείου (Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ, 2026). Ο Διαγωνι-

σμός εκτείνεται σε βασικά πεδία της Οικονομικής Επιστήμης, μεταξύ των οποίων η Μικροοικονομική, η Μακροοικονομική, η Χρηματοοικονομική και η Επιχειρηματικότητα, ενώ η σταδιακά αυξανόμενη δυσκολία των δοκιμασιών απαιτεί όχι μόνο γνώση οικονομικών εννοιών αλλά και επαρκή μαθηματική και ποσοτική σκέψη. Υπό αυτή την έννοια, η οικονομική εκπαίδευση συνδέεται στην πράξη με την αριθμητική ικανότητα και την επίλυση προβλημάτων και δεν περιορίζεται στην αναπαραγωγή οικονομικής ορολογίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ομαδική δοκιμασία του Διαγωνισμού, κατά την οποία οι μαθητές συνεργάζονται για την εκπόνηση και παρουσίαση ενός χρηματοοικονομικού, επιχειρηματικού ή αναπτυξιακού σχεδίου. Η διαδικασία μετατοπίζει το μαθησιακό αποτέλεσμα από την ατομική ανάκληση γνώσεων προς την εφαρμογή τους σε ένα σύνθετο πρόβλημα και ενεργοποιεί ταυτόχρονα δεξιότητες συνεργασίας, κατανομής αρμοδιοτήτων, ανταλλαγής και σύνθεσης διαφορετικών προσεγγίσεων και συλλογικής λήψης αποφάσεων. Αποτελεί, επομένως, παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ένα οικονομικό αντικείμενο μπορεί να λειτουργήσει ως πεδίο ανάπτυξης εγκάρσιων δεξιοτήτων μέσω ενεργητικών και βασισμένων σε σχέδιο εργασίας μορφών μάθησης.

Οι δεξιότητες που πρέπει να έχουν προτεραιότητα είναι, συνεπώς, συγκεκριμένες και μετρήσιμες: αυτορρύθμιση, μεταγνωστική ικανότητα, η συνήθεια της καταγραφής, και η αριθμητική ικανότητα —όχι μια αόριστη «οικονομική νοοτροπία».

12. Προεκτάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής: από την εντολή στην αρχιτεκτονική

Η συζήτηση πολιτικής έχει έως εδώ επικεντρωθεί σε δύο άξονες: στην υποχρεωτικότητα ή μη του μαθήματος και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Οι τέσσερις αποσυνδέσεις, ωστόσο, υποδεικνύουν και άλλες σημαντικές επιλογές της εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως οι παρακάτω.

Το πρώτο ζήτημα είναι **ο τρόπος ένταξης του μαθήματος στο Πρόγραμμα Σπουδών: ενσωμάτωση ή αυτόνομο μάθημα**; Τα ερευνητικά αποτελέσματα είναι σαφή: ένα υποχρεωτικό αυτοτελές μάθημα προσωπικών οικονομικών δεν έχει καμία επίδραση, ενώ η ενσωμάτωση σχετικών δραστηριοτήτων στα μαθηματικά έχει (Cole et al., 2016). Αν μάλιστα αναλογιστεί κανείς ότι η προσθήκη ενός αυτοτελούς μαθήματος, ενδέχεται να εκτοπίσει ώρες από τα μαθηματικά ή άλλο μάθημα, τότε το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να είναι και αρνητικό. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις, όπως η διαθεματικότητα, η διεπιστημονικότητα, η εκπαίδευση STEAM[5] είναι μια πρόταση προς την κατεύθυνση της διάχυσης του χρηματοοικονομικού εγγραμματισμού σε όλα τα μαθήματα, **κατά προτεραιότητα στα μαθηματικά**.

Το δεύτερο ζήτημα είναι **ποιος καθορίζει τα πρότυπα**. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο για παιδιά και νέους περιλαμβάνει ρητά τόσο τις «στατικές» όσο και τις «δυναμικές» έννοιες· το πρόβλημα δεν είναι ο σχεδιασμός αλλά η εφαρμογή στην πράξη (βλ. ενότητα 6· European Union & OECD-INFE, 2023). Η πολιτική πρέπει να φροντίσει ώστε τα πρότυπα και οι αξιολογήσεις να απαιτούν ρητά τη διδασκαλία των δυναμικών εννοιών, γιατί αλλιώς στην πράξη διδάσκεται μόνο το πιο εύκολο. Οι εθνικές στρατηγικές (OECD, 2024a για την Ελλάδα) και η «Πυξίδα Μάθησης 2030» του ΟΟΣΑ (OECD, 2019) είναι εργαλεία προς αυτή την κατεύθυνση.

Το τρίτο ζήτημα είναι η **επιμόρφωση των εκπαιδευτικών**. Είναι το μόνο συστατικό ενός σχολικού προγράμματος που συνεχίζει να αποδίδει και μετά τη λήξη της χρηματοδότησης. Οι εκπαιδευτικοί εισέρχονται στην εκπαίδευση συχνά με σημαντικά κενά (Frisancho, 2020, 2023) και γι' αυτό, πέρα από την αρχική κατάρτιση, χρειάζονται και διαρκή επιμόρφωση, που θα συνδυάζει το περιεχόμενο, καθώς και την παιδαγωγική και συνεχή υποστήριξη, αντί μεμονωμένων σεμιναρίων (Compen et al., 2019). Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και το mentoring, με την επιφύλαξη ότι η επίδρασή του μειώνεται όσο μεγαλώνει το πρόγραμμα (Kraft et al., 2018). Άρα, βασική οικονομική προτεραιότητα για την πολιτική δεν πρέπει να είναι οι ώρες διδασκαλίας ανά μαθητή, αλλά η **πιστοποίηση και η διαρκής (ενδοϋπηρεσιακή) επιμόρφωση σε εθνικό επίπεδο**.

Το τέταρτο ζήτημα είναι **ο ισότιμος σχεδιασμός της υποχρεωτικότητας**. Οι φθηνές και πολιτικά «εύκολες» λύσεις (π.χ. εφαρμογές κινητού, μεμονωμένες εκστρατείες) είναι ακριβώς αυτές που ωφελούν κυρίως όσους ήδη έχουν κίνητρο, άρα διευρύνουν την ανισότητα αντί να τη μειώνουν. Μια πολιτική που έχει ως στόχο την ισότητα, πρέπει να καταστήσει το μάθημα υποχρεωτικό, εντός σχολικού ωρα-

5. Το ακρωνύμιο STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) αναφέρεται σε διεπιστημονική εκπαιδευτική προσέγγιση που συνδυάζει τις Φυσικές Επιστήμες, την Τεχνολογία, τη Μηχανική, τις Τέχνες και τα Μαθηματικά γύρω από πραγματικά προβλήματα, αντί να τα διδάσκει ως διακριτά γνωστικά αντικείμενα. Στο πλαίσιο αυτό, ο χρηματοοικονομικός εγγραμματισμός μπορεί να ενταχθεί ως πεδίο εφαρμογής της μαθηματικής σκέψης.

ρίου και με την καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό.

Το πέμπτο ζήτημα είναι **η λογοδοσία**. Κάθε πρόγραμμα που χρηματοδοτείται πρέπει να αναφέρει: τη μεταβολή της βαθμονόμησης, το ποσοστό των δυναμικών εννοιών, τα ανεπιθύμητα αποτελέσματα και το πλήρες κόστος, συμπεριλαμβανομένου του χρόνου των εκπαιδευτικών και των διδακτικών ωρών που χρησιμοποιήθηκαν από άλλα μαθήματα. Ένα πρόγραμμα που δεν μπορεί να αποτύχει σε καμία από τις μετρήσεις του, στην πραγματικότητα δεν έχει αξιολογηθεί σωστά.

Τέλος, η πολιτική οφείλει να αναγνωρίζει **ότι η εκπαίδευση από μόνη της έχει όρια**. Κάποιοι ερευνητές θεωρούν ότι η ραγδαία εξάπλωση τέτοιων προγραμμάτων μεταθέτει την ευθύνη από το κράτος στο άτομο (Pinto, 2013), ενώ η ρύθμιση των χρηματοοικονομικών προϊόντων και ο τρόπος που παρουσιάζονται οι επιλογές στους πολίτες είναι συχνά πιο αποτελεσματικά εργαλεία από τη διδασκαλία (Campbell, 2016· Madrian & Shea, 2001· Willis, 2011). Η χρηματοοικονομική εκπαίδευση δρα συμπληρωματικά σε αυτά τα δύο εργαλεία και όχι ως υποκατάστατό τους. Στην ελληνική περίπτωση, η απουσία οργανωμένου προγράμματος σπουδών σημαίνει ότι η οικονομική παιδεία εξαρτάται σήμερα κυρίως από την οικογένεια. Η εθνική στρατηγική (OECD, 2024a) αποτελεί το παράθυρο πολιτικής, και η προώθηση της ισότητας εξαρτάται από το αν θα είναι υποχρεωτική και καθοδηγούμενη από τον εκπαιδευτικό.

Στο ελληνικό σχολικό σύστημα η παροχή παραμένει περιορισμένη και κατακερματισμένη. Στην έρευνα του ΟΟΣΑ σε 1.476 μαθητές λυκείου, μόλις το 15% δήλωσε χρηματοοικονομικό περιεχόμενο σε μάθημα του ωρολογίου προγράμματος και το 39% οποιαδήποτε σχετική εκπαίδευση· όπου υπάρχει, εντοπίζεται κυρίως στην Οικιακή Οικονομία, την Πολιτική Παιδεία, τα Οικονομικά και τα Μαθηματικά. Η μέση επίδοση είναι 54 στα 100, με διαφορά 13 μονάδων μεταξύ γενικού λυκείου (58) και ΕΠΑΛ (45), παρότι οι μαθητές των ΕΠΑΛ δηλώνουν συχνότερη έκθεση (OECD, 2024c). Η πιλοτική πρωτοβουλία FinStart του Υπουργείου Παιδείας (2026), με στόχο περί τους 40.000 μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας, επιμόρφωση εκπαιδευτικών και ψηφιακά εργαλεία, αποτελεί την πρώτη μεγάλης κλίμακας απόπειρα συστηματικής παροχής. Υπό το πρίσμα των τεσσάρων αποσυνδέσεων, η κρίσιμη δοκιμασία δεν είναι αν το πρόγραμμα θα είναι «ελκυστικό» —το ενδιαφέρον υπάρχει ήδη (ενότητα 4)— αλλά αν θα είναι υποχρεωτικό και διαμεσολαβούμενο από εκπαιδευτικό, αν θα διδάξει το λεξιλόγιο του χρόνου και αν θα μετρήσει βαθμονόμηση, ανεπιθύμητα αποτελέσματα και πλήρες κόστος (Hellenic Ministry of Education, 2026).

13. Ερευνητική ατζέντα και συμπεράσματα

Η ανασυγκρότηση οδηγεί σε επτά προτεραιότητες, οι οποίες συνιστούν ταυτόχρονα ερευνητική ατζέντα και κριτήρια σχεδιασμού.

Πρώτον, η βαθμονόμηση ως αποτέλεσμα. Κάθε αξιολόγηση οφείλει να αναφέρει, παράλληλα με τη μεταβολή της γνώσης, τη μεταβολή της απόκλισης μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής ικανότητας. Πρόγραμμα που αυξάνει γνώση και υπερεκτίμηση ταυτόχρονα δεν είναι επιτυχές (ενότητα 5).

Δεύτερον, η καταγραφή του μεριδίου των δυναμικών εννοιών. Χωρίς το μέγεθος αυτό, η σύγκριση προγραμμάτων διαφορετικής διάρκειας είναι άνευ νοήματος (ενότητα 6).

Τρίτον, ο έλεγχος της πρότασης της κατανομικής μεσολάβησης, με διασταύρωση του καθεστώτος υποχρεωτικότητας και της κοινωνικοοικονομικής κλίσης στα διεθνή δεδομένα, και με πειραματική αντιπαραβολή διαμεσολαβούμενης και αυτοδιδακτικής παράδοσης του ίδιου περιεχομένου (ενότητα 8).

Τέταρτον, η από κοινού αξιολόγηση σχολικής και έγκαιρης παρέμβασης, με το σχολείο να εγκαθιστά το ανακλητικό σήμα και τη μεταγενέστερη παρέμβαση να παρέχει το περιεχόμενο (ενότητα 7).

Πέμπτον, η μέτρηση ανεπιθύμητων αποτελεσμάτων ως υποχρέωση. Δεδομένου του βραζιλιάνικου ευρήματος, η μη μέτρηση της μεταβολής στη χρήση δαπανηρής πίστης και σε κερδοσκοπικές συμπεριφορές δεν συνιστά παράλειψη αλλά μεθοδολογικό σφάλμα (ενότητες 3 και 5).

Έκτον, η μετατόπιση του τελικού αποτελέσματος από τη γνώση στην ευημερία. Σχεδόν όλα τα μετρούμενα αποτελέσματα είναι γνώση, συμπεριφορά ή πιστωτικά μητρώα· η υποκειμενική χρηματοοικονομική ευημερία, που αποτελεί τον τελικό στόχο της πολιτικής, μετριέται σπάνια παρότι υπάρχουν έγκυρα εργαλεία (Netemeyer et al., 2018).

Έβδομον, η πλήρης αποτίμηση του κόστους. Κάθε δημοσιευόμενο μέγεθος επίδρασης πρέπει να συνοδεύεται από κόστος ανά συμμετέχοντα που να περιλαμβάνει τον χρόνο του εκπαιδευτικού και το εναλλακτικό κόστος των εκτοπιζόμενων διδακτικών ωρών (ενότητα 3.3).

Η γενικότερη θέση είναι ότι η σχολική χρηματοοικονομική εκπαίδευση δεν πάσχει από έλλειμμα τεκμηρίων αλλά από **έλλειμμα αντιστοίχισης**. Γνωρίζουμε ότι λειτουργεί, με ποιο μέγεθος, με ποιο κόστος και υπό ποιες συνθήκες. Γνωρίζουμε ποιες έννοιες προβλέπουν τα αποτελέσματα μιας ζωής και ποιες διδάσκονται· ότι δεν ταυτίζονται· ότι η αυ-

τοπεποίθηση προηγείται της ικανότητας· ότι η γνώση εγκαθίσταται νωρίς και χρησιμοποιείται αργά· και ότι η διακύμανση κατοικεί μέσα στην τάξη. Το κενό δεν βρίσκεται στην έρευνα αλλά στη μεταφορά της στον σχεδιασμό.

Η μεταφορά δεν απαιτεί περισσότερους πόρους αλλά διαφορετική κατανομή: λιγότερη ευαισθητοποίηση και περισσότερη πυκνότητα περιεχομένου· λιγότερη ύλη του παρόντος και περισσότερη ύλη του χρόνου· λιγότερη έμφαση στην επιλογή σχολείων και περισσότερη στη διαφοροποίηση εντός τους· υποχρεωτική και διαμεσολαβούμενη παροχή όπου ο στόχος είναι η ισότητα· και, πάνω από όλα, μέτρηση ικανή να διαψεύσει την ίδια την παρέμβαση. Ένα πρόγραμμα που δεν μπορεί να αποτύχει σε καμία από τις μετρήσεις του δεν έχει αξιολογηθεί.

Περιορισμοί

Το παρόν άρθρο αφορά δημοσιευμένα τεκμήρια και δεν παράγει πρωτογενή δεδομένα. Τέσσερις περιορισμοί δηλώνονται ρητά. Πρώτον, η μεταφερσιμότητα των μεγεθών επίδρασης μεταξύ εκπαιδευτικών συστημάτων είναι εύλογη αλλά μη αποδεδειγμένη· τα μεγέθη χρησιμοποιούνται ως τάξη μεγέθους και όχι ως πρόβλεψη. Δεύτερον, η ελληνική τεκμηρίωση στηρίζεται σε δύο ανεξάρτητες πηγές με διαφορετικά όρια: τα θεσμικά δεδομένα του ΟΟΣΑ, τα οποία δεν έχουν υποστεί κρίση ομοτίμων, και τρεις κριθείσες μελέτες με μικρότερα ή διαφορετικής σύνθεσης δείγματα. Η χώρα δεν συμμετείχε στην αξιολόγηση χρηματοοικονομικού εγγραμματισμού του PISA, οπότε **καμία ελληνική τιμή δεν είναι βαθμονομημένη στη διεθνή κλίμακα** και οι συγκρίσεις με τους διεθνείς μέσους όρους παραμένουν ποιοτικές. Επιπλέον, η εθνικά αντιπροσωπευτική μέτρηση των δεκαπεντάχρονων είναι συγχρονική και δεν ταυτοποιεί αιτιωδώς την επίδραση της απουσίας προγράμματος σπουδών. Τρίτον, οι διεθνείς συγχρονικές διαφορές που χρησιμοποιούνται στην ενότητα 8 συγχέονται με τη διαφοροποίηση των σχολικών διαδρομών και δεν ταυτοποιούν αιτιωδώς την επίδραση του σχολείου. Τέταρτον, η πρόταση της κατανομικής μεσολάβησης και η πρόταση για τη βαθμονόμηση ως πρωτογενές αποτέλεσμα είναι θεωρητικά θεμελιωμένες αλλά δεν έχουν ελεγχθεί ευθέως· ο έλεγχός τους αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα της ατζέντας που προτείνεται.

Βιβλιογραφία

Agasisti, T., D'Ignazio, A., Iannotta, G., Romagnoli, A., & Tonello, M. (2025). Financial literacy calls the roll — The effectiveness of a financial education program in Italian schools. *Economics of Education Review, 109,* 102731. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2025.102731

Alan, S., & Ertac, S. (2018). Fostering patience in the classroom: Results from randomized educational intervention. *Journal of Political Economy, 126*(5), 1865–1911. https://doi.org/10.1086/699007

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education, 17*(1), 56–80. https://doi.org/10.1177/2047173417719555

Amagir, A., Maassen van den Brink, H., Groot, W., & Wilschut, A. (2022). SaveWise: The impact of a real-life financial education program for ninth grade students in the Netherlands. *Journal of Behavioral and Experimental Finance, 33,* 100605. https://doi.org/10.1016/j.jbef.2021.100605

Andreou, P. C., & Anyfantaki, S. (2021). Financial literacy and its influence on internet banking behavior. *European Management Journal, 39*(5), 658–674. https://doi.org/10.1016/j.emj.2020.12.001

Batty, M., Collins, J. M., & Odders-White, E. (2015). Experimental evidence on the effects of financial education on elementary school students' knowledge, behavior, and attitudes. *Journal of Consumer Affairs, 49*(1), 69–96. https://doi.org/10.1111/joca.12058

Batty, M., Collins, J. M., O'Rourke, C., & Odders-White, E. (2020). Experiential financial education: A field study of My Classroom Economy in elementary schools. *Economics of Education Review, 78,* 102014. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2020.102014

Behrman, J. R., Mitchell, O. S., Soo, C. K., & Bravo, D. (2012). How financial literacy affects household wealth accumulation. *American Economic Review, 102*(3), 300–304. https://doi.org/10.1257/aer.102.3.300

Bernheim, B. D., Garrett, D. M., & Maki, D. M. (2001). Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics, 80*(3), 435–465. https://doi.org/10.1016/S0047-2727(00)00120-1

Bover, O., Hospido, L., & Villanueva, E. (2024). The impact of high school financial education on financial knowledge and saving choices. J*ournal of Human Resources, 61*(2), 335–366. https://doi.org/10.3368/jhr.0720-11049R2

Brown, M., Grigsby, J., van der Klaauw, W., Wen, J., & Zafar, B. (2016). Financial education and the debt behavior of the young. *The Review of Financial Studies, 29*(9), 2490–2522. https://doi.org/10.1093/rfs/hhw006

Bruhn, M., de Souza Leão, L., Legovini, A., Marchetti, R., & Zia, B. (2016). The impact of high school financial education: Evidence from a large-scale evaluation in Brazil. *American Economic Journal: Applied Economics, 8*(4), 256–295. https://doi.org/10.1257/app.20150149

Bruner, J. S. (1960). *The process of education.* Harvard University Press.

Bucher-Koenen, T., Alessie, R. J. M., Lusardi, A., & van Rooij, M. (2025). Fearless woman: Financial literacy, confidence, and stock market participation. *Management Science, 71*(9), 7414–7430. https://doi.org/10.1287/mnsc.2023.00425

Campbell, J. Y. (2016). Restoring rational choice: The challenge of consumer financial regulation. *American Economic Review, 106*(5), 1–30. https://doi.org/10.1257/aer.p20161127

Carlin, B. I., & Robinson, D. T. (2012). Financial education and timely decision support: Lessons from Junior Achievement. *American Economic Review, 102*(3), 305–308. https://doi.org/10.1257/aer.102.3.305

Cole, S., Paulson, A., & Shastry, G. K. (2016). High school curriculum and financial outcomes: The impact of mandated personal finance and mathematics courses. *Journal of Human Resources, 51*(3), 656–698. https://doi.org/10.3368/jhr.51.3.0113-5410R1

Compen, B., De Witte, K., & Schelfhout, W. (2019). The role of teacher professional development in financial literacy education: A systematic literature review. *Educational Research Review, 26,* 16–31. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.12.001

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227–268.

Drexler, A., Fischer, G., & Schoar, A. (2014). Keeping it simple: Financial literacy and rules of thumb. *American Economic Journal: Applied Economics, 6*(2), 1–31. https://doi.org/10.1257/app.6.2.1

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432.

European Union & OECD-INFE. (2023). *Financial competence framework for children and youth in the European Union.* Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2874/297346

Fernandes, D., Lynch, J. G., Jr., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management Science, 60*(8), 1861–1883. https://doi.org/10.1287/mnsc.2013.1849

Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive–developmental inquiry. *American Psychologist, 34*(10), 906–911.

Frisancho, V. (2020). The impact of financial education for youth. *Economics of Education Review, 78,* 101918. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2019.101918

Frisancho, V. (2023). Is school-based financial education effective? Immediate and long-lasting impacts on high school students. *The Economic Journal, 133*(651), 1147–1180. https://doi.org/10.1093/ej/ueac084

Gudmunson, C. G., & Danes, S. M. (2011). Family financial socialization: Theory and critical review. J*ournal of Family and Economic Issues, 32*(4), 644–667. https://doi.org/10.1007/s10834-011-9275-y

Harari, Y.N. (2018). *21 μαθήματα για τον 21ο αιώνα.* Αλεξάνδρεια.

Hastings, J. S., Madrian, B. C., & Skimmyhorn, W. L. (2013). Financial literacy, financial education, and economic outcomes. *Annual Review of Economics, 5*(1), 347–373. https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807

Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.* Routledge.

Hellenic Ministry of Education, Religious Affairs and Sports. (2026). FinStart: Χρηματοοικονομικές δεξιότητες για τη ζωή. Πρόσκληση στο πλαίσιο του Τομεακού Προγράμματος Ανάπτυξης του ΥΠΑΙΘΑ 2026–2030.

Idrus, N. M., Nasri, N. M., & Mahmud, M. S. (2026). Pedagogies for Financial Literacy Education in Secondary Schools: A Systematic Literature Review. *e-BANGI, 23*(2), 11-22.

Kaiser, T., & Lusardi, A. (2024). *Financial literacy and financial education: An overview* (NBER Working Paper No. 32355). National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w32355

Kaiser, T., Lusardi, A., Menkhoff, L., & Urban, C. (2022). Financial education affects financial knowledge and downstream behaviors. *Journal of Financial Economics, 145*(2), 255–272. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.09.022

Kaiser, T., Lusardi, A., Mitchell, O. S., & Oberrauch, L. (2026). *Measuring financial literacy with the Big Three: Why it works* (NBER Working Paper No. 35342). National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w35342

Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2017). Does financial education impact financial literacy and financial behavior, and if so, when? *The World Bank Economic Review, 31*(3), 611–630. https://doi.org/10.1093/wber/lhx018

Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2020). Financial education in schools: A meta-analysis of experimental studies. *Economics of Education Review, 78,* 101930. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2019.101930

Klapper, L., & Lusardi, A. (2020). Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management, 49*(3), 589–614. https://doi.org/10.1111/fima.12283

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development.* Prentice Hall.

Kraft, M. A., Blazar, D., & Hogan, D. (2018). The effect of teacher coaching on instruction and achievement: A meta-analysis of the causal evidence. *Review of Educational Research, 88*(4), 547–588. https://doi.org/10.3102/0034654318759268

Lamboglia, S., & Stacchini, M. (2025). Financial Literacy, Numeracy, and Schooling: Evidence from Developed Countries. *Italian Economic Journal, 11*(2), 547–569.

Lührmann, M., Serra-Garcia, M., & Winter, J. (2018). The impact of financial education on adolescents' intertemporal choices. *American Economic Journal: Economic Policy, 10*(3), 309–332. https://doi.org/10.1257/pol.20170012

Lusardi, A., Michaud, P.-C., & Mitchell, O. S. (2017). Optimal financial knowledge and wealth inequality. *Journal of Political Economy, 125*(2), 431–477. https://doi.org/10.1086/690950

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature, 52*(1), 5–44. https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5

Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2023). The importance of financial literacy: Opening a new field. J*ournal of Economic Perspectives, 37*(4), 137–154. https://doi.org/10.1257/jep.37.4.137

Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics and Finance, 14*(4), 332–368. https://doi.org/10.1017/S1474747215000232

Madrian, B. C., & Shea, D. F. (2001). The power of suggestion: Inertia in 401(k) participation and savings behavior. *The Quarterly Journal of Economics, 116*(4), 1149–1187. https://doi.org/10.1162/003355301753265543

Miller, M., Reichelstein, J., Salas, C., & Zia, B. (2015). Can you help someone become financially capable? A meta-analysis of the litera-

ture. *The World Bank Research Observer, 30*(2), 220–246. https://doi.org/10.1093/wbro/lkv009

Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., Houts, R., Poulton, R., Roberts, B. W., Ross, S., Sears, M. R., Thomson, W. M., & Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 108*(7), 2693–2698. https://doi.org/10.1073/pnas.1010076108

Molin, F., Lipsch-Wijnen, I., Vandebeek, A., & Peters, G. J. (2025). Financial literacy programs in school settings: a scoping review. *Educational Research Review,* 100732.

Μπαμπάλης, Θ., & Τσώλη, Κ. (2015). Καλλιέργεια κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων: εφαρμογές στο σχολικό περιβάλλον. Στο Ε. Θεοδωροπούλου, Π. Φώκιαλη, Β. Παπαβασιλείου & Μ. Καΐλα (επιμ.), *Περιβαλλοντική εκπαίδευση και αειφόρος ανάπτυξη* (σσ. 389-407). Διάδραση.

Netemeyer, R. G., Warmath, D., Fernandes, D., & Lynch, J. G., Jr. (2018). How am I doing? Perceived financial well-being, its potential antecedents, and its relation to overall well-being. *Journal of Consumer Research, 45*(1), 68–89. https://doi.org/10.1093/jcr/ucx109

Oberrauch, L., & Seeber, G. (2022). The impact of mandatory economic education on adolescents' attitudes. *Education Economics, 30*(2), 208–224. https://doi.org/10.1080/09645292.2021.1967294

OECD. (2019). *OECD future of education and skills 2030: OECD learning compass 2030.* OECD Publishing.

OECD. (2024a). *Εθνική Στρατηγική Χρηματοοικονομικού Εγγραμματισμού για την Ελλάδα* [National financial literacy strategy for Greece]. OECD Publishing.

OECD. (2024b). PISA 2022 results (Volume IV): *How financially smart are students?* OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/5a849c2a-en

OECD. (2024c). Στοιχεία σχετικά με τον χρηματοοικονομικό εγγραμματισμό ενηλίκων και νέων στην Ελλάδα [Financial literacy in Greece: Evidence on adults and young people]. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/07e4fbd9-en

Panos, G. A., & Wilson, J. O. S. (2020). Financial literacy and responsible finance in the FinTech era: Capabilities and challenges. *The European Journal of Finance, 26*(4–5), 297–301. https://doi.org/10.1080/1351847X.2020.1717569

Pesando, L. M. (2018). Does financial literacy increase students' perceived value of schooling? *Education Economics, 26*(5), 488–515. https://doi.org/10.1080/09645292.2018.1468872

Philippas, N. D., & Avdoulas, C. (2020). Financial literacy and financial well-being among generation-Z university students: Evidence from Greece. *The European Journal of Finance, 26*(4–5), 360–381. https://doi.org/10.1080/1351847X.2019.1701512

Pinto, L. E. (2013). When politics trump evidence: Financial literacy education narratives following the global financial crisis. *Journal of Education Policy, 28*(1), 95–120. https://doi.org/10.1080/02680939.2012.690163

Reich, J., & Ruipérez-Valiente, J. A. (2019). The MOOC pivot. *Science, 363*(6423), 130–131. https://doi.org/10.1126/science.aav7958

Robinson, K. (2011). *Άλλη Λογική: Για μια επανάσταση δημιουργικότητας.* Εν πλω.

Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review, 28*(1), 78–106. https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002

Straume, J., S., P. Jurs., I. Voronova., & I. Kulberga (2026). Systematic Review of Economic Education, Financial Literacy, and Transversal Skills Development. *Education Sciences, 16*(3), 423.

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ. (2026). *Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Οικονομικών: Οργάνωση και φάσεις του διαγωνισμού.* https://contest.econ.uth.gr/

Τσώλη, Κ., & Μπαμπάλης, Θ. (2023). *Δεξιότητες ζωής: θεωρία και εφαρμογές για εκπαιδευτικούς και γονείς.* Διάδραση.

Tzora, V. A. (2025). Defining the predictors of financial literacy for high-school students. *Journal of Risk and Financial Management, 18*(2), 45. https://doi.org/10.3390/jrfm18020045

Tzora, V. A., Philippas, N. D., & Panos, G. A. (2023). The financial capability of 15-year-olds in Greece. *Economics Letters, 225,* 111044. https://doi.org/10.1016/j.econlet.2023.111044

Urban, C., Schmeiser, M., Collins, J. M., & Brown, A. (2020). The effects of high school personal financial education policies on financial behavior. *Economics of Education Review, 78,* 101786. https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.03.006

van Rooij, M., Lusardi, A., & Alessie, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics, 101*(2), 449–472. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.006

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes.* Harvard University Press.

Willis, L. E. (2011). The financial education fallacy. *American Economic Review, 101*(3), 429–434. https://doi.org/10.1257/aer.101.3.429

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

No. 89 Ν. Ροδουσάκης (συντονιστής), Ν. Βαγιονής, P. Hackl, Α. Μητσοπούλου, Ι. Σπιλάνης, Γ. Σώκλης, Θ. Τσέκερης και Σ. Χατζημαρινάκης. *Η συνεισφορά του τουρισμού στην ελληνική οικονομία.* Αθήνα, 2026

No 88 N. Rodousakis and T. Tsekeris, *Sectoral and regional multiplier values of the Greek economy.* Athens 2025.

No 87 E. Tsouma, F. Economou, A. Kontolaimou and G. Skintzi, *Value Added Tax revenue buoyancy and elasticity in Greece.* Athens, 2025.

No 86 Αιμ. Μαρσέλλου, *Διανομή εισοδήματος και ζήτηση: Θεωρία και εμπειρική διερεύνηση με στοιχεία της ελληνικής οικονομίας, 1960-2017.* Αθήνα, 2025.

No 85 Κ. Πασσά, *Ζητήματα παραγωγικότητας στην ελληνική οικονομία: Κοινωνικοί προσδιοριστικοί παράγοντες.* Αθήνα, 2024.

No 84 Κ. Λοΐζου, *Οι διαστάσεις του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η ελληνική περίπτωση κατά την περίοδο 2002Q4-2019Q1.* Αθήνα, 2022.

No 83 Ε. Αθανασίου, Α. Κώτση και Ε. Ι. Νίτση, *Εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας: Επιδόσεις, εξειδίκευση και διαφοροποίηση.* Αθήνα, 2022.

No 82 T. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions.* Athens 2021.

No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες.* Αθήνα, 2020.

No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης.* Αθήνα, 2019.

No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη.* Αθήνα, 2018.

No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.

No 77 I. Reziti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market.* Athens, 2016.

No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014.* Αθήνα, 2015.

No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας.* Αθήνα, 2013.

No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές.* Αθήνα, 2013.

No 73 E. A. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain.* Athens, 2012.

No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα.* Αθήνα, 2012.

No 71 A. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005.* Athens, 2011.

No 70 T. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece.* Athens, 2010.

No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών.* Αθήνα, 2010.

No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών.* Αθήνα, 2010.

No 67 Κ. Ευστρατόγλου, Αξιολόγηση *της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα.* Αθήνα, 2009.

No 66 P. I. K. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece.* Athens, 2008.

No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία ΙΙ: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα.* Αθήνα, 2008.

No 64 M. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects.* Athens, 2006.

No 63 P. I. K. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece.* Athens, 2006.

No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομετρική εκτίμηση της ζήτησης.* Αθήνα, 2005.

No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων.* Αθήνα, 2005.

No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις.* Αθήνα, 2005.

No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον.* Αθήνα, 2005.

No 58 M. Panopoulou, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry.* Athens, 2005.

No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων.* Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

No 83 *Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα,* των Ε. Αθανασίου και Α. Κώτση. Αθήνα, 2022.

No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ,* του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.

No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα,* των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.

No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής,* των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.

No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομαχανίας,* των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.

No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη,* των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.

No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος,* των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.

No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development,* by J. Cavounidis. Athens, 2016.

No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece, by* Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.

No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα,* του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.

No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα,* των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.

No 72 *Προτάσεις γαι την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα,* του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.

No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελμάτων και αναμενόμενες επιπτώσεις,* των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.

No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession,* by R. Panagiotou. Athens, 2012.

No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις,* των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.

No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα,* των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.

No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία,* Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.

No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες,* των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.

No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής,* των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.

No 64 Μισθός, *συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα,* των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.

No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές,* των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.

No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία,* των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.

No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα,* του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.

No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα,* των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.

No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece,* by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.

No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος,* της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.

No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος,* των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.

No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών,* του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.

No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?,* by R. Panagiotou. Athens, 2008.

No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις*

οικονομικές συνθήκες, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.

No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση,* των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.

No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων,* του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.

No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές,* του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.

No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα,* των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.

No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα,* του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.

No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές,* του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.

No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης,* του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.

No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου,* της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.

No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook,* by S. Sava-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.

No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα,* των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.

No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών,* της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές
εξελίξεις

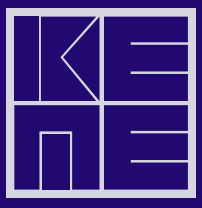

ISSN 1109-6284 (Έντυπο) ISSN 2623-3681 (Ηλεκτρονικό)